

Bogdanka Pavelin Lešić

**VIZUALNA OBILJEŽJA
GOVORENOGA JEZIKA**

Bogdanka PAVELIN LEŠIĆ

VIZUALNA OBILJEŽJA GOVORENOGA JEZIKA

Izdavač
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za romanistiku
FF-press

Godina tiskanog izdanja: 2013.
Godina elektroničkog izdanja: 2019.

Za izdavača
Prof. dr. sc. Damir Boras

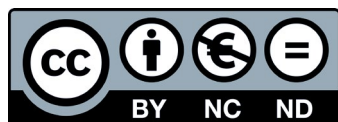
Recenzenti
dr. sc. Marija Pozojević Trivanović
dr. sc. August Kovačec
dr. sc. Karlo Budor

Grafičko uredništvo i računalni slog
Boris Bui

ISBN 978-953-175-462-0
978-953-175-755-3 (PDF)

[DOI 10.17234/9789531757553](https://doi.org/10.17234/9789531757553)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 847549

Djelo je objavljeno pod uvjetima [Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence \(CC-BY-NC-ND\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

Bogdanka PAVELIN LEŠIĆ

**VIZUALNA OBILJEŽJA
GOVORENOGA JEZIKA**

 FF press

Zagreb

SADRŽAJ

Uvodna bilješka	9
Predgovor	13
1. Razgovorne geste i usmena jezična djelatnost.	19
1.1. Posturomimogestualne manifestacije, vidljivi dio govorenog iskaza.	21
1.2. Vizualna obilježja govorenoga jezika u kontekstu lingvističkih istraživanja	23
1.3. Status razgovornih gesta u jezičnoj djelatnosti.	27
1.4. Pluridimenzionalni sadržaj iskaza	28
1.4.1. Pragmatični sadržaj iskaza: lokucijski, ilokucijski i perlokucijski čin	31
2. Silingvističke i amblematičke razgovorne geste.	39
2.1. Uzgovorne geste i pragmatička ekonomija usmenog izražavanja u interakciji licem u lice	41
2.1.1. Uvod	41
2.1.2. Metode i materijali	45
2.1.2.1. Ciljevi.	45
2.1.2.2. Podaci.	45
2.1.2.3. Analiza podataka	45
2.1.2.4. Transkripti.	45
2.1.2.5. Primjeri doprinosa silingvističkih gesta sveukupnom (su)iskazu.	48
2.1.3. Rasprava	53
2.1.4. Zaključak	55
2.2. Razine funkcioniranja vizualnih obilježja govorenoga jezika.	57
2.2.1. Razina izričaja i iskaza unutar usmenoga diskursa	58
2.2.2. Razina strukturiranja interakcije.	59
2.2.3. Razina širega konteksta i situacije.	60
2.3. Amblematičke geste u svjetlu francuske jezične pragmatike	61
2.3.1. Geste-znakovi?	61
2.3.2. Amblematičke geste	63
2.3.3. Hrvatski izvorni govornici interpretaciji francuskih amblematičkih gesta.	69
3. Metaforizacija i vizualna obilježja govorno-jezičnog izraza.	75
3.1. Vanjski pojavni lik u jeziku	77

3.1.1. Metaforizacija prostora u govoru i uzgovornim gestama	78
3.1.2. Metafore, kognitivna lingvistika i S. Ullmann	79
3.2. Prostor, plodan izvor metaforizacije	83
3.2.1. Kulturne i jezične osobitosti raščlanjivanja prostora	87
3.3. Razgovorne geste i metaforizacija prostora i životne svakodnevice	91
3.3.1. Ustaljene i neočekivane metafore	91
3.3.2. Metaforičnost amblematičkih gesta	91
3.3.3. Metaforičnost uzgovornih gesta	94
3.4. Zaključak	102
Literatura	107
Dodaci	115
Kazalo pojmova	121
Kazalo autora	124
Iz recenzija	125

sestri Željki

UVODNA BILJEŠKA

Knjiga koju držite u ruci nastoji Vam pružiti uvid u problematiku vizualnih obilježja govorenoga jezika s motrišta suvremene jezične znanosti. Njen cilj jest omogućiti upoznavanje s osnovnim pojmovima i terminima problematike razgovornih gesta te osvijetliti znanstveno zanimanje za vizualne pojave govorenoga jezika u interdisciplinarnome ozračju suvremenih lingvističkih istraživanja. Sadržaj knjige je usredotočen na vizualna obilježja govorenoga jezika, tako da se nastojalo razmotriti vizualna obilježja govorenoga jezika u odnosu na povezane aspekte iz problematike jezika i spoznaje te na taj način pridonijeti boljem razumijevanju i istraživanju uloge vizualnih obilježja u usmenoj jezičnoj djelatnosti. Knjiga ne obuhvaća sva pitanja lingvistike, ni sva pitanja spoznaje vezana uz vizualne aspekte usmene jezične djelatnosti, niti obuhvaća sva pitanja tjelesnoga pokreta i vizualnih manifestacija u usmenoj komunikaciji. Djelo nastoji predstaviti na koherentan način, u okviru relativno kratkoga teksta, uvid u istraživanja vizualnih obilježja govorenoga jezika tijekom autoričina dvadesetogodišnjega znanstvenog promatranja statusa i uloge tjelesnoga pokreta u govorenome jeziku kroz analizu audiovizualnom tehnikom snimljenih usmenih interakcija licem u lice na francuskome i hrvatskome jeziku.

Suvremena lingvistika istražuje jezik s različitih motrišta uzimajući u obzir njegovu mnogolikost i slojevitost u komunikacijskoj pojavi. Stoga se u knjizi razmatraju pojedini dijelovi problematike razgovornih gesta s motrišta lingvistike iskazivanja i teorije govornih činova, pragmalingvistike i kognitivne lingvistike, uvijek s naglaskom na načelu dinamičkog strukturiranja govorene jezične djelatnosti u čijem je središtu čovjek. Govoreni jezik je razgovornoga karaktera i posjeduje osnovne dimenzije ljudskosti jer je afektivno, kognitivno i društveno neodvojiv od čovjeka. Uočavamo stalno prepletanje sintetičkog i analitičkog izražavanja u svim izražajnim postupcima govorenoga jezika. Sredstva razgovornoga jezika i njegove strukturalne forme razlikuju se od onih u pisanome jeziku. Manifestacijama zvuka i pokreta u jeziku, koje izmiču dvostrukoj artikulaciji, ostvaruje se značenje izvan artikulacijskih elemenata govorenoga jezika. Suprasegmentalne govorno-jezične činjenice, koje vidimo i čujemo, ne podliježu artikulaciji na foneme i njihova se vrijednost ne temelji na oprekama unutar sustava nego na sinergiji unutar dinamičkog strukturiranja usmenog govorno-jezičnog ostvaraja. Funkcije pojedinih segmenata ili pojedinih slojeva odredljive su samo u odnosu prema cjelini i nerijetko su višestruke.

Usmena jezična djelatnost jedan je od najsloženijih vidova ljudske djelatnosti pa ne čudi što unatoč brojnim istraživanjima, mnogo toga još ne znamo. Budući da se do znanstvene istine uglavnom dolazi postupnim napredovanjem, prikazane spoznaje i rezultati nastoje u okviru mogućega, povezati dosadašnja i eventualno osvijetliti nova teorijska i praktična polazišta za daljnja istraživanja.

Radovi predstavljeni u knjizi sačinjavaju tri cjeline, od općenitijih tema koje se tiču kategorizacije razgovornih gesta i prateće terminologije, do tematski određenijih dijelova koji razrađuju teme razgovornih gesta s motrišta jezične pragmatike i metaforizacije govorno-jezičnoga izraza. Knjiga je namijenjena znanstvenicima, nastavnicima, studentima Filozofskoga fakulteta,¹ a može naići na interes i u širem krugu obrazovane javnosti jer može koristiti svima koje zanima uloga tjelesnoga pokreta u usmenoj jezičnoj uporabi.²

Knjiga je temeljena na znanstveno istraživačkom-radu autorice i na nastavnom iskustvu kolegija *Posturomimogestualnost, vidljivi dio multimodalnog iskaza* i *Vizualni aspekti usmene interakcije licem u lice*³ na dodiplomskoj razini studija u C2 ponudi izbornih kolegija Odsjeka za romanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U knjizi su okupljeni i raniji, na drugim mjestima već objavljeni radovi, i novi radovi posvećeni problematici razgovornih gesta u usmenoj jezičnoj djelatnosti.

Kada je o objavljenim radovima riječ, radi se o tekstovima prevedenima na hrvatski jezik, razrađenim inačicama radova objavljenih na francuskome i engleskome jeziku, nastalih na temelju autoričinih izlaganja na međunarodnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj, Njemačkoj i Poljskoj. Objavljeni radovi čije se prevedene i razrađene inačice u cjelini ili u dijelovima nalaze u knjizi su:

„La réception de la mimogestuelle conventionnelle française par les apprenants croates en FLE“, *Časopis SUVAG* br. 3 (1990), str. 123-128. ISSN 0353-2704. Članak je rezultat sudjelovanja na Savjetovanju Hrvatskoga društva za primjenjenu lingvistiku 1991. godine. Razrađuje problematiku amblematičnih ili konvencionalnih kvazilingvističkih gesta popraćenih frazemima u francuskome jeziku.

---

¹ Lingvistike, fonetike, neofiloloških studijskih grupa, psihologije, sociologije, pedagogije itd.

² Primjerice logopedima.

³ Oba su kolegija nastala u okviru natječaja Sveučilišta u Zagrebu za nove kolegije na stranome jeziku 2010/2011. godine. Kolegiji se izvode na francuskome jeziku.

„Les gestes quasi-linguistiques à la lumière de la pragmatique langagière française“, *SRAZ XLIV* (1999), str. 239-249. Članak razrađuje kako geste sa semiotičkog motrišta doprinose usmenoj pragmatici diskursa. Premda se ne može govoriti o stabilnom znaku u Saussureovom smislu jezičnog znaka, radi se o vrlo učinkovitom sredstvu izraza u pragmatici komunikacije uživo.

„Actes locutoire, illocutoire et perlocutoire“, *SRAZ XLV-XLVI* (2000-2001), str. 109-117. Članak razrađuje kako geste doprinose usmenoj pragmatici diskursa s motrišta teorije govornih činova. Radi se o vrlo učinkovitom sredstvu izraza u pragmatici komunikacije uživo.

„Speech Gestures and the Pragmatic Economy of Oral Expression in face-to-face Interaction“, *GESPIN Proceedings*, Vol. 1, Poznan/Poland, 24-26. 09. 2009, str. 1-11, ISBN 978-83-926446-7-5. Članak razmatra fenomen pragmatične ekonomije izraza i vizualne elemente koji toj pragmatičnoj ekonomiji doprinose u usmenoj interakciji.

„The Metaphorization of Space in Speech and Gesture“, u: Brdar M., Omazić M. et al. *Space and Time in Language*, Peter Lang, Frankfurt am Main, Njemačka, 2011, str. 183-200. ISBN 978-3-631-61312-2. Razmatra se metaforizacija u jeziku i govoru s motrišta suvremenih lingvističkih istraživanja. Radi se o kolektivnoj knjizi koja okuplja ugledne domaće i strane radove iz područja jezičnih znanosti, i koja je rezultat odabira zapaženih radova na 23. kongresu Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku (HDPL) održanog 2009. u Osijeku.

„The Metaphorization of Practical Action and Everyday Life Experience in the Words, Emblems and Coverbal Gestures of Spoken Language“, časopis *SRAZ*, vol. LV, 2010, str. 223-233. ISSN 0039-33394. Članak proizlazi iz izlaganja održanog na četvrtoj konferenciji Međunarodnoga društva za proučavanja geste / 4th Conference of the International Society for Gesture Studies – ISGS, July 25-30, 2010 – European University Viadrina Frankfurt/Oder. Metafora nam omogućuje da stvarnost vidimo drugačije, a gestovna metafora govorniku i sugovorniku omogućuje da uz verbalno organiziranu poruku, na vizualnom planu razmijene svoje predodžbe neraščlanjeno, sintetički, globalno i simultano. Članak obrađuje problematiku metaforizacije prostora i životne svakodnevice u riječima i gestama govornog jezika koji određuje posebnost sociokulturne i jezične zajednice.

Osobitu zahvalnost, autorica knjige duguje recenzentima knjige, gospodinu profesoru Augustu Kovačecu, gospođi profesor Mariji Pozojević Trivanović i gospodinu profesoru Karlu Budoru. Autorica izražava iskrenu zahvalnost i gospođi Jadranki Brnčić i gospodinu Borisu Buiu za trud vezan uz objavljivanje knjige.

Veliku zahvalnost autorica iskazuje svojim kolegicama i kolegama, članovima Odsjeka za romanistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu jer su jednoglasno pružili nesebičnu materijalnu potporu objavljivanju ovoga djela.

Autorica također izražava iskrenu i srdačnu zahvalnost kolegici Ivici Peša, koja ju je potakla na ovaj pothvat, i potom autoricu neumorno, srdačno i ljudski ohrabivala i motivirala u svim etapama rada na knjizi.

Naposljetku, ovo djelo ne bi ugledalo svjetlo dana bez podrške autoričine obitelji, stoga autorica zahvaljuje suprugu Leonu na uviđavnosti i požrtvovnoj podršci te kćeri Kristini i sinu Zvonimiru na razumijevanju i strpljenju.

PREDGOVOR

Govor(e)ni jezik je prije svega pokret, i njegove akustične i njegove vizualne slike proizlaze iz pokreta – zvuk je tek jedno obličje pokreta u jeziku. Sve su osnovne dimenzije ljudskosti sadržane u jeziku jer je kognitivno, afektivno i društveno neodvojiv od čovjeka. Jezik je do te mjere značajan ljudskome biću da jezična znanost ima šire značenje i doprinosi saznanjima o prirodi ljudskoga bića.

Sredstva govorenoga jezika i njegove strukturalne forme razlikuju se od onih u pisanome jeziku. Govoreni jezik raspolaže vertikalnom dimenzijom u strukturi izraza, dok pisani jezik funkcionira u jezičnom kontekstu koji većim dijelom sam stvara i pritom je eksplicitniji i linearniji u vremenu. Govoreni se jezik ne ograničava na izgovorene riječi unutar jezičnoga sustava. Uz ritam, naglasak, intonaciju, tempo, stanke i tišinu, on također raspolaže posturomimogestualnim⁴ ili suprasegmentalnim vizualnim manifestacijama kao što su držanje, pokreti ruku i čitavoga tijela, izrazi lica, igre pogleda i dodira. Mnogolikošću svojih sredstava govoreni jezik učinkovito udovoljava retoričko-stilističkim potrebama, zahtjevima ekonomičnosti i zalihosti⁵ u jeziku te kreativnom obogaćivanju cjelokupnoga usmenog izražavanja.

Misao i jezik su utemeljeni u tjelesnom iskustvu, aktivnosti i životnoj stvarnosti. Metaforizacija prostora i tjelesne aktivnosti u prostoru i životnoj svakodnevnici izgrađuju govoreni jezik⁶ i na verbalnoj i na vizualnoj, posturomimogestualnoj razini. Metaforizacija⁷ ili prijenos analogijskih veza s konkretnog na apstraktni plan utječe na kognitivnu ekonomiju na razini iskazivanja i interpretacije.⁸

Petar Guberina već 1939. vizualna obilježja govorenoga jezika: mimiku, pokrete i položaje tijela, svrstava zajedno s intonacijom, ritmom, intenzi-

---

⁴ Francuski termin *posturomimogestuelle* prvi puta se koristi u knjizi: Cosnier, Jacques / Brossard, Alain. 1984a. *La communication non verbale*, Neuchâtel / Paris: Delachaux et Niestlé.

⁵ Time se skraćuje horizontalna, vremenska linija toka izraza.

⁶ *Govorni jezik* (franc. *langue parlée*) je, za razliku od primjerice znakovnoga jezika gluho-nijemih, nastao iz usmene jezične djelatnosti i ostvaruje se u usmenom i pisanom obliku. *Govoreni jezik* (*langue orale*) jest ujedno i govorni jezik te se ostvaruje u usmenom obliku. Svaki je *prirodni jezik* (*langue naturelle*) izrastao iz govorenoga jezika, oblikovan uporabom unutar određene sociokulturne jezične zajednice.

⁷ *Metaforá* (grč.) – prijenos, premještanje

⁸ Ivas (1991/2) zaključuje da je gestovna metafora pokazatelj govornikova pojačanog vizualiziranja sadržaja i pojačane svjesnosti o predmetu vlastita govora u težnji da bude shvaćen i prihvaćen.

tetom, stankom, rečeničnim tempom i situacijom u *neleksikološka jezična sredstva* ili *vrednote govor(e)noga jezika*.⁹ Autor konstatira da usmena jezična djelatnost nije samo skup glasova i glasovnih kombinacija, nego uključuje i pokrete i položaje tijela, izraze lica, a ponekad i dodire koji uz odgovarajuću intonaciju, ritam, tempo i stanku obogaćuju govorenu komunikaciju licem u lice.

Od 1990. godine bilježimo i proučavamo vizualne i verboakustične manifestacije u govornim interakcijama zabilježenima na videosnimkama. U ovoj su knjizi objedinjena neka od naših dosadašnjih zapažanja o problematici vizualnih obilježja govorenoga jezika u sprezi s izgovorenim dijelom iskaza.

U prvom dijelu knjige razmatramo ulogu i status posturomimogestualnih manifestacija u odnosu na sveukupnu govorenu jezičnu djelatnost i njezinu pragmatiku.¹⁰ Posturomimogestualne manifestacije u razgovornoj interakciji svrstavamo u vizualna obilježja govorenoga jezika. Radi se o sintetičkim, neraščlanjivim i nearbitrarnim konvencionalnim manifestacijama koje su sastavni dio verbalnog sloja globalnoga govorenog izraza s kojim su povezane vremenski, ritmički, semantički i pragmatički te imaju važnu ulogu na nekoliko razina:

- razini izričaja, iskaza i diskursa: amblematičke¹¹ geste mogu nositi iskaz bez pratećeg zvuka, silingvističke geste u sprezi s verboakustičnim elementima tiču se sintakse, prozodije te semantičko-pragmatičkog sadržaja iskaza unutar pripadajućeg diskursa;¹²
- razini organizacije su-obraćanja te strukturacije interakcije i njezinih komunikacijskih jedinica (govorni čin, intervencija, izmjena, sekvenca, modul, interakcija, susret): sinkronizacijske geste, fatičke i regulacijske;
- razini šireg konteksta i situacije u kojima se iskaz javlja: geste samousredotočenja¹³ i ludističke¹⁴ geste, te geste prilagođavanja i namještanja.

---

⁹ *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes / Logička i stilistička vrijednost složenih rečenica.*

¹⁰ Franc. *langage oral*

¹¹ Ili kvazilingvističke

¹² McNeill (1995: 16) nudi engleski termin *cohesives* ili *vezne geste* za ponavljane tjelesne pokrete koji stvaraju veze među dvama manjim ili većim dijelovima diskursa te omogućuju stvaranje koherentne strukture u usmenome diskursu.

¹³ Engl. *self-centered gestures*; franc. *gestes auto-centrés*.

¹⁴ Npr. poigravanje predmetima: olovkom, upaljačem, privjeskom za ključeve itd.

Usmena jezična djelatnost uz linearnu progresiju segmenata, zvukova i riječi, uključuje i splet trenutačnih, nelinearnih, vizualnih elemenata kod kojih sve može biti cjelina i dio, ovisno o konkretnoj jezičnoj pragmatici u danoj situaciji. Ovi potonji stvaraju dojam vidljivosti i opipljivosti govornikovih i sugovornikovih misli i osjećaja te su, upravo zbog labavije podložnosti ili veće nepodložnosti konvenciji, izražajno neiscrпно kreativno sredstvo misaono-jezičnoga izraza koji iskazu daje sintetičan pojavni lik, naravno uvijek i jedino u povezanosti s ostalim jezičnim elementima.¹⁵

U drugome dijelu knjige razmatramo ulogu vizualnih obilježja govorenoga jezika u govorno-jezičnoj pragmatici.¹⁶ Proučavati govoreni diskurs ne uzimajući u obzir njegovu uronjenost u sveukupni govorno-jezični događaj, znači zanemarivati čitav niz elemenata koji taj govor uobličuju. Na razini iskaza, geste obnašaju kako semantičku tako i pragmatičku funkciju, a na razini diskursa povezuju dijelove diskursa u povezane, koherentne cjeline.

Znanstveno proučavanje koje se dotiče srodnih pojmova kao što su jezik, jezična djelatnost, smisao i komunikacija, upućuje na heterogenost govorno-jezičnih manifestacija. Tako se Greimas (1970) izjašnjava za poopćenu, sinkretičku¹⁷ semiotičku teoriju koja razmatra označitelje u svojoj njihovoj raznolikosti. Cosnier (1982b), pak, promatra jezičnu djelatnost kao heterogeni makrosustav koji obuhvaća više sinergijskih mikroskupova: verbalni, gestualni, vokalni itd. Jezični sustav je dio veće cjeline koja obuhvaća i druge modele izražavanja svojstvene nekoj sociokulturnoj zajednici.

Manifestacije govorenoga jezika obuhvaćaju različita semiotička ponašanja ili djelovanja karakteristična za određenu jezičnu i sociokulturnu zajednicu. Unatoč svojoj konvencionalnosti, ljudska jezična djelatnost nije sazdana isključivo od arbitrarnih, imanentnih i autonomnih sustavâ kodova. Stoga jezična djelatnost¹⁸ obuhvaća značenjske cjeline sastavljene od različitih semiotičkih ponašanja, a zajedničko im je da služe kao sredstvo izražavanja i komunikacije u nekoj sociokulturnoj jezičnoj zajednici. Posrijedi je, dakle, viši rodni pojam koji pokriva bit jezika kao sustava,¹⁹ no i čitav niz drugih načina predstavljanja.²⁰ U tom smislu pridjev govorno-jezični²¹ rabimo za sve što se odnosi na jezičnu djelatnost.

---

¹⁵ Petar Guberina, *Povezanost jezičnih elemenata*

¹⁶ Franc. *pragmatique langagière*

¹⁷ Sinkretičkima smatramo semiotičke teorije koje podrazumijevaju više oblika govorno-jezičnih manifestacija. Primjerice, usmena komunikacija nije samo jezična, nego uključuje i govorno-jezične elemente kao što je posturomimogestualnost.

¹⁸ Franc. *langage*

¹⁹ Franc. *langue*

²⁰ Franc. *représentation*

²¹ Franc. *langagier*

U trećem dijelu knjige bit će riječ o vizualnim obilježjima jezične djelatnosti i metaforizaciji kao sredstvu govorno-jezičnoga izraza. Iskustvo tijela u prostoru i svakodnevnome životu očituje se u svim slojevima govorno-jezičnog izraza, pa tako i u koverbalnim (uzgovornim) tjelesnim pokretima koji su nerijetko posturomimogestualne metafore.

Praktične radnje i iskustva utječu na sve vidove usmenoga jezika, na segmentalnoj i suprasegmentalnoj, verbalnoj i vizualnoj (posturomimogestualnoj) razini. Proučavanja iznesena u knjizi utemeljena su na dugogodišnjim promatranjima razgovornih gesta²² u sprezi s riječima govorenoga jezika u kontekstu istraživanja vizualnih i verboakustičnih manifestacija na videosnimkama usmenih interakcija.

Izrazi lica, držanje, geste ruku i tjelesni pokret uopće vizualno predočuju tijesnu semiotičku isprepletenost pokreta, praktičnog iskustva i riječi kako unutar ljudske misli tako i unutar čovjekova usmenog izraza. Važan dio te isprepletenosti proistječe iz metaforizacije ili analogijskog povezivanja dvaju pojmova koji dijele jedno ili više obilježja, dok inače pripadaju različitim kategorijama.

Mišljenje i govorenje su iskustveno doživljeni kao i praktična radnja hodanja, trčanja, rukovanja predmetima. Međutim, za razliku od nabrojenih praktičnih radnji koje se realiziraju u vanjskom materijalnom svijetu, mišljenje i govorenje su transponirani u virtualnost kognitivne i jezične stvarnosti. Govoreći, *rukujemo* pojmovima koristeći se riječima i gestama kao da se radi o stvarnim predmetima iz vanjskog materijalnoga svijeta. Etimologije riječi koje se odnose na apstraktne pojmove često kriju metaforičko izvorište u konkretnoj stvarnoj pojavi iz našega praktičnog iskustva. Na primjer, latinski glagol *COMPREHENDERE* odgovara značenju engleskih glagola *CATCH*, *GET*, *GRASP*, *COMPREHEND*; francuskom glagolu *SAISIR* i *COMPRENDRE* te hrvatskom glagolu *SHVATITI*. Sve te riječi u sva četiri jezika dijele isto metaforičko izvorište: *RAZUMIJEVANJE JE HVATANJE*. Uzgovorna metaforička gesta hvatanja zamišljenog predmeta u gestikulacijskom prostoru kao da vizualno oživljava *mrtvu*²³ ili zaboravljenu metaforu unutar jezičnog sustava.

---

²² Pod terminom *gesta* podrazumijevamo sve aspekte vidljivih tjelesnih pokreta koje ne ispunjavaju isključivo neku praktičnu životnu radnju, nego proizlaze iz usmenog iskazivanja. Kako se termin *gesta* prečesto ograničava samo na pokrete ruku, termin *posturomimogestualnost*, odnosno *PMG*, izričitije uzima u obzir važnost ukupnost pokreta tijela.

²³ Pojam *la métaphore morte* u djelu Paula Ricœura pod naslovom *La Métaphore vive* (Seuil, Paris 1975).

Budući da su riječi i geste dio istog jezičnog i kulturnog modela izražavanja, moguće je otkriti veze i suodnose metaforičkih prostiranja u verbalnim i posturomimogestualnim²⁴ modelima izraza unutar određenoga govorenog jezika. I riječi i geste proizlaze iz praktičnih radnji i iskustava životne svakodnevice i ostaju time duboko prožeti i na apstraktnoj razini.

Metaforama općenito povezujemo pojmove iz različitih iskustvenih područja. Suodnos stvarnost-misao-izraz tako se manifestira u usmenome diskursu i na vizualnom planu kroz posturomimogestualne metafore tj. kroz predočivanje apstrakcije pomoću konkretnog tjelesnog pokreta. Metafora omogućuje drugačije viđenje stvarnosti,²⁵ a PMG metafora govorniku i sugovorniku omogućuje, uz verbalno organiziranu govorenu poruku, razmijeniti svoje predodžbe na vizualnom planu: neraščlanjeno, sintetički, globalno i simultano.

Strukturiranje prostora i našega svakodnevnog života u tom prostoru služe kao osnova za strukturiranje ostalih područja spoznaje i jezičnog izražavanja (temporalnost, pojmovi i apstraktni odnosi). Svaki prirodni jezik nudi svoje vlastite modele za strukturiranje prostornih kategorija, kao i svoje vlastite modele metaforizacije na sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj razini.

Jezična djelatnost se u svojem usmenom ostvaraju manifestira u dinamičkom strukturiranju svojih višestrukih elemenata, segmentalnih i suprasegmentalnih, u prostornoj dimenziji. Posljedica toga je da se govoreni iskaz u svojoj cijelosti sastoji od linearnih, segmentalnih elemenata iz jezičnog sustava i suprasegmentalnih elemenata²⁶ govorenoga jezika u širem smislu.²⁷ Navedeni čimbenici tvore sveukupni govoreni iskaz unutar zadanoga konteksta i situacije. Jezična djelatnost ljudskoga bića obuhvaća, s jedne strane, samodostatni jezični sustav, a s druge strane, suprasegmentalna sredstva govorenog izraza, više ili manje ovisna o kontekstu i situaciji komunikacije. Suprasegmentalna sredstva doprinose učinkovitosti sveukupnoga govorenog iskaza.²⁸ Čovjek se služi metaforizacijom i u verbalnom i u posturomimogestualnom iskazu da bi ispunio potrebe ekonomičnosti i učinkovitosti jezične djelatnosti u praksi. To podrazumijeva da i verbalna i vizualna razina govorenog iskaza proizlaze iz zajedničke jezične djelatnosti.

---

²⁴ Skraćeno PMG.

²⁵ Zbog toga se osim o izražajnom, radi i o učinkovitom kognitivnom postupku.

²⁶ Intonacije, ritma, tempa, intenziteta, pauza, izraza lica i pokreta tijela općenito.

²⁷ Franc. *langage oral*

²⁸ Pragmatička ekonomija usmenog izražavanja.

1. RAZGOVORNE GESTE I USMENA JEZIČNA DJELATNOST

1.1. POSTUROMIMOGESTUALNE MANIFESTACIJE, VIDLJIVI DIO GOVORENOG ISKAZA

Jezična djelatnost i usmeni govor kao njezina realizacija, sastoje se ujedno od zvuka i pokreta. Stoga je bitno odrediti ulogu pokreta u govorno-jezičnoj pragmatici²⁹ licem u lice. Poznavanje uloge pokreta u sveukupnosti usmenoga govorno-jezičnog izraza olakšava analizu usmene jezične djelatnosti i jezičnoga sustava³⁰ koji iz nje proizlazi i na kojemu se ona temelji.

Svakodnevno je međuljudsko (raz)govorno komuniciranje u interakcijama licem u lice, plurimodalna djelatnost. Plurimodalna, jer uz verboakustične manifestacije i stanke, sastavni dio govorno-jezičnoga događanja sačinjavaju i prostorni razmještaj sudionika interakcije³¹ i pogledi, dodirivanja, izrazi lica (mimika), položaj i pokreti ekstremiteta i cijeloga tijela.³² Niti je svakodnevna komunikacija svediva na isključivo verbalnu sastavnicu, niti je govoreni jezik kao sredstvo komunikacije isključivo verboakustičan.

Analizom sveukupne govorene interakcije licem u lice uočava se važnost tjelesnoga pokreta i položaja, ili preciznije razgovorne posturomimogestualnosti (kraticom PMG), u tijesnoj sinergiji s verboakustičnim izrazom.

Radi se o problematici koju se do osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća tek u manjoj mjeri proučavalo ili se ograničavalo svodeći tjelesni pokret na tzv. *govor tijela* u kojem se traže sličnosti ljudskih bića sa životinjskim svijetom.

Međutim, govor tijela ljudskih bića u usmenoj interakciji proizlazi u značajnome dijelu iz složene govorno-jezične aktivnosti³³ koja nadilazi sličnosti čovjeka sa životinjama te ujedno razotkriva i brojne razlike. Sama fonacija podrazumijeva angažman čitavoga ljudskog tijela, a ne samo fonacijskih organa koji se uobičajeno navode i opisuju u shematskim prikazima. I razgovorne PMG manifestacije ostvarene u usmenoj razgovornoj interakciji licem u lice proizlaze iz aktivnosti cijeloga govornikova tijela te ih nema smisla izučavati izvan komunikacijskoga konteksta i izolirano od pratećega zvuka.

Drugim riječima, PMG manifestacije su sastavni dio ljudskog usmenoga govorenja. Pokreti su ljudskoga tijela, koliko god nam se činili prirodnim i

---

²⁹ Franc. *pragmatique langagière*

³⁰ Franc. *langue*

³¹ Franc. *proxémique*; engl. *proxemics*

³² Franc. *kinésique*; engl. *kinesics*

³³ Franc. *activité langagière*

sveopće zajedničkim, u velikoj mjeri uobličeni društvom i kulturom te duboko ukorijenjeni u danu komunikacijsku situaciju. Njihova interpretacija počiva na konvenciji. Radi se, međutim, o konvenciji koja se razlikuje od konvencionalnosti leksema.

Govorena komunikacija licem u lice je mnogolika aktivnost: nije sastavljena samo od riječi, nego od čitavog niza drugih sastavnica komunikacije (auditivnih, vizualnih, taktilnih) koje u tijesnoj i koordiniranoj povezanosti³⁴ s izgovorenim u obliku globalnog iskaza tvore govorno-jezični čin³⁵ u danoj komunikacijskoj situaciji. Te *druge* čimbenike jezične djelatnosti Petar Guberina naziva **vrednote govornoga jezika**.³⁶

Govoreći djelujemo na ljude, ostvarujemo, dakle, govorne činove, a ritam, intonacija, pokret, mimika, neleksikološka su govorno-jezična sredstva kojima možemo na najizravniji način djelovati na sugovornika kao partnera interakcije.

Sve dok audiovizualna tehnologija nije postala sastavnim dijelom naše svakidašnjice, vizualne vrednote govorenoga jezika (izrazi lica, pogledi, tjelesni pokreti i dodirivanja) izmicala su znanstvenoj analizi.

---

³⁴ Sprezi ili sinergiji

³⁵ Franc. *acte de langage*, u daljnjem tekstu: govorni čin

³⁶ Franc. *Valeurs de la langue parlée*

1.2. VIZUALNA OBILJEŽJA GOVORENOG JEZIKA U KONTEKSTU LINGVISTIČKIH ISTRAŽIVANJA

Lingvistika znanstveno proučava ljudski jezik kao sustav i kao djelatnost.³⁷ Predmet lingvistike postoji u obliku konkretnih govornih jezika koji se temelje na arbitrarnom i samodostatnom jezičnom sustavu³⁸.

Govor³⁹ je konkretno ostvarenje jezika u izvedbi stvarnih sudionika u stvarnim okolnostima, a diskurs⁴⁰ je povezani dio govora u usmenom ili pisanom obliku.

Pretvaranje jezičnog sustava u govor kroz konkretni diskurs jest iskazivanje (franc. *énonciation*), a najmanja jedinica diskursa jest iskaz (*énoncé*).

Usmena jezična djelatnost sadrži verbalne i neverbalne manifestacije kojima se sugovornici služe da bi djelovali jedni na druge posrednim putem, dakle posrednim predstavljanjem a ne neposrednim djelovanjem.⁴¹

Antički su retoričari, Kvintilijan i Ciceron, uočavali važnu ulogu tjelesnoga pokreta u govorenju. No, i mnogo kasnije, početkom 20. stoljeća, u vrijeme Ferdinand de Saussurea, bilo je nemoguće znanstveno proučavati usmeni diskurs proizveden uživo zbog nedostatka primjerene tehnologije. Tek je razvitak audiovizualne tehnologije od druge polovice dvadesetoga stoljeća postupno intenzivirao znanstvena proučavanja u tome smjeru, pa tako i zanimanja lingvista za spregu pokreta i zvuka u govorenoj jezičnoj djelatnosti.

U prvoj se polovici 20. stoljeća Charles Bally (1865-1947) bavio proučavanjem afektivnog sadržaja riječi i time uveo u jezičnu analizu dotada zanemarivani kriterij afektivnosti. Budući da je svako govorenje afektivno obojeno, nije moguće istu rečenicu dva puta usmeno izreći na potpuno identičan način. Bally prepoznaje vrijednost intonacije u usmenome izrazu te isprva smješta intonaciju u sredstva indirektnog izražavanja (*moyens indirects d'expression*). Usprkos svojim teorijskim postavkama, Bally se uglavnom u svojim analizama zadržao na analizi riječi.

---

³⁷ Franc. *langage*

³⁸ Franc. *langue*

³⁹ Franc. *parole*

⁴⁰ Franc. *discours*

⁴¹ Primimo li nekoga za ruku da bismo ga dovukli do sebe, učinili smo to neposrednim djelovanjem, a ako sugovornika pogledamo, domahnemo mu rukom i/ili mu kažemo *Pridite bliže k meni* i on to učini, djelovali smo na nj posrednim predstavljanjem. Radi se o konkretizaciji sposobnosti mnogolikog, plurimodalnog izražavanja u komunikacijskoj situaciji.

Uz intonaciju, Bally navodi kontekst, situaciju i mimiku (pod kojom podrazumijeva pokrete tijela) kao sredstva indirektnog izražavanja. Na-
poslijetku 1944. u svojoj knjizi *Linguistique générale et linguistique française*
(*Opća i francuska lingvistika*) svrstava intonaciju u osnovne elemente jezič-
nog izraza.

Petar Guberina (1913-2005) je u svojim prvim istraživanjima tridesetih
godina 20. stoljeća krenuo od lingvističke stilistike Charles Ballyja. Nastavio
je proučavati afektivnost u sveukupnome govorno-jezičnom izrazu. Nadi-
lazeći razinu leksija, Guberina proučava stilističku vrijednost kompleksni-
jih struktura kao što su složene rečenice. Budući da je već i Bally u svoje
stilističke analize uveo psihološki i sociološki kriterij, Guberina je nastavio i
produbio pluridisciplinarni pristup analizi govorno-jezičnog izraza.

I Bally i Guberina koriste sintagmu **govorni jezik** (*langue parlée*) koja
podrazumijeva jezičnu djelatnost i u usmenom i pisanom obliku. Jezik na-
staje i kao djelatnost i kao sustav iz usmenog govora i najprije se ostvaruje
se kroza nj. Jezik je komunikacijska pojava koju treba promatrati u cjelini
njezine dinamičke strukture sa sastavnicama čvrsto povezanim u suodnose
unutar cjeline.

Godine 1939. u svojoj doktorskoj disertaciji *Valeur logique et valeur styli-
stique des propositions complexes* (*Logička i stilistička vrijednost složenih rečeni-
ca*), Guberina razmatra strukturu složenih rečenica u francuskome jeziku
i pritom čini dva bitna pomaka u odnosu na tadašnji dominantni pristup
lingvističkih istraživanja :

- pozornost usredotočuje na rečenicu u kontekstu i situaciji⁴² te
- eksplicitno ističe ulogu pokreta u govorenome jeziku.

Uz leksikološka, linearna, segmentalna sredstva, u jezičnom izrazu na-
lazimo i vertikalna, suprasegmentalna, akustična i vizualna neleksikološka
sredstva: intonaciju, intenzitet, tempo, stanku, mimiku, tjelesni pokret i
situaciju.⁴³

Promatrajući dinamično strukturiranje rečenice u kontekstu ili suvreme-
nom terminologijom, iskaza u diskursu i situaciji, Guberina (1939) na kon-
kretnim primjerima analizira kako vrednote govornoga jezika sudjeluju u
toj strukturaciji utječući na stilističku i logičku vrijednost rečenice. Pritom
ne prestaje naglašavati da je živi jezik izrastao iz dinamike usmenoga govo-
ra te da u usmenom govoru živi i razvija se.

---

⁴² Današnjom terminologijom: iskaz unutar diskursa i situacije.

⁴³ Guberina, dakle, smatra da je i stanka govorna aktivnost koja djeluje i na razini izraza i
na razini sadržaja u danoj komunikacijskoj situaciji.

Guberina ne odvaja govor riječi od govora tijela. Verbalno i neverbalno dio su sveukupnoga govora tijela ljudskih bića u dijalogu, u prostoru i okolnostima komunikacijske situacije. Mimiku, pokrete i položaje tijela⁴⁴ svrstava zajedno s intonacijom, ritmom, intenzitetom, pauzom, rečeničnim tempom i situacijom u *neleksikološka jezična sredstva* koje još naziva i *vrednote govornoga jezika*. Samim izborom termina *vrednote* govornoga jezika istaknut je značaj neleksikoloških jezičnih sredstava. Vrednote govornoga jezika predstavljaju posebnost usmenog izraza u odnosu na pisani, utječu na izgovorenu rečenicu i na razini izraza i na razini sadržaja te osiguravaju bogatstvo, ekonomičnost i brzinu trenutačnog suobraćanja. Nadalje, terminom *vrednota* osporava se opravdanost nekad veće a nekad manje zanemarenosti neleksikoloških čimbenika u proučavanjima sveukupnog govorno-jezičnog izraza.

U svojim analizama složenih rečenica, Guberina ustanovljuje 1939. da su rečenice s više leksikoloških elemenata manje afektivne, dok su rečenice s više neleksikoloških elemenata afektivno bogatije.

Premda su obojica prepoznali značaj neleksikoloških sredstava govorno-jezičnog izraza, ni Bally ni Guberina nisu krenuli u podrobniju analizu funkcija mimike, pokreta i položaja tijela u razgovornim interakcijama. Obojica su, međutim, istakli potrebu razmatranja i vrednovanja ovih manifestacija u sveukupnom usmenome jezičnom izrazu. Proučavanje funkcija pokreta u usmenoj jezičnoj djelatnosti jedna je od neposrednih tekovina tehnološkoga razvitka u dvadesetome stoljeću, istraživanja ove problematike se intenziviraju u 1980-ima, a teorijske postavke Charles Ballyja i Petra Guberine predstavljaju čvrsto polazište za izučavanje sprege zvuka i pokreta u jeziku u kontekstu lingvističkih istraživanja.

Hrvatski jezik ne dopušta odvojenu terminološku distinkciju jezika kao verbalnog sustava kodova što ga određena sociokulturna grupa razvija i koristi u usmenom i pismenom obliku (franc. *langue*), od bogate lepeze plurimodalnog posrednog izražavanja i priopćavanja koja može i ne mora biti dio nekog jasno definiranog koda ili sustava kodova ali počiva na konvenciji i pripada jeziku u širem smislu riječi (franc. *langage*).

Svako ponašanje, verbalno ili neverbalno, kojima se sugovornici služe da bi posrednim putem – reprezentacijom a ne direktnom akcijom – djelovali na partnera interakcije, dio je usmenog govornog izraza. Jezik u svom širem smislu nije uvjetovan postojanjem sustava kodova (arbitrarnih, auto-

---

⁴⁴ To jest ono što se danas naziva: razgovorne posturomimogestualne (skraćeno PMG) manifestacije.

nomnih, imanentnih), nego postojanjem konvencije koja može ili ne mora biti arbitrarna. Ta konvencija može biti jače kodirana tj. definirana unutar čvrsto kodiranih sustava i u tom je slučaju interpretacija neovisnija od konkretne jezične pragmatike. S druge strane, konvencija može počivati na implicitnim, *labavo* kodiranim sociokulturnim modelima usmenog jezičnog izraza i biti većim dijelom improvizirana u pragmatici konkretnog komunikacijskog događaja, kao što je to često slučaj s PMG manifestacijama u koordinaciji s govornom produkcijom.

1.3. STATUS RAZGOVORNIH GESTA U JEZIČNOJ DJELATNOSTI

Francuski jezik nam omogućuje terminološki razlučiti jezičnu djelatnost i jezični sustav: *langage* vs *langue*. Jezik je specifičan sustav apstraktnih znakova kojima ljudi razmjenjuju poruke. Pod jezikom podrazumijevamo prirodni jezik, dinamično i kreativno sredstvo komunikacije koje se unutar dane sociokulturne jezične zajednice temelji na autonomnom, proizvoljnom i postojanom sustavu, u usmenom i pisanom obliku.

Pod jezičnom djelatnošću podrazumijevamo veću sadržajnu cjelinu, sastavljenu od različitih znakova, koja služi kao sredstvo komunikacije i izražavanja u nekoj sociokulturnoj zajednici. Jezična djelatnost proizlazi iz kreativnog nastojanja da razumijemo drugoga i da na njega djelujemo. Manifestacije jezične djelatnosti počivaju na sociokulturnoj konvenciji koja nije nužno proizvoljna i koja je u velikoj mjeri pogodna za improviziranje u pragmatici dane govorne situacije.

Dakle, jezični sustav je jedan od nositelja sveukupne jezične djelatnosti.⁴⁵ Stoga govoreni jezik⁴⁶ treba promatrati u njegovoj plurimodalnosti (verboakustičnoj, vizualnoj, tj. posturomimogestualnoj) u okviru jezične djelatnosti kao višeg rodnog pojma koji obuhvaća i jezični sustav i druge modele predstavljanja, ne uključujući nužno samodostatne i arbitrarne sustave kodiranja.

Može se dogoditi da posturomimogestualna sredstva govorenog izraza budu dostatna, kada se govornik oklijeva verbalno izraziti, ili pak ne zna *kako reći*, ili ne želi reći jasno, navodeći sugovornika verbalizirati umjesto njega.⁴⁷ Plurimodalnost iskaza u svojim usmenim realizacijama dopušta učinkovito odgovoriti potrebama ekonomičnosti, zalihosti i obogaćivanja usmenog izraza. Govoreni iskaz i čujemo i vidimo. Mogućnost angažiranja oba modaliteta utječe i na iskazivanje i na interpretaciju iskaza. Posturomimogestualne manifestacije sačinjavaju vidljivi dio sveukupnog⁴⁸ iskaza. Radi se o držanju, izrazima lica, pokretima ruke, glave i čitavoga tijela koji su u sprezi s izgovorenim riječima u realizaciji konkretne usmene jezične djelatnosti. Terminom gesta koristimo se za koverbalne ili uzgovorne posturomimogestualne manifestacije u su-događanju s usmenom govorenom aktivnošću.

---

⁴⁵ Franc. *langage*

⁴⁶ Franc. *langage oral*

⁴⁷ Česta strategija korištenja tih sredstava izražavanja u komičnom kazalištu i filmografiji.

⁴⁸ Plurimodalnog, mnogolikog

1.4. PLURIDIMENZIONALNI SADRŽAJ ISKAZA

Efektivni smisao iskaza u usmenoj komunikaciji ishod je dinamike i napetosti mnogolikih varijabli koje strukturiraju globalni iskaz kako na planu izraza tako i na planu sadržaja unutar danog diskursa i šireg konteksta. Promjene suprasegmentalnih (vizualnih i auditivnih) varijabli na planu izraza iskaza, te promjene konteksta, mijenjaju sam iskaz.

Sadržaj ili efektivni smisao globalnoga iskaza tiče se dviju dimenzija koje se konstruiraju *hic et nunc* tijekom govornoga čina:

- *Semantička dimenzija* ili temeljni sadržaj koji se tiče konceptualnog univerzuma prenesenog govornim činom. Radi se o *propoziciji smisla* prema Searleu (1971a); *deskriptivnom sadržaju* prema Kerbrat-Orecchioni (1980); *informacijskom sadržaju* prema Caron / Caron-Pargue (1993); ili jednostavno *sadržaju* prema Watzlawick et al. (1972).
- *Pragmatička dimenzija* ili *pragmatički sadržaj* može se definirati kao primateljev odgovor na zamišljeno pitanje: *Zašto mi govornik to ovdje i sada govori?* Radi se o *relaciji* prema Watzlawicku et al. (1972); *performacijskome sadržaju* prema Kerbrat-Orecchioni (1980); *funkcionalnome sadržaju* prema Searleu (1972) i Charaudeauu (1983).

Ovo razgraničenje nije očigledno. Između dviju navedenih dimenzija nalazi se, naime, modalna dimenzija podudarnosti propozicijskoga sadržaja sa zbiljom, kao i problematika vrijednosti čina iskazivanja, na koju se nužno oslanja interpretacija vrijednosti čina iskaza. Ipak, i pod uvjetom da smo svjesni izvjesne krutosti ovoga razgraničenja, ono je korisno i uporabljivo pri razlikovanju utjecaja raznih sastavnica govorno-jezičnoga iskaza (verbalnoga i/ili neverbalnoga) na funkcioniranje sveukupnog iskaza (usp. izraz *function-indicating device* ili pokazatelj funkcije kod Searlea 1971a: 43).

Drugi značajan problem javlja se kad u *pragmatičkome sadržaju* treba razgraničiti ono što se neposredno može dekodirati na osnovi konkretnih manifestacija (verbalnih i/ili ne) iz konvencije, od onoga što se tiče interpretativnog (inferencijskog) proračuna utemeljenog na sučeljavanju znakova sa svim informacijama koje se mogu sagledati unutar situacije i trajnoga pamćenja (znanja koje imamo o svijetu). Problem je utoliko veći što ni samo to sučeljavanje nije neminovno lišeno konvencionalnosti. Primjerice, *<narediti nešto što u stvari ne želimo>* (perlokucijski učinak: pokazati da imamo pravo narediti) čin je koji svatko jednog dana može iskusiti, tako da čin naređivanja u sebi već skriva tu perlokucijsku potencijalnost. Posrijedi je, dakle, problem definiranja onoga što treba shvatiti kao *ilokucijsko*, jer su definicije „ono što se čini izricanjem“ ili *činjenje izricanjem*, preširoke da bi bili uporabljive u analizi konkretnih iskaza.

Recimo zasad da svi iskazi posjeduju ilokucijsku vrijednost već samom činjenicom da *obvezuju* primatelja: nema govora koji nije odaslan s nekog *mjesta*⁴⁹ i koji ne poziva sugovornika na suodnosno *mjesto* (Flahault 1978: 58). Ilokucijska je vrijednost eksplicitna i/ili implicitna. Iskazi mogu biti ilokucijski obilježeni verbalnim i/ili neverbalnim govorno-jezičnim sredstvima. Implicitno, po definiciji, nije manifestirano, ni verbalno ni neverbalno. Ono je ipak prešutno prisutno u govornome činu pripadajući svijetu pretpostavki, onoga što se podrazumijeva, svijetu implikacija, proživljenog iskustva, sociokulturnih znanja. Nadalje, svaki verbalni iskaz raspolaže *performacijskim ili pragmatičkim potencijalom* u danoj sociokulturnoj jezičnoj zajednici. Kako bismo ilustrirali performacijski potencijal verbalnoga iskaza, razmotrimo sljedeći primjer preuzet od Confaisa (1995: 146). U odgovarajućim diskurzivnim okolnostima, njemački iskaz *Bist du still* (popraćen uzlaznom intonacijom ili ne) može izraziti nalog, dočim prijevod na francuski *Es-tu sage*⁵⁰ ne izražava nalog. *Efektivni smisao*⁵¹ može se izlučiti samo ako se uzmu u obzir svi konstitutivni elementi govornoga čina: manifestirani i nemanifestirani, eksplicitni i implicitni, segmentalni i suprasegmentalni.

Neki autori, poput Berrendonnera (1981), odbijaju jezičnu djelatnost smatrati nositeljem radnje. Za Berrendonnera govoriti je upravo suprotno od djelovati. Svaka vrijednost čina je izvedena, pa prema tome implicitna. On, dakle, osporava dihotomiju semantike i pragmatike na razini sadržaja iskaza. Prema njemu, ilokucijske vrijednosti nisu „nipošto upisane u iskaz“ (23), nego su uvijek ishod sučeljavanja situacije i deskriptivnog sadržaja sa svojom logičkom vrijednošću. Berrendonneru, koji je i sam nesumnjivo pobornik pragmatike, nije namjera ocrniti gledište s kojeg se u obzir uzima funkcioniranje jezične djelatnosti u svijetu (što je prvo značenje riječi *pragmatika*), nego ukazati na teorijsku pogrešku koju čini slogan *opisne iluzije*⁵² što ga je uveo Austin i koji je brojne pragmatičare naveo da odveć ističu prisutnost eksplicitnih znakova ilokucijskog u jezičnoj djelatnosti, do te mjere da su se upustili u mukotrpne i nepotrebne eksplikativne postupke (vidi ilokucijska derivacija i Confaisova kritika 1995: 121). Berrendonner ističe da je jezična djelatnost u svojoj biti deskriptivna (reprezentativna)

---

⁴⁹ Radi se o *mjestu* unutar okvira interakcijskih suodnosa.

⁵⁰ Hrv. „jesi li dobar/dobra“.

⁵¹ Franc. *le sens effectif* (Pavelin, 2002).

⁵² Ili *zablude opisivanja*: engleski *descriptive fallacy*, francuski *illusion descriptive*. J. L. Austin (1962) odbacuje dotada dominantnu tezu da iskazi neminovno opisuju neko stanje stvari te da jezik služi prvenstveno opisivanju stvarnosti. Time oslobađa istraživanja jezika binarnosti istinito/lažno. Osnovna funkcija jezika jest djelovanje, a ne opisivanje.

i da vrijednosti činova nisu u njoj nikad eksplicitne te da je prema tome svaka pragmatička vrijednost po definiciji perlokucijska. Ova je kritika opravdana, no ona nužno ne priječi razlikovanje dvaju planova smisla, utoliko što je jasno da pragmatičkom interpretacijom iskazâ velikim dijelom upravljaju konvencije – bile one upisane u jezičnu djelatnost ili povezane sa širim sociokulturnim modelima u danoj skupini. Dokaz je tomu činjenica da isti oblici iskaza (dakle sa zajedničkim deskriptivnim sadržajem) mogu ne inducirati isto pragmatičko funkcioniranje (vidi primjer *bist du still/ es-tu sage/ jesi li dobar* naveden u prethodnom odlomku). Osim toga, nisu svi iskazi istovjetnoga deskriptivnog sadržaja jednako učinkoviti za danu nakanu u određenoj situaciji.⁵³

Drugim riječima, čak i ako prihvatimo Berrendonnerove teorijske primjedbe, svejedno je važno imati na umu da se stanovite vrijednosti čina mogu neposredno dekodirati i „obvezuju“ podjednako i sugovornika i govornika. Oswald Ducrot (1984: 36) koristi izraz *kvazipravna obveza*⁵⁴ kako bi definirao ilokucijski čin. Ako pustim vozača kad ja imam prednost i on mi da znak rukom, naknadno ću tu radnju moći opisati riječima *Zahvalio mi je* (pa i **Rekao** *mi je hvala!*), na osnovi puke neverbalne, vizualne ilokucijske razmjene.

Verbalni iskazi raspolažu određenim semantičkim i/ili pragmatičkim potencijalom u danoj sociokulturnoj skupini. Stoga nisu svi iskazi mogući ili barem poželjni u pojedinoj situaciji. Prema tome, ilokucijska vrijednost uvijek je ishod sučeljavanja situacije i semantičkog i/ili pragmatičkog potencijala (ili *prtljage*) iskaza. Jezična je djelatnost igra koja se sastoji u neprestanom krivudanju između prisila povezanih s neophodnim konvencijama i sloboda koje proizlaze iz pragmatike. Prisile postoje na propozicijskom/deskriptivnom planu (ne možemo kamion nazvati stubama, čak ni metaforički...) kao i na pragmatičkom planu: izraz poput *Molim vas* izravno je ilokucijski i teško bi bilo njime ostvariti čin <prijetnje>. Također u mnogobrojnim situacijama iskaz poput *Bit ćete tako dobri i ugasiti svjetlo*, itekako može završiti potpunim neuspjehom.

Slobode izražavanja postoje kako na propozicijskome (slobode linearizacije, metonimije i metafore...), tako i na pragmatičkome planu, pri čemu je ironija nesumnjivo najekstremniji primjer. U svakome slučaju, dvosmislenost ili, naprotiv, interpretativna prisila upućuju nas na važnost upora-

---

⁵³ Ako *bist du still* prevedemo doslovno na hrvatski jezik, *jesi li miran*, a na francuski jezik *es-tu tranquille*, preveli smo semantički sadržaj iskaza, ali ne i njegovu pragmatičku vrijednost u njemačkome jeziku.

⁵⁴ *Obligation quasi-juridique*

be znakova, dakle, na prešutne društvene navike i konvencije koje iz njih proizlaze. S toga se motrišta čini očitim da kod ne postoji neovisno o svojoj funkcionalnosti u svijetu, dakle da su deskriptivne i pragmatičke dimenzije dubinski isprepletene. Confais (1995: 116) utvrđuje tu isprepletenost i prokazuje posebice iskušenje da se distinkcija tj. *razdvajanje* semantičkog i pragmatičkog plana veže uz opreku *jezik*⁵⁵ vs *govor*:

No ni u kojem slučaju *razdvajanje* ne može poslužiti kao izgovor da ga se istovjetno primijeni na *razdvajanje* jezik/govor, što je koncepcija koja bi semantičkome planu dala mjesto u sustavu a pragmatički plan prognala u *sekundarne* fenomene kojima se semantika *pretvara u diskurs*.⁵⁶

Doslovno dekodiranje verbalnoga teksta, to jest razumijevanje samo deskriptivnog (semantičkog) sadržaja prenesenog verbalnim, ne dostaje za interpretaciju onoga što iskazivatelj želi reći. Kako bi interpretativni proračun mogao biti potpun, potreban je još globalni kontekst, kao i drugi govorno-jezični elementi (intonacija, tjelesni pokreti itd.) koji su u simbiozi s verbalnim tekstom. Temeljem raznih pragmatičkih *uporaba* moguće je izlučiti čvrstu jezgru leksičke jedinice koja proizlazi iz tijesne međuovisnosti semantičkog i pragmatičkog plana.

1.4.1. PRAGMATIČNI SADRŽAJ ISKAZA: LOKUCIJSKI, ILOKUCIJSKI I PERLOKUCIJSKI ČIN

Vizualna obilježja, ili prema Petru Guberini vizualne *vrednote* govorenoga jezika, uvelike pridonose tomu da (su)govornik u svome usmenome suobraćanju bude prepoznat i priznat kao iskazivatelj, to jest kao istinski subjekt svojega iskazivanja, a ne tek kao lokucijski vršitelj prijenosa poruke.

Govorni čin je najmanja i osnovna jedinica govorno-jezične komunikacije koja u sebi obuhvaća izraz, sadržaj, značenje, funkciju, namjeru, učinak, kontekst i situaciju.

Govorni čin ima tročlanu strukturu: lokucijsku, ilokucijsku i perlokucijsku. Autori poput Austina, Searlea ili Confaisa predlažu taksonomije ilokucijske dimenzije, što nas uvodi u problematiku razlikovanja ilokucijskog i perlokucijskog aspekta. U ovoj knjizi, međutim, ne raspravljamo o prednostima ili nedostacima ove ili one tipologije govornih činova. Različiti pristu-

---

⁵⁵ To jest jezični sustav, franc. *langue*

⁵⁶ *Mais en aucun cas la „séparation“ ne peut servir de prétexte pour l'appliquer exactement à la séparation langue/parole, conception qui donnerait au plan sémantique une place dans le système et relèguerait le plan pragmatique dans les phénomènes „seconds“ de „mise en discours“ du sémantique.*

pi predstavljani su da bi se prikazala složenost problematike i da bi se pristupilo sagledavanju pluridimenzionalnosti govorno-jezične pragmatike.

Lokucijska, ilokucijska i perlokucijska dimenzija tri su ključne dimenzije oko kojih se uobličuje govorni čin. Otkako ih je Austin postavio u knjizi *How To Do Things With Words* (1962), one su – pored ideje o performativnosti – u srcu rasprava o teoriji govornih činova.

Iskazom *Krenut ću* proizvodimo lokucijski ili govoreni čin, tj. akt kazivanja (Austin 1970: 119). Radi se o fonacijskom činu koji je već potencijalno ilokucijski utoliko što je pretpostavljeno da prenosi smisao – koji se za Austina može shvatiti samo kao činjenje – i da ga se u isti mah potencijalno može tumačiti. Prema Austinu, lokucijski čin sazdan je od fonacijskoga čina (proizvoditi glasove), fatičkoga čina (kombinirati riječi u gramatičke i intonacijske konstrukcije) i retičkoga čina (koristiti te riječi u više-manje /pred/ određenom značenju).

Lokucijski je čin nužna podloga ilokucijskoga čina, to jest onoga zbog čega se iskaz *Krenut ću* može koristiti kao čin informiranja primatelja, ili čin kojim se nešto obećava itd. Njegova ilokucijska vrijednost,⁵⁷ ili ono što govornik čini svojim iskazivanjem, ovisi o *okviru iskazivanja*.⁵⁸ o odnosima između protagonista, o sociolingvističkim konvencijama, o komunikacijskoj situaciji. Strawson (1964: 440-441) pojam ilokucijske vrijednosti objašnjava na sljedeći način:

Pod uvjetom da znamo (u Austinovu smislu) značenje iskaza, dalje može biti pitanja u pogledu onoga što je govornik izrečenim mislio reći, ili kako su upotrijebljene izrečene riječi, ili kako je iskaz trebalo shvatiti, ili pak kako bi ga trebalo shvatiti. Kako bismo spoznali ilokucijsku vrijednost iskaza, moramo znati odgovoriti na takva pitanja.⁵⁹

Kako nas gornji navod upućuje, ilokucijski čin postoji samo ako se kao takav percipira te ako je točno protumačen. Drukčije rečeno, on podrazumijeva interakciju, koju je Grice (1979: 56-72) formulirao prema *načelu suradnje ili kooperacije*. Prema tome interakcija je shvaćena kao ko-akcija, su-radnja,

---

⁵⁷ Engl. *illocutionary force*; u francuskoj stručnoj literaturi prevladava prijevod: *valeur illocutoire* – ilokucijska vrijednost, nad doslovnim prijevodom: *ilokucijska snaga* (*force illocutoire*).

⁵⁸ Franc. *cadre d'énonciation*

⁵⁹ Prijevod autorice ove knjige (BPL). U originalu: *Given that we know (in Austin's sense) the meaning of an utterance, there may still be a further question as to how what was said was meant by the speaker, or as to how the words spoken were used, or as to how the utterance was to be taken or ought to have been taken. In order to know the illocutionary force of the utterance, we must know the answer to this further question.*

konvergentna ili konfliktna, koja svoje čimbenike (subjekte) objedinjuje u zajedničkoj aktivnosti izgradnje smisla i odnosa. Prema Griceu, subjekt tu-maćenjem deducira ilokucijsku vrijednost iskazivanja⁶⁰ zasnovanu na četiri razgovorne maksime⁶¹ na kojima se temelji razgovorno zaključivanje:

1. maksima *količine*: biti informativan koliko treba, ni više ni manje (*be as informative as required*)
2. maksima *odnosa*: govoriti prikladno, to jest u situaciji biti svrhovit (*be relevant*)
3. maksima *kvalitete*: ne obmanjivati sugovornika (*do not say what is false*)
4. maksima *modaliteta* (engl. *manner*): biti jasan, izbjegavati dvosmislenost (*be perspicuous, avoid ambiguity*).

Ako je kooperativan, to jest ako je spreman prihvatiti mjesto sudionika ili ko-interaktanta, sudionik interakcije pri interpretaciji iskaza nastoji nadići danu informaciju⁶² te pokušava prepoznati iskazivateljevu nakanu. Time on „kontekstualizira“ iskazivanje, to jest smješta ga u dani okvir iskazivanja s obzirom na razgovorne maksime kojih se iskazivatelj može i ne mora držati. Récanati (1981: 257) navodi način na koji Kent Bach (1979) s motrišta filozofije jezika, predočuje logičko rasuđivanje primatelja ili točnije interpretirajućeg subjekta na temelju maksime kvalitete:

- a) L kaže: *Naređujem ti da odeš*.
- b) On tvrdi da mi naređuje da odem.
- c) Ako je njegova tvrdnja istinita, on mi naređuje da odem.
- d) Ako mi naređuje da odem, tu naredbu mora sačinjavati upravo ovo njegovo iskazivanje. (Što bi drugo moglo biti?)
- e) Pretpostavlja se da govori istinu.
- f) Dakle, govoreći *Naređujem ti da odeš*, on mi naređuje da odem.

Ovaj tip logičkoga rasuđivanja omogućuje sugovorniku (interpretirajućem subjektu) izvesti *razgovorno zaključivanje* (Gumperz 1989: 55) na temelju iskazivanja i danog okvira iskazivanja te, zahvaljujući tome, protumačiti ilokucijsku vrijednost iskazivanja. Gumperz (1989: 56) piše:

Razgovorno zaključivanje sastavni je dio samog čina razgovaranja. Svaki govornik ukazuje, izravno ili implicitno, na način na koji neki iskaz treba biti protumačen i svojim odgovorima, verbalnim i never-

---

⁶⁰ Interpretirajući subjekt, franc. *sujet interprétant*

⁶¹ Engl. *conversational implicatures*

⁶² Ili *doslovni smisao, sens littéral* prema O. Ducrotu.

balnim, pokazuje kako je protumačio iskaz drugog govornika: upravo priroda tih odgovora, prije nego smisao kao takav ili logička vrijednost pojedinih iskaza, usmjeruje procjenu namjere.⁶³

Napomenimo da su način na koji se poštuju ili ne poštuju maksime, kao i način na koji izvodimo razgovorno zaključivanje, uvelike sociokulturno obilježeni (Gumperz 1989: 30; de Salins 1992: 186-190).

Francuski autori, engleski termin *illocutionary force*, to jest način na koji iskazom izrečeni sadržaj treba protumačiti u danoj situaciji, prevode terminom ilokucijska vrijednost (*valeur illocutoire*), češće nego doslovnim prijevodom: ilokucijska snaga (*force illocutoire*). Tako Récanati (1981: 253) razlikuje dvije uporabe termina *snaga (force)*:

- potencijal ilokucijske snage iskaza i
- efektivna snaga iskazivanja (*smisao* kod Austina).

Confais (1995: 146-148) također razlikuje :

- ilokucijsku snagu ili kapacitet iskaza da ostvari stanovite ilokucijske dimenzije i
- ilokucijsku vrijednost ili vrijednost konkretnog čina kojeg iskaz ostvaruje u danoj situaciji (Austinova *illocutionary force*).

Što se nas tiče, termin ilokucijska vrijednost koristimo kao prijevod engleskog termina *illocutionary force* ili kako iskazom izrečeni sadržaj protumačiti u danoj situaciji.

Austin (1970: 148) predlaže razvrstavanje iskaza u pet razreda s obzirom na ilokucijsku vrijednost:

- *verdictivi*, koji služe tome da „se izjasnimo o onome što otkrivamo u vezi s nekom činjenicom ili nekom vrijednošću, no u što, iz različitih razloga, teško možemo biti sigurni“ (150): odriješiti, osuditi, dekretirati da, procijeniti, proračunati, cijeniti, opisati itd.;
- *egzercitivi*, koji „upućuju na provođenje moći, prava ili utjecaja“ (150): odrediti, otpustiti, izopćiti, imenovati, narediti, glasovati za, ostaviti oporukom, osuditi itd.;
- *komisivi*, koji čine razred „činjenicom da se nešto obećava ili preuzima na sebe“ (151): obećati, suglasiti se, ugovoriti, obvezati se, dati riječ, prisegnuti, kladiti se itd.;

---

⁶³ Prijevod s francuskoga: *L'inférence conversationnelle fait partie intégrante de l'acte même de converser. Tout locuteur indique, de façon directe ou implicite, la manière dont un énoncé doit être interprété et montre par ses réponses, verbales et non verbales, comment il a interprété l'énoncé d'un autre locuteur: c'est la nature de ces réponses plutôt que le sens en tant que tel ou la valeur de vérité des énoncés particuliers qui oriente l'évaluation de l'intention.*

- *behabitativi*, koji čine „vrlo neujednačenu skupinu vezanu uz stavove i ponašanje u društvu“ (154): ispričati se, zahvaliti, žaliti, suosjećati, odati počast, kritizirati, pljeskati, poželjeti dobrodošlicu, oprostiti se, blagosloviti, prokleti, prkositi, izazivati itd.;
- *ekspozitivni*, koji se „koriste u činovima izlaganja: objašnjavanje načina gledanja, vođenje argumentacije, pojašnjavanje uporabe i referencije riječi“ (160): tvrditi, nijekati, opaziti, obavijestiti, upozoriti, reći, opisati, odgovoriti, držati za, izvijestiti, prisegnuti, prihvatiti, popustiti, postulirati, argumentirati, početi ovim ili onim, tumačiti, značiti, referirati se na itd.

Searle (1979: 49) smatra da Austinovoj klasifikaciji nedostaje sustavnosti. Katkad primjerice postoji zbrka između ilokucijskog čina i glagola te se kategorije međusobno preklapaju. Na primjer, glagol *osuditi* svrstan je istodobno i u verdiktive i u egzercitive, *opisati* je istodobno i u verdiktivima i u ekspozitivima, glagol *tvrditi*, svrstan u ekspozitive, mogao bi isto tako biti svrstan u verdiktive itd. Searle predlaže taksonomiju koja počiva na tri načela: *ilokucijska svrha* (povod nekog tipa ilokucije), *prilagodba riječi i svijeta* (riječi su u skladu sa svijetom, primjerice tvrdnja), ili je pak svijet u skladu s riječima, primjerice obećanje), *izraženo psihološko stanje* (vjerovanje, želja, namjera...). Searleova taksonomija ilokucijskih činova (1979: 52-56) obuhvaća, poput Austinove, pet tipova ilokucijskih činova:

- *asertivi*, kao što su opisi, afirmacije, tvrdnje, objašnjenja itd., čija je ilokucijska svrha obvezati govornika u pogledu stanja stvari. Riječi su u skladu sa svijetom te izražavaju *vjerovanje da*.
- *direktivi*, poput činova kojima se naređuje, zapovijeda, zahtijeva, zastupa, preklinje, moli, traži, daju upute, zabranjuje itd. Ilokucijska svrha ovih činova jest navesti slušatelja da nešto učini. Svijet se mora uskladiti s riječima koje izražavaju *želju, volju, htijenje da*.
- *komisivi*, poput činova kojima se obećava, priseže, zavjetuje itd. Njihova je ilokucijska svrha obvezati govornika da nešto učini. Svijet se mora uskladiti s riječima. Riječi u tom slučaju izražavaju namjeru.
- *ekspresivi*, poput činova kojima se ispričava, čestita, zahvaljuje itd. Njihova je ilokucijska svrha izraziti psihološko stanje. U tome se slučaju svijet i riječi podudaraju.
- *deklaracije* poput *Otvaram sjednicu, Proglašavam vas mužem i ženom, Dajem ostavku*, čija je ilokucijska svrha izazivanje promjene. Svijet je u skladu s riječima i riječi sa svijetom. Govornik je ovlašten izgovoriti ih zahvaljujući institucijskom čimbeniku.

Searleova se taksonomija, kao i Austinova, pokazala podložna kritici. Eluerd (1985: 167) primjerice osporava načelo *prilagodbe svijeta i riječi*:

Što bi značilo prilagoditi riječi svijetu, ili obrnuto, kad svijet kao takav ne postoji izvan tih riječi? Ne, svijet se ne može prilagoditi riječima, niti se riječi mogu prilagoditi svijetu, kao salivene, jer nam se ljudski svijet događa upravo preko uobičajene uporabe riječi i unutar nje.⁶⁴

Nismo predstavili različite pristupe kategoriziranja govorno-jezičnih činova da bismo raspravljali o prednostima i nedostacima pojedine tipologije, nego da bismo prikazali složenost problematike i istaknuli ulogu vizualnih obilježja govorenog jezika u ostvarivanju i interpretiranju govornih činova.

Navedimo još u tome smislu kategorizaciju ilokucijskih vrijednosti koju iznosi Jean-Paul Confais (1995: 147). On predlaže da se konkretne *ilokucijske vrijednosti* svrstaju pod šire, apstraktne *ilokucijske funkcije*:

Deklarativna funkcija, ili „najčešći način uporabe izrečena iskaza“ (293),⁶⁵ obuhvaća barem četiri tipa ilokucijskih vrijednosti, kao što su *sud* (npr. u nogometu: *Brazil će pobijediti*), *informacija* (*Petar je bolestan*), *konstatacija* (*Ruke su ti hladne*) i *proklamacija* (npr. u dječjoj igri izjava poput *Vi ste kauboiji a ja sam Indijanac*). Ilokucijska funkcija zajednička svim navedenim ilokucijskim vrijednostima jest da „govornik želi obznaniti, to jest želi da primatelj registrira propozicijski sadržaj“ (147)⁶⁶. Napomenimo da i Confais napušta ideju prilagodbe svijetu kao načelo definicije tako da proklamacije koje kod Searlea predstavljaju zaseban slučaj, svrstava po ilokucijskoj funkciji u istu kategoriju s činovima koje Searle naziva asertivima.

Apelativna funkcija obuhvaća varijante pitanja i naloga kojima je svrha „navesti primatelja da odmah djeluje s obzirom na sadržaj“ (148).⁶⁷

Reaktivna funkcija obuhvaća iskazivanja kojima „govornik emocionalno reagira na situaciju (ili sadržaj) i tu reakciju, koja nije a priori usmjerena prema primatelju, verbalno iznosi“ (148).

Confais svoj popis ilokucijskih funkcija smatra otvorenim te ostavlja mogućnost sagledavanja i drugih ilokucijskih funkcija, primjerice kontaktivne, argumentativne, evaluativne, estetske itd.

⁶⁴ *Que peut signifier ajuster les mots au monde, ou l'inverse, quand ce monde n'existe pas comme tel en dehors de ces mots? Non, le monde ne saurait s'ajuster aux mots, ni les mots s'ajuster au monde, comme le tenon à la mortaise, puisque c'est par et dans l'usage ordinaire des mots que nous advient un monde humain.*

⁶⁵ *le mode d'utilisation le plus fréquent de l'énoncé asserté*

⁶⁶ *le locuteur veut faire savoir, c'est-à-dire veut que le destinataire enregistre le contenu propositionnel*

⁶⁷ *amener le destinataire à agir immédiatement par rapport au contenu*

Doprimos je ove tipologije što ukazuje na reaktivan karakter stanovitih govornih činova. Regulacijske intervencije, to jest intervencije koje ostvaruje sugovornik dok govornik ima riječ, a koje se često sastoje od vizualnih obilježja govorenoga jezika, sačinjavaju reaktivne govorne činove.

Prigovorit ćemo, međutim, Confaisovoj tezi da reaktivno iskazivanje mora biti emocionalno. Iskazivanje može biti reaktivno a da posrijedi nije nužno emocionalna reakcija. Teško je jasno definirati što čini reaktivan karakter nekog iskazivanja. Radi se o reakciji na situaciju ili sadržaj manifestiran u govorno-jezičnom obliku, bila ona neposredno usmjerena prema primatelju ili ne. Pojedini autori su skloni osporavati status govornoga čina mnogim reaktivnim intervencijama, napose regulacijskim intervencijama kakve su primjerice intervencija subjekta B u sljedećem primjeru:

A: *Uzmeš ovakav lonac, staviš povrće,*

B: *<kimanje glavom>*

A: *malo soli, malo papra, malo ulja*

B: *Aha*

A: *pazi, maslinova ulja, i lagano kuhaš...*

B: *Aha, dobro*

Konstitutivni elementi govornoga čina, lokucijski i ilokucijski čin povod su još jednom činu: perlokucijskome činu. Ako je ilokucijski čin onaj koji se vrši izricanjem, perlokucijski čin je prema Austinu onaj koji se vrši činjenicom izricanja, radi se o učinku iskazivanja na primatelja. Proizvesti perlokucijski čin znači nagovoriti, iznenaditi, uzbuniti, zabrinuti, utješiti, dovesti u zabludu, uvjeriti, razuvjeriti, dosađivati, pobuditi entuzijazam, zabaviti, uplašiti... nekoga samom činjenicom izricanja nečeg što se neposredno i *službeno* ne dekodira kao čin uvjeravanja, iznenađivanja, uzbunjivanja itd. Ilokucijski činovi često služe kao taktična sredstva za perlokucijske ciljeve (Searle 1972: 16; Ducrot, 1972: 15): govornik ima u vidu učinak svojih riječi, zaključke koje će primatelj iz njih moći izvući. Međutim, perlokucijski učinak uvijek ostaje nepredvidljiv:

...općenito čovjek može govoriti o svojoj namjeri u vršenju radnje s autoritetom kojim ne može upravljati u predviđanju njezinog ishoda. Ono što namjerava kad nešto čini ovisi o njemu, jednako kao što ishodi onoga što čini ne ovise o njemu, ili ne samo o njemu (Strawson 1971: 31).⁶⁸

---

⁶⁸ ... in general a man can speak of his intention in performing an action with a kind of authority which he cannot command in predicting its outcome. What he intends in doing something is up to him in a way in which the results of his doing are not, or not only up to him (Strawson 1971: 31).

2. SILINGVISTIČKE I AMBLEMATICKE RAZGOVORNE GESTE

2.1. UZGOVORNE GESTE I PRAGMATIČKA EKONOMIJA USMENOG IZRAŽAVANJA U INTERAKCIJI LICEM U LICE

2.1.1. UVOD

U ovom poglavlju istražujemo kako uzgovorne geste doprinose pragmatičkoj ekonomiji i zalihosti sveukupnog iskaza.

Uzgovorne geste odnose se na vizualne suprasegmentalne manifestacije govorenoga jezika u kontekstu određene usmene interakcije licem u lice. Termin uključuje ulogu izraza lica, pokreta očiju, pokreta glave/ruku i pokreta tijela općenito, kao i dodira, držanja te rasporeda tijela u prostoru (proksemiju) tijekom usmene jezične djelatnosti. Istraživanja se temelje na bilježenjima cjelokupnoga uočljivog ponašanja (auditivnog i vizualnog) te analizi kratkih videosnimaka pripovijedanja i interakcije djece i odraslih.

Pobliže promatranje bilo koje usmene interakcije licem u lice otkriva govoreni jezik u njegovoj plurimodalnosti. Govoreni je jezik plurimodalan jer se u njegovoj realizaciji koristi više od jednog sredstva: verbalno, vokalno, vizualno, taktilno. Prema tome govoreni se jezik ne sastoji samo od riječi i izričaja određenog jezičnog sustava koji imaju zvuk i slijede određeni ritam, tempo i intonaciju, nego se on sastoji se i od stanki i tišine te pokreta tijela: držanja, pokreta ruku i tijela, izraza lica, kontakta očima te dodirivanja.

Usredotočujući se na vizualne manifestacije govorenog jezika u kontekstu interakcije licem u lice, koristimo termin *uzgovorne geste*.

Pod uzgovornim gestama podrazumijevamo sve vidljive pokreta tijela koji nisu motivirani neposrednom praktičnom svrhom, već proizlaze iz procesa usmenog iskazivanja unutar komunikacijske situacije.

Pokreti se tijela proučavaju na nekoliko razina:

- glava/lice: pokreti glave i očiju te izrazi lica
- od vrata do struka: držanje i pokreti ramena, ruku i dlanova
- ispod struka: držanje i pokreti nogu i stopala

Nadalje, tijekom navedenih promatranja treba također uzeti u obzir dodirivanje i prostornu organizaciju ili proksemiju protagonista tijekom interakcije.

Dok govorimo, pomičemo glavu i cijelo tijelo, a sugovornik koji nas sluša obraća pozornost i na naše riječi i njihovu prozodiju i na proksemiju, pokrete i držanje našega tijela. Dok govorimo, držimo sugovornika na oku, promatramo mu izraze lica, pokrete glave i očiju, pokrete ruku i tijela te držanje. Premda su navedeni aspekti usmene komunikacije do 80-ih godina

20. st. bili u lingvistici tek usputno spominjani, oni neizostavno utječu na govoreno (su)iskazivanje, oblikujući naš usmeni diskurs.

Od 1980-ih lingvistička se proučavanja sve više i više otvaraju prema ovoj problematici. McNeillov članak (1985) „So You Think Gestures are Nonverbal?“ („Mislite li da su geste neverbalne?“) i Kendonov članak (1986) „Some reasons for studying gesture“ („Razlozi za proučavanje geste“) uvelike su doprinijeli promjeni pogleda na geste utvrdivši da su jednako bitan dio usmenog govora, a ne neki nevažan, slučajni nusproizvod govorene aktivnosti.

Uzgovorne geste su bitan dio iskaza te pridonose pragmatičkoj ekonomiji i zalihosti ukupnog izraza govorenoga jezika u komunikaciji licem u lice.

Tipologija uzgovornih gesta korištena u ovome radu ima temeljno polazište u tipologiji J. Cosniera (1987: 296) donekle modificiranoj:

RAZGOVORNE GESTE:

AMBLEMATIČKE GESTE

UZGOVORNE GESTE

FONOGENE, SILINGVISTIČKE, SINKRONIZACIJSKE GESTE

SILINGVISTIČKE GESTE:

A) RITMIČKE

B) MODALIZACIJSKE

C) ILUSTRACIJSKE

- DEIKTIČKE
- IKONIČKE: KINEMIMIČKE, PIKTOMIMIČKE, SPACIOMIMIČKE,
- METAFORIČKE: IDEOGRAFSKE, GESTE POSUDE I PRIJENOSNICI
- VEZNE GESTE

SINKRONIZACIJSKE GESTE: FATIČKE I REGULACIJSKE

IZVANGOVORNE GESTE:

GESTE SAMOUSREDOTOČENJA

LUDIČKE GESTE

GESTE UDOBNOСТИ

U ovom je kontekstu termin *uzgovorna ili koverbalna gesta* mnogo širi od Cosnierovog termina koverbalnih gesta,⁶⁹ jer uzgovorne geste podrazumije-

---

⁶⁹ Franc. *gestes coverbaux*, J. Cosnier se koristi tim terminom isključivo za ritmičke, intonacijske geste. U stručnoj literaturi engleskoga govornog područja termin pokriva šire područje PMG manifestacija koje proizlaze iz govorene jezične djelatnosti u određenoj usmenoj interakciji.

vaju posturomimogestualne manifestacije koje proizlaze iz usmene govorne aktivnosti. Uzgovorne geste mogu biti: fonogene, silingvističke i sinkronizacijske. Ako su amblematičke geste⁷⁰ u govorenome diskursu popraćene odgovarajućim frazedom, i one u tome slučaju pripadaju uzgovornim gestama u širem smislu riječi.

Amblematičke geste čine relativno autonomnu skupinu u odnosu na uzgovorne geste u užem smislu riječi⁷¹ jer mogu biti protumačene u određenoj sociolingvističkoj zajednici kao samostalni nositelji iskaza ili u pratnji izgovorenog verbalnog izričaja. Manje ili više su standardiziranog oblika unutar određene sociokulturne jezične zajednice, pa ih se može navoditi i tumačiti neovisno od sadržaja pratećeg verbalnog segmentalnog izričaja:

- (1) Amblematička gesta za *novac* u francuskome i hrvatskome jeziku:
 < trljanje palca i kažiprsta: palac lagano trlja kažiprst >

- (1) Qu'est-ce que Lucie veut **acheter**? / Što Lucie želi *kupiti*?

⁷⁰ Amblematičke geste tvore u gornjoj tablici kategoriju za sebe jer u danoj situaciji mogu samostalno nositi iskaz, bez pratećeg izgovorenog iskaza.

⁷¹ Silingvističke geste su uzgovorne geste u užem smislu jer isključivo proizlaze iz govorne aktivnosti. One su suprasegmentalni dio iskaza. Radi se o tzv. *speech-framed gestures*, gestama koje se događaju unutar okvira usmenoga iskazivanja.

Interpretacija *uzgovornih* gesta izravno proizlazi iz njihove funkcije u ukupnom govorenom iskazu. Uzgovorne geste su *uokvirene govorom* (*speech-framed gestures*), tj. geste koje zauzimaju određeno mjesto u izričaju upotpunjavajući njegovu segmentalnu strukturu, primjerice:

(2) *Poljubila me <govornica se osmjehuje nagnjući glavu ulijevo i, dok se smiješi, kažiprstom i srednjakom lijeve ruke lagano dodiruje desni obraz>*.

Efektivni smisao iskaza jest ***Drago mi je što me je (djevojčica) poljubila nježno u obraz***. Sugovornik je vidio deiktičku gestu (taktilnu gestu pokazivanja prstom na obraz) koja upotpunjuje cjelokupni iskaz te modalizacijsku facijalnu gestu (nasmiješen izraz lica) koja izražava govorničin stav: *Drago mi je što je to učinila* (Pavelin 2002a: 67). Slušatelj kojemu je nedostupan vizualni dio ovoga govorenog iskaza, mogao je čuti samo **Poljubila me**,⁷² dok mu je ostatak iskaza bio nedostupan jer je prenijet vizualno na suprasegmentalnoj razini deiktičkom gestom ruke i modalizacijskom facijalnom gestom (*nježno u obraz, drago mi je*). Govornica je istovremeno uštedjela komputacijski napor izrade segmentalne ravni iskaza te na vremenu jer je linearni dio iskaza upotpunila vertikalnom dimenzijom na suprasegmentalnom planu. Usidravajući iskazivanje u gestikulacijski govoreni prostor, govornica je uspjela iskazati maksimum s minimalnim naporom i najbržim mogućim načinom. Uzgovorna posturomimogestualnost u danoj *verbogestualnoj sprezi* pridonosi pragmatičnoj ekonomiji cjelokupnog iskaza.

Općenito uzgovorne geste upotpunjuju segmentalni dio izričaja u odnosu na sintaksu, prozodiju te semantički i pragmatički sadržaj iskaza. Njihova interpretacija izravno proizlazi iz njihove funkcije u govorenom iskazu.

Kategoriji *uzgovornih gesta* pripadaju tri skupine:

1. *Sinkronizacijske* geste organiziraju razmjenu govorne aktivnosti i osiguravaju protok cjelokupne razgovorne interakcije među njezinim sudionicima. Govornikove su geste *fatičke*, a sugovornikove *regulacijske*.
2. *Fonogene* geste proizlaze iz aktivnosti fonacijskih organa tijekom usmenog govorenja (npr. pokreti usana). McGurk i MacDonald (1976) dokazali su da vizualne informacije utječu na slušnu percepciju odraslih ispitanika u istoj mjeri kao i auditivne informacije. Bilo kakvo neslaganje između vizualnog i auditivnog kanala uzrokuje promjene u slušnoj percepciji.

---

⁷² Blago uzlazne intonacijske krivulje

3. *Silingvističke uzgovorne geste* su suprasegmentalni dio iskaza neodvojiv od svojega segmentalnoga dijela. U ovoj skupini govornih gesta nalaze se geste koje McNeill naziva *ikoncima, metaforicama, deikticama, ritmičkim gestama i veznim gestama* (McNeill 1992:76). *Geste uokvirene govorom (speech-framed gestures)* zapravo su ili ikonici ili metaforici ili deiktici, kao i *modalizatori ili modalizacijske geste*, odnosno izrazi lica koji prenose stav sudionika razgovora prema vlastitim riječima i prema partneru u interakciji (Pavelin 2002a: 108-109). Sve geste uokvirene govorom, proizlaze iz sveukupnog ritma govorenja, pa su prema tome ili ujedno⁷³ ili isključivo ritmičke geste. Svaka od navedenih kategorija gesta može pripadati i skupini koheziva ili veznih gesta ako se ponavljaju u usmenome diskursu povezujući njegove dijelove u strukturnu suvislu cjelinu.

2.1.2. METODE I MATERIJALI

2.1.2.1. Ciljevi

Pokret i zvuk ili, preciznije, govorne geste, izgovorene riječi i njihova prozodija blisko su povezane u govoru. Cilj je ovog rada ispitati je li ta pretpostavka istinita kroz izravno promatranje sinergije pokreta i zvuka u govornoj interakciji licem u lice te pokušati odgovoriti na sljedeća pitanja: Jesu li (uz)govorne geste marginalan ili ključan dio plurimodalnog iskaza? Ulaze li u interpretaciju sveukupnog iskaza? Koji je njihov doprinos u pragmatici usmenoga govora?

2.1.2.2. Podaci

2.1.2.3. Analiza podataka

Podaci u ovome poglavlju temelje se na mikroanalizama videosnimaka interakcija u učionici francuskog kao stranog jezika (djeca stara 9 i 10 godina u školi Francuske alijanse u Zagrebu), kao i isječaka televizijskog audiovizualnog materijala koji sadrži spontanu govornu interakciju. Svi ti podaci potječu iz knjige *Le Geste à la Parole*, objavljene 2002. godine. Ovo je poglavlje daljnja razrada pojedinih tema obrađenih u knjizi.

2.1.2.4. Transkripti

Mikroanalize se temelje na Cosnierovom etologijskom pristupu (Cosnier/Kerbrat-Orecchioni, 1987: 292):

---

⁷³ Razgovorne geste mogu istodobno vršiti više uloga pa mogu biti ujedno i ikoničke, sinkronizacijke, modalizacijske i ritmičke.

- a. Analizirati autentičnu interakciju u kojoj se sudionici ponašaju spontano,
- b. Proučavati pritom i neverbalni aspekt,
- c. Proučavati iskaz unutar konteksta interakcije, odnosno proučavati suiskaz kao kooperativnim iskaz, uobličeni prisutnošću i aktivnošću govornika, sugovornika i drugih sudionika interakcije.

Analizirane interakcije autentične su u smislu da su se odvijale u svojem uobičajenom okružju i kontekstu, s uobičajenim sudionicima koji su se bavili svojim uobičajenim radnjama. No, to nisu spontani svakodnevni razgovori licem u lice snimljeni mimo znanja sudionika jer su u učionici bile korištene tri kamere: jedna je snimala učiteljicu, dok su druge dvije snimale učenike sa suprotnih strana učionice. No, sudionici u interakcijama nisu bili obaviješteni da će njihova verbalna ili neverbalna komunikacija biti analizirana.

Transkripti pokušavaju obuhvatiti koliko je god moguće vidljivih elemenata verbalnog i vizualnog ponašanja kako bi se proučio način na koji iz njih proizlaze sveukupni iskazi. Tako u transkriptima (uz)govorne geste nisu predstavljene izolirano od paralelne izgovorene aktivnosti. Upravo suprotno, one se smatraju njezinim dijelom.

Pa ipak, nemoguće je uhvatiti sve verbalne i neverbalne manifestacije u interakciji licem u lice. Unatoč svakom oprezu s ciljem postizanja maksimalne objektivnosti, treba uzeti u obzir rizik previda i izostavljanja nekih elemenata slušnih ili vizualnih manifestacija.

Postoji nekoliko mogućih shema kodiranja neverbalnog tjelesnog ponašanja (Scherer/Ekman 1982: 38):

1. Verbalno označavanje kao što je <pućenje usnica> za <izbacivanje usana prema naprijed>. No, korištenje riječi *pućenje* može imati konotacije koje nisu nužno bitne u transkribiranome dijelu određene razgovorne interakcije. Primjerice u engleskome jeziku u rubrici *pout* prema *The New Oxford Dictionary of English*, 2001. nalazimo: *razdražljiva mrzovolja, sklonost činiti se seksualno privlačnim*; a u francuskome jeziku *la moue* prema *Le Petit Robert* nalazimo ad 2: *figurativno izražavati odbijanje čega ili nesklonost čemu*.
2. Formaliziraniji opis određenog pokreta tijela, primjerice <izbacivanje zatvorenih usana prema naprijed>. Radi se o neutralnom prikazivanju pokreta tijela koji, međutim, nerijetko svojom duljinom verbalnog opisa može otežati očitavanja transkripta.

3. Svrstavanje pokreta prema funkciji, primjerice nazvati deiktičkom gestom pokret upiranja kažiprstom. Teškoća je ovog postupka u tome što osobe unaprijed svrstavajući gestu prosuđuju i o govornikovim namjerama ili ne razlikuju pokrete koji imaju sličan oblik ili funkciju, ali se mogu razlikovati prema drugim kriterijima.
4. Crteži i skice tjelesnih pokreta.
5. Simboličko bilježenje/anotacija (usp. simbole korištene u ovim transkriptima na Shemi 6 u Dodacima).

Sheme kodiranja razlikuju se od autora do autora. U većini slučajeva temelje se na kombinaciji formaliziranog verbalnog opisa pokreta tijela i njegove funkcionalne kategorizacije, te crteža, skica i simboličkih anotacija (McNeill 1992: 377-391, Kendon 2004: 362-364) s namjerom da se transkript učini što dostupnijim za neposredno interpretiranje. Na isti način naši transkripti⁷⁴ kombiniraju različite sheme kodiranja pokreta tijela, simboličko bilježenje, crteže i formalizirano verbalno opisivanje s ciljem da transkripti budu što čitkiji.

Transkripti u našem istraživanju slijede mikroanalitički pristup R. Birdwhistella (1952) u smislu da su svi vidljivi elementi ponašanja zabilježeni u kratkim sekvencama interakcije licem u lice, uključujući i posturoproksemijsku organizaciju, tj. držanje i pozicije protagonista u određenoj situaciji. Međutim, za razliku od mikroanalitičkog pristupa R. Birdwhistella, u ovom istraživanju vizualni pokreti tijela nikad se ne predstavljaju izolirano od drugih elemenata govorenog iskaza, odnosno od svojih verbalnih i prozodijskih elemenata.

Transkribiranje plurimodalnih manifestacija govornih iskaza u interakciji licem u lice zahtijeva iznimno mnogo vremena. Iako se na prvi pogled možda čini jednostavnim, ista se snimka mora gledati mnogo puta kako bi se uočile i zabilježile različite manifestacije koje se istovremeno pojavljuju u istom iskazu. Vrijeme i strpljenje neizbježni su nezgodni čimbenici ovog pristupa. Relativno odnedavno učinjen je napredak stvaranjem novih digitalnih mehanizama kodiranja, kao što je prostorno-vremensko kodiranje u programima Anvil ili Elan, koji otvaraju prostornu dimenziju za video kodiranje na više razina. To nam daje veliku nadu da će buduće anotacije sveukupnog vizualnog i auditivnog usmenog ponašanja postati sve točnijima i čitkijima.

---

⁷⁴ Primjeri priloženi u Dodacima

Kratke snimke govorene interakcije licem u lice (usp. Shema 7 u Dodacima) transkribirane su u plurimodalnosti svojih manifestacija (auditivnih, vizualnih, taktilnih) pokazuju da iskaz nije linearan, segmentalan, već se sastoji i od vertikalne, suprasegmentalne dimenzije.

Osim uzgovornih gesta, suprasegmentalna je dimenzija sastavljena od prozodijskih elemenata govorenoga jezika (ritma, tempa, visine glasa, naglaska, pauza) i proksemije. Riječi određenog jezičnog sustava nisu jedina građa izričaja i iskaza u usmenoj jezičnoj djelatnosti. Izričaj ostvaren unutar sveukupnog iskaza slijedi određen ritam, tempo i intonaciju, sastoji se i od stanki i tišine, kao i od vidljivih pokreta o kojima je govoreno: tjelesnog držanja, pomicanja ruku i cijeloga tijela, izraza lica, kontakta očima i dodirivanja.

Struktura tih elemenata može se prikazati na sljedeći način:

Kontekst + {Segmentalno + Suprasegmentalno} = Sveukupni /Mnogoliki/ Plurimodalni iskaz

Plurimodalni iskaz služi posrednom djelovanju i rezultira iz koordinirane sprege segmentalnih i suprasegmentalnih čimbenika unutar danog konteksta i situacije.

2.1.2.5. Primjeri doprinosa silingvističkih gesta sveukupnom (su)iskazu

Silingvističke geste nisu dio kakva zatvorenog popisa ili jasno i strogo definiranog kodiranog sustava. Upravo stoga ove geste vrše različite funkcije, ovisno o potrebama određene pragmatike govora. One su sastavni dio sveukupnog (su)iskaza⁷⁵ u kojem se pojavljuju. Nemoguće ih je razlučiti i protumačiti neovisno od ostalih sastavnica sveukupnog mnogolikog (su)iskaza.

Slijede neki od primjera uzgovornih, silingvističkih gesta spomenutih u Uvodu te ilustracije načina na koji one doprinose pragmatičkoj ekonomiji ili zalihosti (su)iskaza.

Ritmičke geste (intonacijske ili udarne geste engl. beats, franc. battements), obično pokreti ruku i glave, sudjeluju u ritmičkom strukturiranju govora

---

⁷⁵ Govornik i sugovornik su istodobno sustvaratelji, suiskazivatelji (Culioli, 1973) i tumači iskaza: oni koji tvore govorne činove ujedno ih i tumače, što ovisi o njima i o partnerima interakcije. *Suiskazivanje* se u svakoj komunikaciji oslanja na dvostruki izazov *tko si ti za mene/ tko sam ja za tebe* (Flahault, 1978) što posebice dolazi do izražaja u usmenoj komunikaciji jer govornik stvara iskaz u prisutnosti sugovornika koji svojim ponašanjem utječe na iskazivanje. To je svakako jedan od bitnih razloga radi kojega je u govorenoj komunikaciji isti sadržaj nemoguće izreći na isti način: komunikacija pokreće stalni proces međuprilagodbe i to se odražava u suiskazu. Suiskazivatelj je iskazivateljevo ogledalo (*le co-énonciateur est „le miroir de l'énonciateur“*; Culioli, 2005: 155).

i većinom ne donose značenje samostalno. One skandiraju, naglašavaju ili osvjetljavaju određeni segmentalni element izričaja unutar sveukupnog (su)iskaza.

Na Primjeru (57) u Dodacima, učiteljica razredu objašnjava zadatak u testu; njene ritmičke geste naglašavaju svaku pojedinu riječ. Pragmatička ekonomija iskaza počiva u činjenici da jednostavnim čitanjem zadatka učiteljica prešutno izražava i:

Ono što govorim iznimno je važno i morate obratiti pozornost na svaku riječ.

Modalizatori ili modalizacijske geste su većinom izrazi lica. One prenose govornikov stav i grade pragmatičko značenje iskaza. Govornikovi izrazi lica nužno pokazuju njegovo ili njezino unutarnje stanje, no oni se mogu iskoristiti i za ostvarivanje govornih činova (kao što su naredba, molba, zahtjev itd.), a da to nije izričito izgovoreno korištenjem performativnog glagola (npr. *Naređujem ti da to učiniš*). Tako izrazi lica izričaja *Dođi ovamo* donose dodatno značenje sveukupnom iskazu, ne opterećujući segmentalni izričaj viškom riječi.

(2) *Naređujem ti da dođeš ovamo = moraš doći!*

Dođi ovamo!

(3) *Ljubazno te pozivam da dođeš.*

Dođi ovamo.

Uzgovorne geste raznim načinima ilustriraju i djelatno grade semantički i pragmatički sadržaj sveukupnog iskaza:

1. *Deiktičke geste* pokreti su *pokazivanja* – primjerice:

(4) *Ti si na redu!*

Radi se o primjeru zalihosti geste u odnosu na prateći govor. Ta zalihost može imati razne pragmatičke razloge. U ovom konkretnom primjeru bilo je buke u slušnom kanalu i govornik nije bio siguran hoće li se njegove riječi čuti.

Geste pokazivanja ne ukazuju uvijek na konkretne elemente u gestikulacijskome prostoru. Njihovo značenje često ovisi o referentnoj vrijednosti koju govornik i sugovornik pripišu određenom dijelu gestikulacijskog prostora u kontekstu usmenog razgovora (McNeill 1992: 18).

2. *Ikoničke ili slikovne geste* slikovito opisuju konkretni pojam. I apstraktni pojmovi se mogu zorno prikazati u gestikulacijskome prostoru, u tom se slučaju radi o *metaforičkim* gestama. Konkretni ili apstraktni pojmovi se mogu zorno prikazati na razne načine:

a. *Spaciografičke ili prostorno-grafičke* geste prikazuju prostornu strukturu, kao na Primjeru (5), u kojoj je gesta samo naoko zalihosna segmentalnom dijelu iskaza, jer u stvari ona donosi novi sadržaj: *Nikako nisu mogli probiti okruženje*. Time prostorno-grafička gesta doprinosi pragmatičkoj ekonomiji sveukupnog iskaza.

(5) *Policijske snage su okružile Parlament.*

b. Kinemimičke geste oponašaju igrom tijela stanje ili radnju o kojoj se govori, kao na sljedećoj slici:

(6) Razboljela se (franc. *Elle est tombée malade*, eng. *She fell sick*, doslovno hrv.^{*76} *Pala je bolesna*).

Opet je gesta i zalihosna u verbalnom dijelu i doprinosi pragmatičkoj ekonomiji ukupnog iskaza tako što neverbalno prenosi sljedeće: *Nije više mogla stajati na nogama*.

Obratimo pozornost na još jedan primjer u kojemu su uzgovorna kinemimička gesta i linearni verbalni izričaj u zalihosnom odnosu:

(7) < Dlanom okrenutim prema podu, govornik zatvara svoju desnu ruku, i polako povlači šaku prema sebi > govoreći *Otvaram vrata*.

Ovdje ikonička kinemimička gesta ilustrira konkretan sadržaj verbalnog iskaza. Izraz lica govornika donosi k tome i preneseno značenje, vizualno tumačeći verbalni izričaj da bi postigao neizvjesnost (*suspens*) u narativnom diskursu. Svojom posturomimogestualnom igrom govornik djeluje kao da se nalazi u virtualnom prostoru naracije sklapajući u šaku kvaku i otvarajući imaginarna vrata. Tim pokretom sugerira način na koji su vrata bila otvarana u njegovoj naraciji i ozračje u kojem se to događalo.

c. Piktomimičke geste ocrtavaju referent u gestikulacijskome prostoru:

⁷⁶ * označava doslovno prevedene, neprihvatljive rečenice u uporabi danoga jezika.

(8) *C'est une petite maison pour faire du camping./To je malena kuća za kampiranje.*

Učiteljica gestom i riječju objašnjava riječ *šator* (na francuskom: *une tente*).

Zalihosnost ove geste pomaže učiteljici objasniti francusku riječ hrvatskim učenicima, a da je ne prevede na hrvatski, navodeći učenike da aktivno sudjeluju u interpretaciji.

Osim ritmičkih, modalizacijskih i ilustracijskih ikoničkih gesta, *metaforičke geste* predstavljaju važnu skupinu uzgovornih, silingvističkih gesta koje *opredmećuju* ili *utjelovljuju* apstraktne pojmove i njihove suodnose. Na primjeru 9, učiteljica pokazuje svojim učenicima, prije nego objašnjava novu riječ:

(9) *Na primjer!*

Njeni pokreti ruku uvode *primjer* kao da je konkretan predmet u gestikulacijskome prostoru (usp. posude ili metafore-prijenosnike u komunikacijskome kanalu McNeill, 1995: 14), a pokreti njene glave, obrva i očiju pozivaju slušatelja da obrati pozornost.

Evo još jednog primjera metaforičke uporabe gesta, pri čemu se apstraktni pojmovi uvode kao konkretni predmeti u gestikulacijskome prostoru:

(10) *Od sada imamo na raspolaganju **javni i privatni sektor**. Moramo smanjiti **prelivanje** iz jednog u drugi.*

Javni i privatni sektor zdravstva predstavljani su kao konkretni predmeti u gestikulacijskome prostoru, kao i smjer financijskog „prelivanja“ iz jednog u drugi.

2.1.3. RASPRAVA

Svi sustavi prirodnih jezika su artikulirani na dvije razine. Na prvoj su razini monemi⁷⁷ ili morfemi, značenjske vokalne jedinice. Jedinice koje imaju arbitrarno povezano značenje i vokalni oblik povezane su jedne s drugima unutar jezičnoga sustava. Na drugoj se razini vokalni oblik, akustična slika tih značenjskih jedinica može analizirati u foneme, glasovne razlikovne jedinice koje na temelju opreka ili opozicija služe za razlikovanje riječi.

Činjenica da je dvostruka artikulacija karakteristika svih prirodnih jezika ne znači da oni na raspolaganju nemaju elemente izvan sustava dvostruke artikulacije. Radi se o *suprasegmentalnim* elementima jezične djelatnosti. Jezična djelatnost⁷⁸ ne uključuje samo elemente jezičnog sustava, već i su-

⁷⁷ André Martinet, *Éléments de linguistique générale*, 1970.

⁷⁸ Franc. *langage*

prasegmentalne, izvansustavne elemente koji su u većoj ili manjoj mjeri organizirani *hic et nunc* u određenoj govornoj situaciji

Jezična djelatnost ili jezik u širem smislu riječi, nije samo gramatički, fonološki, leksički i semantički skup neovisan o kontekstu i situaciji, već se sastoji i od aspekata ovisnih o kontekstu, koji uključuju mnogolikost na razini izraza i semantičko-pragmatičku pluridimenzionalnost na razini sadržaja. Suvremena jezična istraživanja u 21. stoljeću otvaraju se proučavanju ovih područja jezične djelatnosti posebice u svjetlu teorije (su)iskazivanja, govornih činova, pragmalingvistike te kognitivne lingvistike.

Koja je svrha suprasegmentalnih elemenata koji uključuju i pokrete tijela u sprezi s riječima u usmenoj interakciji licem u lice? Radi se svakako, između ostalog, i o doprinosu pragmatičkoj ekonomiji jezika: reći više uz manji napor i uz što manje utrošenoga vremena. Termin *ekonomija* ovdje se, dakle, koristi u smislu principa djelovanja.

Izraz govorenoga jezika, segmentalni i suprasegmentalni, velikim je dijelom određen principom ekonomije, odnosno principom najmanje uloženog truda i maksimalne učinkovitosti u danim okolnostima.

Na korištenje suprasegmentalnih sredstava izražavanja utječe *pragmatička ekonomija* u sveukupnom mnogolikom, odnosno plurimodalnom (su) iskazu. Prozodijske osobine našeg iskaza, pokreti glave i očiju, naši izrazi lica itd. uvelike nas (i kao govornike i kao sugovornike) mogu poštedjeti komputacijskog i fonacijskoga napora suvišnog korištenja linearnih, segmentalnih elemenata u našim svakodnevnim interakcijama licem u lice. Ako uzgovorna (koverbalna) gesta ni na koji način ne može doprinijeti maksimalnom učinku u određenoj pragmatici, ona će načelno biti manje prisutna u govorenom izražavanju. Tako je istraživanje (Iverson, Tencer, Lany, Goldin-Meadow 2000: 126) o odnosu između gesta i govorenja kod prirodno slijepih osoba i onih koji vide i uče jezik, pokazalo da se :

slijepa djeca naizgled manje oslanjaju na geste nego djeca koja vide. Tako, dok vizualne informacije možda nisu ključne za pojavu gesta, izgleda da odsutnost vida utječe na mjeru u kojoj slijepa djeca koriste geste pri komunikaciji, i to tako što im uporabu, u većini slučajeva, znatno umanjuje. Geste se možda koriste relativno rijetko jer se smatraju manje učinkovitim sredstvom komunikacije.⁷⁹

---

⁷⁹ ...blind children appear to rely on gesture to a lesser degree than do sighted children. Thus while the visual input may not be essential for the emergence of gesture, the absence of vision appears to influence the extent to which young blind children use gesture to communicate, in most cases, dramatically decreasing its rate. Gesture may be used relatively infrequently because it is presumably a less efficient means of communication.

Kad govorimo o pragmatičkoj ekonomiji, ne smijemo zaboraviti zalihost kao drugu stranu istog fenomena: slušatelj daje mnogo više informacija nego što je potrebno za lakšu i bržu interpretaciju. Percepcija govora nije sama po sebi isključivo slušni proces jer vizualne manifestacije imaju važan utjecaj u percepciji govorenoga jezika (McGurk, McDonald 1976: 146).

Učinkovitost govorenoga jezika kao sredstva komunikacije nije zajamčena savršenim izgovorom i recepcijom svakog pojedinog izgovorenog elementa. Zahvaljujući zalihosti, koja postoji na segmentalnoj, kao i na supra-segmentalnoj razini sveukupnoga (su)iskaza, slušatelj može interpretirati iskaz ako i ne registrira svaki njegov dio.

Tako, ako se vratimo na gornje primjere silingvističkih gesta, njihove funkcije su često utemeljene u pragmatičkoj ekonomiji ili zalihosti: uzgovorne ili koverbalne geste nerijetko dopunjuju i naglašavaju određene segmentalne dijelove iskaza kako bi privukle pozornost slušatelja na njih i olakšale mu interpretaciju iskaza; modalizacijske geste rasterećuju iskaz od performativnih glagola kao što su: *naređujem ti da* ili *pozivam te da*; ilustracijske geste doprinose verbalno izraženom sadržaju zornim prikazivanjem ili oslikavanjem referenta u gestikulacijskom prostoru.

Kad bismo opći iskaz reducirali na njegov verbalni, segmentalni dio i izolirali ga od situacije u kojoj se odvija, zanemarili bismo tumačenja koja proizlaze iz situacijskog konteksta (tj. *gdje*, *kada* i *kako* je iskaz upotrijebljen). Također bismo zanemarili tumačenja koja proizlaze iz plurimodalnih, mnogolikih sredstava izražavanja kojima se koriste sudionici interakcije: prozodija, stanke, izrazi lica, držanje, pokreti tijela općenito, proksemija itd.

2.1.4. ZAKLJUČAK

Uzgovorne geste i stanke funkcioniraju u sprezi s verboakustičkom aktivnošću kao višestruke sastavnice sveukupnoga govornog procesa u određenoj situaciji. Njihovo je korištenje u pragmatici usmenoga govora često motivirano principima pragmatičke ekonomije i zalihosti unutar plurimodalnog iskaza.

Primjeri silingvističkih gesta pokazuju da uloga koju one igraju u sveukupnom iskazu može varirati na pomičnoj skali od rubne do ključne važnosti za njegovu interpretaciju. Važnost razgovornih gesta i drugih supra-segmentalnih čimbenika ovisi o komunikacijskim potrebama i okolnostima sudionika razgovora u konkretnoj situaciji.

Dvostruka artikulacija jezičnoga sustava osigurava iznimnu ekonomiju u organizaciji jezičnog izraza: s ograničenim brojem zvučnih jedinica, a zahvaljujući njihovim raznim kombinacijama, možemo stvarati neograničen

broj riječi i iskaza. No, sveukupna ljudska jezična djelatnost nudi i više od toga. Budući da se govorni jezik ostvaruje u okolnostima koje nisu uvijek optimalne, ima na raspolaganju suprasegmentalna, neverbalna sredstva izražavanja, ovisna o kontekstu, kojima se može povećati komunikacijska učinkovitost iskaza.

Ljudski jezik, u širem smislu riječi, ima kao sredstvo komunikacije na raspolaganju s jedne strane jezični sustav neovisan o kontekstu, a s druge strane kontekstualno ovisna suprasegmentalna sredstva izražavanja. Sva su ova sredstva više ili manje sociokulturno određena i pripadaju govornikovoj globalnoj komunikacijskoj kompetenciji u određenoj jezičnoj zajednici. Uzgovorne geste i drugi suprasegmentalni elementi govora nisu toliko strogo uvjetovani konvencijama kao segmentalni elementi govorenoga jezika. Nadalje, konvencije za korištenje gesta nisu nužno arbitrarne niti stabilne poput onih koje proizlaze iz dvostruke artikulacije jezičnoga sustava. Korištenje gesta i drugih suprasegmentalnih sredstava izražavanja pruža slobodu za kreativnost i improvizaciju. Dakle, suprasegmentalna sredstva govorenoga jezika vrlo učinkovito odgovaraju na zahtjeve konkretne interakcije licem u lice, djelujući, naravno, u sprezi sa segmentalnim dijelovima jezičnoga sustava.

Tajna beskrajne originalnosti i učinkovitosti govorenoga jezika u interakciji licem u lice te njezine sposobnosti kreativnog funkcioniranja u neograničenom broju situacija leži velikim dijelom i u bogatstvu kombiniranja segmentalnih i suprasegmentalnih sredstava izražavanja.

2.2. RAZINE FUNKCIONIRANJA VIZUALNIH OBILJEŽJA GOVORENOGA JEZIKA

Proces iskazivanja rezultira globalnim iskazom kojim ostvarujemo govorni čin (naredba, obećanje, poziv itd.) i time djelujemo na sugovornika. Posturomimogestualne manifestacije grade globalni iskaz kako na planu izraza tako i na planu sadržaja. Čim se bilo koji element u globalnom iskazu mijenja, dolazi do promjene na planu sadržaja.

Ako izričaj *Dođi* izgovorim uz osmijeh i vedar pogled upućen sugovorniku te uzlazećom intonacijom, ostvarit ću govorni čin srdačnog i ljubaznog poziva sugovornika da sjedne. Ako isti izričaj izgovorim istom intonacijom bez osmijeha i pogleda spuštenog ispred sebe, moj govorni čin *poziva* će u sebi sadržavati ljubaznost bez posebne srdačnosti.

Ako pak izričaj *Dođi* izgovorim silazećom intonacijom uz namršteno lice i pogled, ostvarit ću govorni čin ozbiljne naredbe kojom sugovornika stavljam u sebi podređen položaj očekujući poslušnost. Izgovorim li isti izričaj istom silazećom intonacijom uz osmijeh i blago namršteni pogled moj govorni čin naredbe neće imati neupitnost iz prethodnoga primjera, dopuštajući sugovorniku mogućnost neobvezujućeg izbora između posluha i neposluha...

Dakle svaka promjena na planu globalnog izraza, uključujući i promjenu PMG⁸⁰ manifestacija, donosi promjenu na planu sadržaja, pa je prema tome vizualni, posturomimogestualni aspekt neosporno sastavni dio globalnog iskaza. Globalni sadržaj nekog iskaza interpretiramo uvidom u plurimodalnost iskaza u danom kontekstu i situaciji, spregom osnovnog sadržaja koji proizlazi iz jezičnoga sustava kodova te funkcionalnoga sadržaja koji proistječe i iz jezičnoga sustava i iz pragmatike konkretne situacije.

Posturomimogestualne manifestacije su vidljiva sastavnica sveukupnoga govorenog izraza, pa igraju značajnu ulogu na nekoliko razina:

1. na razini izričaja i iskaza unutar usmenoga diskursa,⁸¹

---

⁸⁰ Posturomimogestualnih

⁸¹ *Rečenica* je kompleksni jezični znak koji je dio diskursa (usmenog ili pisanog) te ujedno i sam može biti diskurs a da je pritom cjelina kojoj pripada (tekst) diskurs više razine uobličen međusobnom kohezijom i koherencijom pripadajućih jezičnih postava. *Izričaj* je isječak govora koji je stankama, intonacijom i smislom uobličen u cjelinu, na segmentalnom se planu može i ne mora sastojati od rečenice čije dijelove na okupu održavaju čvrsta gramatička pravila. Dakle, pod izričajima podrazumijevamo i govorene rečenice poput *Petar je bolestan.* ili *Petar nije danas otišao u školu jer je bolestan.*, i verboakustične ostvaraje poput: *Zaré Ooo! Petreé Koji auto.Fiju brijju! Au! Eee... , Aha...* itd. *Iskaz* je ostvaraj govorno-jezičnog izraza u konkretnoj komunikaciji unutar pripadajućeg konteksta i situacije. Iskazivanjem sudionici usmene komunikacije pretvaraju jezik u diskurs i realiziraju govorne činove.

2. na razini organizacije su-obraćanja, relacije, strukturacije interakcije u pripadajuće komunikacijske jedinice,⁸²
3. na razini šireg konteksta i situacije.

2.2.1. RAZINA IZRIČAJA I ISKAZA UNUTAR USMENOGA DISKURSA

Posturomimogestualnim, vidljivim sredstvima govorenoga jezika možemo pratiti ili pak u potpunosti vizualno izvesti određeni frazem te nadomjestiti verboakustični izričaj. U tom slučaju se radi o *emblematičkim gestama* (npr. /kimanje glavom gore-dolje/ = *da*, /odmahivanje glavom u jednu i drugu stranu/ = *ne*⁸³ /osmijeh, širom otvorene oči, poluotvorena ruka se lagano spušta i zatvara ispod brade/ = frazem u hrvatskome jeziku: *Puna šaka brade* kojim izražavamo zadovoljstvo itd.). Emblematičke su geste⁸⁴ sociokulturno najočitije obilježene u odnosu na ostale vrste posturomimogestualnih manifestacija.

Uzgovorne geste obavezno prate govornu aktivnost i mogu se podijeliti na (usp. 2.1.2.5.):

- *Fonogene geste*, koje proizlaze iz aktivnosti fonacijskih organa, npr. kretnje usana dok govorimo.
- *Silingvističke geste*, koje proizlaze iz usmene jezične djelatnosti i u tijesnoj su povezanosti sa segmentalnim dijelom iskaza. Silingvističke geste podrazumijevaju: *ritmičke, intonacijske ili udarne geste* koje proizlaze iz ritma govora (najčešće se radi o pokretima glave i ruku); *modalizacijske geste* su vizualne manifestacije govora kojima govornik iskazuje svoj odnos prema onome što govori (najčešće se radi o izrazima lica; usp. opisane Primjere (2) i (3) realizacije izričaja *Dođi* u 2.1.2.5., usp. Primjeri (4) i (5) u 2.1.2.5.). Osim što izražavamo emocije, licem *modaliziramo* ono što govorimo. Ako ljubaznim glasom i smiješeći se zamolimo sugovornika da otvori prozor, ne znači neminovno da smo u tome trenutku dobre volje ili da nam je sugovornik nužno simpatičan, nego da želimo ostvariti govorni čin pristojne zamolbe.
- *Ilustracijske geste* vizualno opisuju sadržaj iskaza u gestikulacijskome prostoru. Napomenimo da je unatoč sličnostima između ilustracijskih i emblematičkih gesta, glavna razlika u tome što se ilustracijske geste ne mogu razumjeti bez pratećeg verbalnog izričaja dok emblematičke

⁸² Interakcija, modul, sekvenca, izmjena, intervencija, govorni čin (Pavelin Lešić, „Strukturacija usmene interakcije licem u lice“, *Govor/Speech*, godina XXII (2005), broj 2, Zagreb, str. 155-165. ISSN 0352-7565. Članak je dostupan na webu).

⁸³ I u hrvatskome i u francuskome jeziku.

⁸⁴ Koristeći se terminom gesta, podrazumijevamo raznovrsne posturomimogestualne manifestacije, a ne isključivo pokrete ruku pri usmenoj aktivnosti.

geste mogu u potpunosti nadomjestiti govoreni izričaj. Među ilustracijskim gestama razlikujemo (usp. 2.1.2.5.):

- a) *deiktičke geste* ili geste pokazivanja,
- b) *ikoničke geste*:
  - *spaciomimičke geste* predstavljaju u gestikulacijskome prostoru stanovitu prostornu strukturu o kojoj se govori,
  - *kinemimičke geste* igrom tijela asociraju na stanje ili radnju o kojima je riječ,
  - *piktomimičke geste* crtaju referent u gestikulacijskome prostoru.
- c) *ideografske ili metaforičke geste, geste posude/prijenosnici, vezne geste* predstavljaju u gestikulacijskome prostoru apstraktne pojmove ili odnose o kojima se govori.

Sve navedene kategorije gesta (a, b, c) imaju za cilj na svojstven način utjeloviti u gestikulacijskome prostoru sadržaj o kojem je riječ u govorenoj komunikaciji. Kinemimičke geste koriste igru tijela govornika da bi ilustrirale sadržaj, dok ostale geste na ovaj ili onaj način, najčešće rukama, oblikuju referent u gestikulacijskome prostoru.

Ideografske geste na metaforički način predstavljaju apstraktne pojmove i odnose te vežu iskaze u manje ili veće dijelove diskursa u obliku konkretnih prostornih odnosa projiciranih u gestikulacijski prostor. Kao što riječima nerijetko pripisujemo fizičke attribute kazujući *šuplja fraza, prazne riječi* ili *duboka misao* kao da njihov sadržaj raspolaže vertikalnom dimenzijom, tako i ideografske geste opredmećuju ili utjelovljuju u gestikulacijskome prostoru apstraktne entitete kao da se radi o konkretnim objektima i posudama.⁸⁵

Dok su ilustracijske geste a i b po svojoj naravi ikoničke tj. oslanjaju se na analogije utemeljene na sličnosti referenta s pojavnom stvarnošću vanjskoga svijeta, ideografske i metaforičke geste se oslanjaju na analogije koje su čista kognitivna kreacija našega uma i zadanoga diskursnog okvira (vezne geste ili kohezivi).

2.2.2. RAZINA STRUKTURACIJE INTERAKCIJE

Termin interakcija koristi se za općenito uzajamno djelovanje osoba u zajedničkoj komunikaciji kao i za njezinu konkretnu realizaciju.

Kada se radi o konkretnoj realizaciji stanovite govorne interakcije, onda je riječ o konkretnom komunikacijskom događaju koji se može raščlaniti na manje jedinice.

---

⁸⁵ D. McNeill ih naziva *containers* ili *conduit metaphors* (1995: 147).

E. Goffman se u ovom smislu koristi terminom *susret* (1973: 23), što ga preuzima i J. Cosnier (1987b: 304). Susret je, dakle, svaka epizoda u kojoj je jedna osoba u prisustvu druge ili drugih osoba s kojom/kojima ulazi u ovu ili onu vrstu suobraćanja. Ostale jedinice komunikacijskog događaja su: interakcija, modul, sekvenca, izmjena, intervencija, govorni čin (usp. Pavelin Lešić, 2005: 155-164).

Sinkronizacijske geste omogućuju organizaciju interakcije i njezin nesmetani tijek. Među njima razlikujemo :

- *fatičke sinkronizacijske geste* pomoću kojih govornik daje do znanja partnerima interakcije da im se obraća, drži riječ, provjerava recepciju i animira kontakt;
- *regulacijske sinkronizacijske geste* kojima sugovornik sudjeluje u interakciji i surađuje na konvergentan ili konfliktan način u položaju sugovornika.

Načine na koji PMG manifestacije strukturiraju usmenu komunikaciju licem u lice te konstitutivne jedinice govorene interakcije licem u lice svakako bi trebalo temeljitije istražiti.

2.2.3. RAZINA ŠIREGA KONTEKSTA I SITUACIJE

Uz navedene tipove razgovornih gesta,⁸⁶ postoje geste koje mogu biti od važnosti u razgovornoj interakciji licem u lice a da ne proizlaze neposredno iz usmene govorne aktivnosti niti joj neminovno pripadaju. *Autistične geste* ili geste samousredotočenja (češkanje, popravljavanje frizure, odjeće i sl.), *ludističke geste* (poigravanje predmetima u neposrednoj blizini, kao npr. ključ, privjesak, kutija cigareta itd.) i *geste namještanja i prilagođavanja predmetima i osobama oko nas* (najčešće se radi o promjeni položaja i držanja s tendencijama približavanja ili udaljavanja, davanja ili primanja itd.) pripadaju razini šireg okvira komunikacijske situacije i njihovo događanje proizlazi iz usmjerenosti na samu situaciju a ne iz usmjerenosti na komunikacijsku aktivnost.

Radi se o pokretima koji proizlaze iz stvarnosti u kojoj se stanovita govorena aktivnost odvija, i oni mogu ili ne moraju vršiti neku funkciju na razini iskaza ili interakcije. Na primjer, promjenom položaja u naslonjaču mogu na razini interakcije dati sugovorniku do znanja da želim nešto reći, a može se raditi o pukoj promjeni položaja radi vlastite udobnosti.

U svakom slučaju da bismo razlučili kakva je uloga određene PMG manifestacije, uvijek moramo imati uvid u globalnu komunikacijsku situaciju koja uokviruje usmenu interakciju licem u lice.

---

⁸⁶ Ili PMG manifestacija koja su vizualna obilježja usmene komunikacije licem u lice.

2.3. AMBLEMATIČKE GESTE U SVJETLU FRANCUSKE JEZIČNE PRAGMATIKE

2.3.1. GESTE-ZNAKOVI?

Svaka kultura ustrojava svoje vlastite značenjske cjeline odabrane među nebrojenim tjelesno mogućim konfiguracijama ponašanja. Tako se amblematičkim gestama (kvazilingvističkim, konvencionalnim, autonomnim ili kulturnim) služe pripadnici određene sociokulturne jezične zajednice. Posrijedi su konvencionalne geste čije je tumačenje predvidljivije, to jest manje ovisno o govorno-jezičnom kontekstu. Primjerice, kažiprst, srednjak i prstenjak svijeni na dlan dok su palac i mali prst podignuti, palac je u visini uha a mali prst ispred usta:

(11) *Čujemo se telefonom!*

Ovu u francuskoj (a i široj zapadnjačkoj) zajednici uobičajenu amblematičku gestu koja upućuje na radnju telefoniranja, moguće je izvesti uz prateći govoreni izričaj ili bez njega. Dakako, amblematičke geste nisu dio autonomnog repertoara. Ipak, unatoč njihovom analogijskom potencijalu, nemoguće ih je dobro protumačiti ukoliko ne poznajemo sociokulturnu konvenciju i govorno-jezičnu pragmatiku koje ih određuju.

Gesta je konvencionalna u načinu na koji oponaša radnju, stanje ili pojavu. Za telefoniranje Francuz (Calbris/Porcher 1989 : 131) će istom gestom

oponašati držanje aparata (prsti 2, 3 i 4 svinuti na dlan), njegovu konfiguraciju (prsti 1 i 5 ispruženi) i korištenje (nasuprot uha i usta), dočim Napolitanac bira broj (ponovljeni mali kružni pokreti) kako bi ga se čulo (ispred uha).

Istraživanja G. Calbris (1980) podudaraju se s našima (1990), o francuskim amblematičkim gestama testiranim na stranome stanovništvu. Naime, kada se određenu amblematičku gestu izdvoji iz njezina pragmatičkog i sociokulturnog konteksta, njezinoj se konfiguraciji pokreta mogu pripisati brojne motivacije. Upravo stoga tumačenje analogijom najčešće u takvim uvjetima završi neuspjehom.

Ne može se, međutim, govoriti o gestualnim *znakovima* u smislu koje jezičnome znaku pripisuje lingvistika saussureovskog nadahnuća. *Jezični znak* je arbitraran, diskretan, linearan, razmjerno stabilan (Martinet 1970: 15-27; Galisson/Coste 1976: 496 sq). Gestualne manifestacije u govorno-jezičnom činu licem u lice nisu dio samodostatnog i neovisnog sustava znakova poput sustava prirodnoga jezika ili pak jezika gluhonijemih. Posturomimogestualne manifestacije govorenoga jezika su nediskretne i sintetične, premda konvencionalne. Navedimo A-M. Houdebine (1990b, 109) koja u tome smislu napominje:

... premda se ovdje može uočiti odnos arbitrarnosti i nužnosti koji u sustavu i sustavom povezuje označitelj i označenik, čini se da je taj odnos drukčiji od odnosa koji uređuje verbalne znakove; na neki je način manje *simboličan* ili *arbitraran* i često manje *nužan* – u smislu *nužnosti* o kojoj je govorio Benveniste.⁸⁷

Nemoguće je u gestualnim manifestacijama ustanoviti dvostruku artikulaciju koja bi ih približila prirodnim jezičnim sustavima. Tako Greimas (1970: 85) tvrdi da „smo primorani držati se gestualnih jedinica koje su ujedno poput fonema i poput semema“. Konvencionalnost amblematičkih gestâ, koje neki nazivaju *geste-znakovi* (vidi Berrendonner / Parret, 1990a: 109-128), nije dovoljno stabilna da bismo im mogli pripisati status znakova u saussureovskom smislu riječi. Konvencija gestâ proizlazi iz slabo ili labavo kodiranih sociokulturnih modela, iz prešutnog i pogodbenog ugovora i logike konkretne pragmatike, prije nego li iz eksplicitnog ugovora i autonomnog sustava kakav je sustav prirodnih jezika.

---

⁸⁷ ... si la relation d'arbitraire et de nécessité liant le signifiant et le signifié dans et par le système y est observable, elle paraît d'un autre ordre que celle qui régit les signes verbaux, moins « symbolique » ou « arbitraire » en quelque sorte et souvent moins « nécessaire » – au sens de la „nécessité“ dont parlait Benveniste.

2.3.2. AMBLEMATICKE GESTE

Amblematičke geste moguće je prevesti riječju ili rečenicom, premda učinak nikad nije isti. One mogu pratiti verbalan iskaz ili same nositi govorni čin. Stoga je posturomimogestualne manifestacije moguće u danoj sociokulturnoj zajednici popisati.⁸⁸ Inventar amblematičkih gestâ određenoga društva nije zatvoren popis: nove individualne tvorevine koje ulaze u repertoar prihvaćen od svih članova zajednice uvijek su moguće. Evo četiri primjera amblematičkih gestâ u različitim sociokulturnim zajednicama:

(12) Puna šaka brade

Hrvat može očitovati zadovoljstvo u posturomimogestualnom obliku <širokom otvorene oči, zatvorena usta, smiješak koji je potisnut ili ne, čeljust lagano spuštenu, pokret šakom (otvorenom, dlan prema tijelu) odozgo prema dolje ispod brade> Ova amblematička gesta može i ne mora biti popraćena odgovarajućim verbalnim izrazom: *Puna šaka brade* (= profitirati od koga ili čega, izražavati zadovoljstvo ili pozitivan stav).

⁸⁸ Sastavljeno je više popisa amblematičkih gesta u različitim sociokulturnim zajednicama, primjerice: u Italiji Efron (1941), Munari (1963); u Francuskoj Wylie (1977), Calbris/Montredon (1986); u Španjolskoj Kaulfers (1931), Green (1968); u Iranu Sparhawk (1978); u Kolumbiji i u Sjedinjenim Američkim Državama Saitz/Cervenka (1972); u arapskim zemljama Barakat (1973); u Keniji Creider (1977) itd.

(13) Kinez iz Pekinga može očitovati prijezir gestom <kažiprst koji prema dolje vuče donji očni kapak> (Stephenson et al. 1993: 245).

Francuzi mogu očitovati razočaranje posturomimogestualnom konfiguracijom sljedećeg tipa <zatvorena usta, spuštена čeljust, pokret šakom odozgo prema dolje ispod brade>. Ova gesta odgovara izrazu: *Faire une tête d'enterrement* [= praviti pogrebni izraz lica].

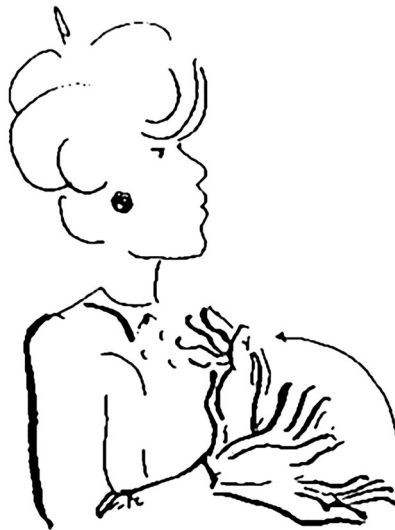
(14) *Faire une tête d'enterrement*

Sumnja se može izraziti gestom <kažiprst koji donji očni kapak vuče prema dolje>. Ova gesta odgovara verbalnome izrazu *Mon oeil!* [doslovno: Moje oko = Malo sutra!]. Sljedeće ilustracije preuzete su iz Calbris/Montredon (1986: 47, 65):

(15) Mon oeil

Amblematičke geste izvode se katkad neovisno, a katkad uz govor kako bi ga:

- poduprle

(16) Verbalni izričaj: *Dođi ovamo!* <gleda sugovornika; otvorena šaka, dlan prema gore, pokret dlanom prema sebi>

- ili mu proturječile na semantičkoj razini kad služe kao okvir iskazivanja, to jest modaliziraju ga:

(17) Verbalni izričaj: *Aha, vjerujem ti.* <gleda sugovornika; pognuta glava; usne lagano zategnute, kažiprst prema dolje vuče donji kapak > (vidi Primjer 15)

Posturomimogestualnost: *Ne vjerujem ti* (PMG konfiguracija u sprezi s verbalnim izričajem ima za učinak ekspliciranje ironije sveukupnog iskaza).

Razgovorna (posturomimo)gestualnost⁸⁹ može na semantičko-pragmatičkom planu biti zalihosna u odnosu na sadržaj verbalnoga iskaza (Primjer 11), no može prenositi i novi informacijski sadržaj koji dopunjuje sadržaj verbalnoga iskaza:

<Nagli pokret stisnutom šakom prema van, okomito u odnosu na trbuh>
(Crtež preuzet iz Calbris/Montredon 1986: 107).

(18) *Il nous faut un homme* (stanka popraćena amblematičkom gestom) *pour y arriver*. [Treba nam čovjek kako bismo uspjeli].

Efektivni smisao globalnoga iskaza: *Treba nam čovjek koji je borac kako bismo uspjeli*.

Da je ovaj iskaz lišen posturomimogestualne sastavnice, ne bi imao isti smisao.

U gore navedenom primjeru PMG manifestacije odnose se na informacijski sadržaj iskaza. Međutim, sadržaj svakog iskaza ostvaruje se na dvije ravni: na semantičkoj ravni propozicije smisla i na pragmatičkoj ravni njegove funkcionalnosti koja ga određuje kao govorni čin. (Su)iskazivanje jest funkcionalno ostvarenje jezične djelatnosti u pojedinim činovima koji time postaju mjesta ostvarenja subjekata u komunikaciji. Riječ je, dakle, o intersubjektivnoj aktivnosti čiji su tragovi uočljivi u plurimodalnoj pojavnosti

---

⁸⁹ Franc. *posturomimogestuelle conversationnelle*

govornoga čina „tako da ih drugi subjekt-iskazivatelj može rekonstruirati kako bi protumačio smisao iskaza“ (Greimas/Courtès 1986: 76). Posturomimogestualnost odražava taj (su)iskazivateljski vid iskaza i govornoga čina. Tragovi iskazivanja svjedoče o ilokucijskoj vrijednosti⁹⁰ govornoga čina. U pogledu performativnosti – pa tako i ilokuciji – Austin (1971b: 16) je pisao:

Kako bismo iskaz učinili nedvojbeno performativnim, možemo, umjesto za eksplicitnim izrazom, posegnuti za brojnim prvotnijim sredstvima kao što je, primjerice intonacija, ili gesta; nadalje, i povrh svega, na temelju samog konteksta u kojemu su riječi izrečene možemo biti potpuno sigurni kako ih treba shvatiti – kao opis, na primjer, ili opet kao upozorenje.⁹¹

Prema tome razgovorna posturomimogestualnost, jednako kao i verbalno-akustički izrazi, može izraziti ilokucijski aspekt sveukupnog iskaza:

<ispružena podlaktica, dlan vodoravno prema tlu> (vidi Calbris/Montredon 1986: 147)

(19) Majka je nezadovoljna neredom u sinovoj sobi. Sin joj kaže:
Demain, je rangerai la chambre. [= Sutra ću pospremiti sobu].

⁹⁰ Engl. *illocutionary force* prevodi se u francuskome jeziku kao: *force/valeur illocutoire*.

⁹¹ *To make our utterance performative, and quite unambiguously so, we can make use in place of the explicit formula, of a whole lot of more primitive devices such as intonation, for instance, or gesture; further and above all, the very context in which the words are uttered can make it entirely certain how they are to be taken – as a description, for example, or again as a warning.*

Efektivni smisao: ***Obećajem ti da ću pospremiti sobu.*** Deklarativni govorni čin – obećanja.

Govorni činovi mogu biti sazdana od različitih ostvarenja plurimodalnoga govorno-jezičnoga potencijala. Posturomimogestualnost, uz usmenu govornu aktivnost, igra nezanemarlivu ulogu u govorno-jezičnoj pragmatiki. Ona može sama, bez usporednog govora, biti nositelj govornoga čina. Upravo zbog toga Austin (1970: 120) primjećuje kako ilokucijski čin nije sam po sebi nužno posljedica lokucijskoga, zato što postoje ilokucijski i perlokucijski činovi neovisni o govoru.

U tome slučaju primatelj tijekom čina tumačenja rekonstruira sadržaj koji je posturomimogestualnost pretpostavila svojom manifestacijom unutar iskaza i govornoga čina. Za uspješno tumačenje amblematičke geste potrebno je:

- „prethodno poznavanje semantičkoga koda za koji se smatra da ga ona manifestira“ (Greimas 1970: 70). Obično se radi o slabo kodiranim sociokulturnim cjelinama, više nego o *kodu* u strogom smislu riječi.
- poznavanje sveukupne situacije govornoga čina u kojoj je određeno posturomimogestualno ponašanje proizvedeno.

Kako bi naglasio važnost kulturnog i pragmatičkog konteksta u tumačenju gestâ, Greimas (1970: 75) piše:

Izvađena iz predviđenog konteksta, modalna će kategorija, umjesto da znači pristanak ili odbijanje, prije izgledati kao da se subjekt trudi riješiti muhâ koje ga napadaju; proksemička kategorija može podsjetiti na dijete koje tapka u mjestu jer se ne usuđuje priznati što mu treba ili, u najboljem slučaju, na ples.⁹²

Možemo reći da je sociokulturna i plurimodalna obilježenost komunikacije danas usvojena činjenica. Ipak, u svakodnevnom je životu pojedinac toga uvelike nesvjestan; i ne samo pojedinac: članovi sociokulturne jezične zajednice smatraju svoje vlastite modele posturomimogestualnih ponašanja univerzalnima. Međutim, tumačenje iste PMG manifestacije može varirati od jedne do druge kulture. Odatle proizlazi da se stanovita posturomimogestualna ponašanja mogu doduše naći u više kulturâ, no tumačiti ih

---

⁹² *Sortie de son contexte programmé, une catégorie modale, au lieu de signifier l'assentiment ou le refus, donnera plutôt l'idée d'un effort fait par le sujet pour se débarrasser des mouches qui l'assaillent ; une catégorie proxémique pourra faire penser au piétinement sur place de l'enfant qui n'ose pas avouer ses besoins, ou dans le meilleur des cas à la danse.*

je moguće samo unutar pripadajućega sociokulturnog okvira i dane govorno-jezične pragmatike.

2.3.3. HRVATSKI IZVORNI GOVORNICI U INTERPRETACIJI FRANCUSKIH AMBLEMATIČKIH GESTA⁹³

Predmet ovog istraživanja bila je društveno kodirana ili konvencionalna posturomimogestualnost specifična za francusku jezičnu zajednicu u odnosu na ostale. Testiran je repertoar od 42 amblematičke geste, polazeći od rječnika G. Calbris /J. Montredon, *Des gestes et des mots pour le dire (Geste i riječi za izreći ih)*. Potrebno je naglasiti da uporaba testiranih gesta varira u samoj francuskoj jezičnoj zajednici prema dobi, spolu, stupnju obrazovanosti, regionalnoj ili klasnoj pripadnosti itd. Ipak je većina izvornih govornika francuskoga jezika u stanju – čak iako sami ne koriste danu gestu – tu gestu pravilno interpretirati.

Svaka testirana amblematička gesta pretpostavlja specifičnu kombinaciju pokreta tijela (naročito ruku), izražaja lica, pogleda i držanja. Takve geste počivaju na društvenoj konvenciji, daju se prevesti riječima, tj. francuskim idiomatskim frazama koje ih mogu simultano ili sukcesivno pratiti ili pak potpuno nadomjestiti.

Svrha anketiranja bila je uvidjeti u kojoj su mjeri hrvatski učenici francuskoga kao stranoga jezika u stanju pravilno interpretirati francuske konvencionalne amblematičke geste te na kakve teškoće pritom nailaze. Poboľšava li se razumijevanje automatski s boljim poznavanjem jezika?

Komunikacijski proces podrazumijeva nerazdvojno jedinstvo verbalnog i neverbalnog što funkcioniraju čas simultano čas sukcesivno tijekom svake interakcije. Premda općenito ne vrijedi izolirati neverbalne elemente od verbalnih, ovog smo puta učinili izuzetak da bismo usredotočili svu pozornost ispitanika na interpretiranje posturomimogestualnog aspekta.

Imajući u vidu navedene postavke 1990-ih smo anketirali u Zagrebu 113 učenika francuskog jezika različite dobi i stupnja učenja jezika: s jedne strane, djecu-početnike u dobi od 11-12 godina i, s druge strane, odrasle-naprednije i napredne od 17-25 godina. Anketiranja su vršena u osnovnim školama „Vladimir Nazor“ i „Mladost“, potom u Obrazovnom centru za jezike⁹⁴ u

⁹³ Istraživanje ostvareno 1989/1990. u sklopu autoričinoga magistarskog rada na Universté Toulouse 2. Članak je objavljen na francuskome jeziku: Pavelin, Bogdanka. 1990. „La réception de la mimogestuelle française par les apprenants croates en FLE“, časopis *SUVAG*, vol. 3, br. 1-2, ISSN 0353-2704, str. 123-128.

⁹⁴ Križanićeva 4a.

Zagrebu, kao i među studentima završne godine studija francuskoga jezika i književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.

Da bi bila zajamčena autentičnost francuskih konvencionalnih gesta, geste su izvodili izvorni francuski govornici koji su predavali u ustanovama u kojima smo obavili anketiranja: gđica A. Gilles i gosp. H. Boudin, M. Vincent, R. Horne. Anketiranja su se odvijala u okviru redovne nastave stranoga jezika s francuskim lektorom tako da uobičajena atmosfera nije ničim bila ometena.

Prilikom anketiranja i odrasli ispitanici i djeca su često oponašali sami za sebe prezentiranu gestu prije no što bi se odlučili koje bi joj značenje pripisali. Pokušajem interioriziranja geste ispitanici su se nastojali familijarizirati s određenom gestom percipirajući je kroz filter vlastite posturomogestualnosti.

Nakon prezentiranja dane geste uživo, ispitanik se morao odlučiti za određenu interpretaciju odabirom jednog od nekoliko izričaja predloženih u upitniku. Svim ispitanicima bio je ponuđen isti upitnik na osam stranica, napisan na hrvatskome jeziku. Upitnik je, dakle, bio preveden na hrvatski, a francuski frazemi smislaono a ne doslovno prevedeni da bismo izbjegli dvije zamke:

1. da ispitanici ne bi pukom asocijacijom pripisali prezentiranoj gesti izričaj koji je doslovno opisuje a da pritom ustvari ne shvate sadržaj niti geste niti popratnog izričaja. Na primjer *Il a la grosse tête = Ima veliku glavu* umjesto: *On je tašt*.
2. da u hrvatskom jeziku ne postoji ekvivalent francuskome frazemu.

Radi bolje preglednosti upitnik je bio raspodijeljen u 14 sekvenci, svaka sekvenca sadržavala je 3 geste koje smo nastojali rasporediti od lakših prema težima,

Pri statističkoj obradi rezultata grupirali smo ispitanike po spolu i dobi jer se razina dobi ispitanika poklopila sa stupnjem učenja francuskoga jezika (stariji naprednijeg stupnja učenja od mlađih). Rezultati za svaku testiranu gestu opisani su dvjema statističkim tablicama. Prva se tablica (Tablica 1) odnosi na samo razumijevanje, a druga (Tablica 2) na stupanj eventualne familijarnosti geste s obzirom na materinsku kulturu.

Tablica 1

1. A	„FERME LA“	OSNOVNA ŠKOLA				SRED. ŠKOLA		FAKULTET				SVI	
		M		Ž		Ž		M		Ž			
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	Σ	%
A	PREVIŠE BRBLJA!	21	91,3	30	76,9	23	92	2	66,6	22	95,7	98	86,7
B	ZATVORENO!	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C	ŠUTI!	2	8,7	8	23	1	4	1	33,4	1	4,3	13	12,5
D	NIJE ISTINA!	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	1	0,8
	BEZ ODGOVORA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	UKUPNO	23	100	38	100	25	100	3	100	23	100	113	100

Tablica 2

1. B	KORISTITE LI VI ILI VAŠA OKOLINA, OVU GESTU:	OSNOVNA ŠKOLA				SRED. ŠKOLA		FAKULTET				SVI	
		M		Ž		Ž		M		Ž			
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	Σ	%
A	ČESTO	12	52,1	17	43,6	3	12	0	0	9	39,2	41	36,3
B	PONEKAD	9	32	17	43,6	13	52	2	66,6	12	52,2	53	47
C	NIKAD	2	15,9	3	7	3	12	1	33,4	1	4,3	10	8,8
D	NE ZNAM	0	0	2	5,8	6	24	0	0	1	4,3	9	7,9
	BEZ ODGOVORA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	UKUPNO	23	100	39	100	25	100	3	100	23	100	113	100

Rezultati ankete ističu dva bitna pravca: s jedne strane prosjek razumijevanja od 31,4% kod djece početnika i s druge prosjek razumijevanja od 57% kod srednjoškolaca i studenata, naprednijih i vrlo naprednih u učenju francuskoga jezika (vidi Tablicu 3). Na prvi bi se pogled iz takvih rezultata moglo zaključiti da je bolje poznavanje jezika pridonijelo boljem razumijevanju francuskih amblematičkih gesta.

Tablica 3

	DJECA 11 – 12 g.	ODRASLI 17 – 25 g.	OPĆI PROSJEK
PROSJEK RAZUMIJEVANJA	31,45%	57,3%	43%

Jednako tako isprva začuđuje odsutnost bitnijih razlika u rezultatima grupe odraslih ispitanika srednjoškolaca u odnosu na studente francuskoga jezika na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Dobne razlike između te dvije skupine nisu značajne, jer možemo pretpostaviti da su dostigle otprilike istu razinu socijalizacije i usvajanja sociokulturoloških kodova ponašanja u komunikaciji na hrvatskome jeziku. S druge strane postoji značajnija razlika u stupnju učenja jezika: srednjoškolci, od 17-18 godina, na srednjem stupnju znanja jezika i studenti francuskog jezika, od 22-25 godina koji su u odnosu na njih vrlo napredni.

Odsutnost pomaka između rezultata srednjoškolaca i studenata govori u prilog zaključku da je viši stupanj socijalizacije i mentalne zrelosti, prije nego viši stupanj znanja jezika, pridonio boljim rezultatima srednjoškolaca i studenata u odnosu na osnovnoškolsku djecu. U suprotnom bilo bi za očekivati znatno bolje rezultate studenata koji svakako bolje vladaju jezikom od testiranih srednjoškolaca.

Dakle, dob je očigledno utjecala na snalaženje u interpretiranju gesta, i to iz dva razloga:

1. zbog razlika između djece i odraslih u stupnju socijalizacije i usvajanja sociokulturnih kodova komuniciranja na materinskome jeziku;
2. zbog razlika u stupnju mentalne zrelosti, odrasli su skloniji apstraktnijem mišljenju pri interpretaciji, dok djeca u susretu s nepoznatom gestom nastoje objasniti sadržaj konkretiziranjem, tj. naći sadržaj u neposrednom mogućem povodu prezentiranog posturomimogestualnog ponašanja.

Kod odraslih opet, zbog sklonosti apstrahiranju, češće dolazi do pogrešaka uslijed interferencije značenja iz materinskih komunikacijskih kodova ponašanja ili pak uslijed pukog nagađanja.

Inače, činjenica da većina ispitanih izjavljuje da su već sreli testiranu gestu, ne jamči da će pravilno interpretirati njezin sadržaj. Naravno, geste kojima su izraz i sadržaj slični ili identični u objema kulturama predstavljaju najmanje problema pri interpretaciji (npr. *Ras-le-bol* = *Svega mi je navrh glave*). Dok je opet najteže interpretirati geste koje ne postoje u materinskome jeziku (npr. *la barbe* = *dosada*, usp. 3.3.2. primjer (50)).

Premda su odrasli polučili vidno bolje rezultate, suočeni s nepoznatim gestama svi su ispitanici skloni dvama tipovima grešaka:

1. bilo interferencijom sadržaja slične geste iz materinskoga koda, na primjer *Ferme-la* = *Previše pričaš, stalno pričaš*, jer percepcija strane konvencionalne posturomimogestualnosti prolazi kroz filter materinjeg sociokulturološkog modela jezičnoga izraza.

2. bilo traženjem motiviranosti geste, na primjer *Avoir un verre dans le nez*, interpretiran kao *Obriši se* umjesto *Pijan si*.

Sve u svemu, premda ispitanici nisu imali priliku direktnije biti izloženi sustavnijem prezentiranju francuskih amblematičkih gesta u nastavi francuskoga jezika, ipak im testirane geste nisu bile mahom sve nepoznate, neke zbog sličnosti s gestama iz materinskoga sociokulturnog modela a neke zbog očitiije motiviranosti. Ipak, znatan im je dio testiranih gesta bio nepoznat i stoga uzrokovao brojne pogreške u interpretaciji.

Ovim se anketiranjem još jednom potvrdio kulturološki i i konvencionalni karakter testiranih francuskih amblematičkih gesta, što ga je utvrdila G. Calbris u svojim istraživanjima 80-ih godina.

Poznavanje samoga stranog jezika ne podrazumijeva samo po sebi i mogućnost pravilnog kodiranja i dekodiranja ostalih suprasegmentalnih činitelja društveno kodiranih komunikacijskih modela ponašanja koji obilježavaju društvenu zajednicu i jezik koji se u njoj govori. Štoviše, ni postojanje istih gesta u dvjema sociokulturnim zajednicama ne znači da im je i sadržaj isti ili pak univerzalan. Rezultati ukazuju na potrebu za sustavnijim senzibiliziranjem učenika stranoga jezika na posturomimogestualnu sastavnicu kao jedan od činitelja koji su uz jezični sustav prisutni u komunikaciji u ciljnome jeziku i kulturi.

3. METAFORIZACIJA I VIZUALNA OBILJEŽJA GOVORNO-JEZIČNOG IZRAZA⁹⁵

---

⁹⁵ Franc. *expression langagière*

3.1. VANJSKI POJAVNI LIK U JEZIKU

Naše spoznavanje, jezik i iskazivanje oblikovani su našim afektivno-spoznajnim iskustvom stvarnosti u praktičnim radnjama i svakodnevnome životu. Prisutnost metaforizacije u gestama i riječima svjedoči da uzgovorne geste pripadaju uz riječi instrumentariju govor(e)noga jezika. I uzgovorne geste i riječi proizlaze iz procesa zajedničkih spoznavanju i izražavanju, a metaforizacija je jedan od tih procesa.

Budući da govorni jezik oblikuju kako određena objektivna tako i određena kognitivna stvarnost, on u govoru dobiva pravi, *vanjski pojavni lik* koji se može naći u segmentalnim i suprasegmentalnim, analitičkim i sintetičkim aspektima govor(e)noga jezika. Prvo ćemo predstaviti postupak metaforizacije u kontekstu govor(e)noga jezika i razgovornih gesta. Potom će primjeri metaforizacije biti promotreni na segmentalnoj i vizualnoj, suprasegmentalnoj razini.

Kako su riječi i geste dio zajedničkoga izražajnog ustroja, moguće je otkriti veze i suodnose metaforičkih prostiranja u verbalnim i posturomimogestualnim modelima izraza unutar određenoga jezika.

I riječi i geste proizlaze iz praktičnih radnji i iskustava životne svakodnevice i ostaju duboko usađeni u njoj. Razotkrivanjem i raščlanjivanjem okolne *pojavne* stvarnosti te iskustvom našega postojanja u njoj, postupno otkrivamo te konceptualno i simbolički rastavljamo našu unutarnju kognitivnu i afektivnu stvarnost. Rezultat tih procesa Petar Guberina (1952) naziva *pojavnim likom u jeziku*:

Iz svega toga izlazi, da se u stvarnosti objekata i društveno-individualne čovječje prirode kao i u stvarnosti misli i izraza, sve očituje u pojavnom liku (1952: 159).

Sam početak prvog usvajanja jezika leži u afektivnosti i u prirodnim gestama tijela, a sva verbalna komunikacija zadržava neke tragove ovog oblika simbolizacije. Kasnije, praktične radnje i svakodnevno životno iskustvo postaju bogatim izvorišnim područjem metaforizacije.

Do 1980-ih godina ni govorne geste ni metaforizacija nisu bili naročito zanimljivi lingvistima. Pa ipak, metaforizacija je oduvijek vršila utjecaj na verbalne i vizualne vidove govor(e)nog jezika. Metaforizacija je pogodna za pristupanje s gledišta jezične djelatnosti, kao i s kognitivnog, retoričkog, književnog ili umjetničkog motrišta. Ipak, ona je dugo bila sagledavana isključivo kroz prizmu izražajnog ukrasa. Od 1980. godine, kada izlazi

knjiga Lakoffa i Johnsona *Metaphors we live by / Metafore s kojima živimo*, problematika metafore počinje se sagledavati u novome svjetlu. Potrebno je razotkrivati metaforička polja koja prožimaju našu misaonost i našu jezičnu djelatnost, te međupojmovne suodnose koji iz tih procesa proistječu i bivaju prenijeti i pretočeni u govorenu jezičnu djelatnost. Lakoff i Johnson koriste formulu *CILJNO PODRUČJE JE IZVORIŠNO PODRUČJE / TARGET DOMAIN IS SOURCE DOMAIN* da bi opisali metafore koje spajaju složenu mrežu metaforičkih polja u cjelokupnoj sociokulturnoj jezičnoj zajednici. Tako je, primjerice, metaforičko polje na kojem počivaju brojne metafore spojeno s metaforom: *LJUTNJA JE VRELA TEKUĆINA / ANGER IS HEAT OF A FLUID* iz koje proizlaze izrazi: *kipjeti od ljutnje, biti crven/a od bijesa, raspaliti ljutnju nekoga, eksplodirati od ljutnje/puknuti* itd.

Govoreći o metaforama, važno je prisjetiti se Stephena Ullmana, lingvистa koji je prethodio Lakoffu i Johnsonu u prepoznavanju metafore kao ključnog faktora semantičkih promjena, izvora sinonimije i polisemije, sredstva ispunjavanja praznina i obogaćivanja jezičnog izraza. Ullman u svojoj knjizi *Précis de sémantique française (Sažeti prikaz francuske semantike)* primjećuje da „sposobnost prenošenja konkretnih pojmova na apstraktni plan ostaje uvijek jedno od dominantnih oblika ljudskog izražavanja“ (1952: 281).

3.1.1. METAFORIZACIJA PROSTORA U GOVORU I UZGOVORNIM GESTAMA⁹⁶

Strukturiranje prostora i našega svakodnevnoga života u prostoru služe kao osnova za strukturiranje ostalih područja spoznaje i jezičnog izražavanja (temporalnost, pojmovni i apstraktni odnosi). Svaki jezik nudi svoje vlastite modele za strukturiranje prostornih kategorija, kao i svoje vlastite modele metaforizacije na sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj razini. Iskustvo tijela u prostoru očituje se u uzgovornim tjelesnim pokretima – gestovnim metaforama kao i u ostalim slojevima govor(e)no-jezičnog izraza. Metaforama općenito povezujemo pojmove iz različitih iskustvenih područja. Metaforizacija je proces koji podrazumijeva povezivanje dvaju pojmova koji imaju najmanje jednu zajedničku osobinu, ali inače pripadaju različitim kategorijama. Cilj je ovog poglavlja definirati utjecaj metaforizacije na verbalne i neverbalne, vizualne, aspekte govor(e)noga jezika.

---

⁹⁶ Pavelin Lešić u *Space and Time in Language*, 2011.

Govoreni je jezik mnogolik.⁹⁷ U njegov je ostvaraj uključeno više izražajnih sredstava: verbalna, vokalna, vizualna, taktilna. Stoga se govoreni iskaz sastoji i od segmentalnih i od suprasegmentalnih elemenata jezika. Vizualne manifestacije poput držanja, pokreta ruku i tijela, izraza lica, kontakta očima i dodirivanja suprasegmentalni su dijelovi govorenih iskaza. Termin uzgovornih ili koverbalnih gesta koristi se za obilježavanje tih suprasegmentalnih vizualnih elemenata plurimodalnoga govorenog iskaza. Riječ gesta, dakle, nije ograničena na pokrete ruku, već obuhvaća sve aspekte vidljivih tjelesnih radnji koje nemaju praktičnu svrhu,⁹⁸ nego igraju ulogu u procesu iskazivanja.

Iskustvo stvarnosti i prostornosti materijalnoga svijeta oblikuje i spoznavanje i jezik. Cilj ovoga poglavlja je dvojak. S jedne strane, istaknuti utjecaj metaforizacije na sve dijelove govora i sintaktičkih konstrukcija⁹⁹ jer je lingvistički interes za metaforu predugo bio ograničen samo na imeničke metafore. S druge strane, pokazati da metafore ne postoje samo u riječima, nego i u gestama govorenih iskaza. U odjeljku 3.1.2. podsjećamo da je važnost metaforizacije u ljudskome jeziku izrijekom prepoznao Stephen Ullmann (1952) te umnogome previdio kasniji interes za metaforizaciju koji su uveli kognitivni lingvisti 1980-ih godina.

U odjeljcima 3.2. i 3.3. razmatramo prostor i životnu svakodnevicu kao naročito bogat izvor izražavanja putem metaforizacije na verbalnoj segmentalnoj razini, kao i na vizualnoj suprasegmentalnoj razini govorenih iskaza. Struktura prostora i životne svakodnevica koristi se pri strukturiranju drugih područja izraza govor(e)noga jezika putem metaforizacije, na temelju čega se pretpostavlja da riječi i uzgovorne geste pripadaju zajedničkoj sinkretizirajućoj kognitivnoj i jezičnoj strukturi.

3.1.2. METAFORE, KOGNITIVNA LINGVISTIKA I S. ULLMANN

Metaforizacija je pogodna za pristupanje s gledišta jezične djelatnosti, kao i s kognitivnog, retoričkog, književnog ili umjetničkog gledišta. Ipak, dugo je bila sagledavana isključivo kroz prizmu izražajnog ukrasa. Od 1980. godine, kada izlazi knjiga Lakoffa i Johnsona *Metaphors we live by / Metafore s kojima živimo*, problematika metafore sagledava se u novome svjetlu. Prema Lakoffu i Johnsonu, naši kognitivni procesi počivaju velikim dijelom

⁹⁷ U tome se smislu susrećemo s terminima *pluri/multimodalan*.

⁹⁸ Poput pletenja, primjerice.

⁹⁹ Štoviše, metaforizacija se može kontekstualno proširiti s jednog iskaza na skup iskaza i cijeli diskurs.

na metaforama. Lakoff i Johnson (1980) su označili prekretnicu u lingvističkim istraživanjima proučavajući metafore u jeziku s motrišta kognitivne lingvistike. Budući da su ljudski kognitivni procesi velikim dijelom utemeljeni na metaforama, oni su pokušali otkriti duboko usađena metaforička prostiranja odnosa i suodnosa različitih konceptualnih područja i njihovih prenošenja u jezični izraz. Ilustrirajmo to sljedećim Lakoffovim primjerom (1987: 387): LJUTNJA (ciljno područje) JE VRELA TEKUĆINA (izvorište).

Konvencionalno metaforičko prostiranje koje proizlazi iz ove metafore objašnjava povezanosti između elemenata jednog i elemenata drugog područja. Budući da istu metaforu nalazimo i u hrvatskom i u engleskome jeziku, u oba jezika pronalazimo iskaze koji proizlaze iz povezanosti LJUTNJE i VRELE TEKUĆINE.

(20) Engl. *I was boiling with anger.* Hrv. *Sve je u meni kipjelo od srdžbe.*

(21) Engl. *I could hardly suppress my anger.* Hrv. *Jedva sam potisnuo/la ljutnju*

(22) Engl. *I'm dangerous when I'm angry.* Hrv. *Opasan/opasna sam kad sam ljut/a.*

Lingvisti nisu uvijek bili zainteresirani za istraživanje metafora. U prvoj polovici dvadesetoga stoljeća metafora se uglavnom smatrala književnim i retoričkim sredstvom. Stephen Ullmann (1952) jedan je od malobrojnih lingvista koji su prije Lakoffa i Johnsona prepoznali u metafori važnog čimbenika jezičnih promjena na semantičkoj razini. On smatra metaforu izvorom sinonimije i polisemije, kao i sredstvom za popunjavanje praznina i obogaćivanje jezičnog izraza. Metafora je, stoga, jedan od ključnih pojmova u kazalu Ullmannove knjige *Précis de sémantique française* (1952), dok se u Lyonsovoj knjizi *Semantics* (1977) jedva i spominje.

Ullman smatra naročito važnim metaforički prijelaz od konkretnog izvorišnog područja do apstraktnog ciljnoga područja, odnosno, njegovim riječima: od konkretne do apstraktne razine. U tome smislu, daje primjer latinske riječi *concipere*. Njeno značenje s motrišta kognitivne lingvistike proizlazi iz metafore STANJA SU POSUDE, odnosno, u ovom slučaju, RAZUMIJEVANJE JE KONKRETAN PREDMET KOJI SE MOŽE UHVATITI I DRŽATI U RUCI. Ovu metaforu nalazimo u brojnim jezicima:

(23) Engl. *catch, get, grasp*; hrvatski *shvatiti* (hvatati); francuski *comprendre, saisir, concevoir*; talijanski *comprendere, capire, concepire*; njemački *begreifen*; ruski *ponimat'*; finski *käsittää* (*käsi* = ruka); mađarska riječ pojam *fogalom* (*fog* = hvata)

Vrlo često etimologija riječi koja predstavlja apstraktni pojam odgovara izvorišnome području konkretne pojave u vanjskoj stvarnosti. Riječi i izrazi koji se odnose na konkretan vanjski svijet služe kao izvorišna domena za prenošenje apstraktnih pojmova i odnosa u ciljnu domenu. To postoji u svim jezicima kao jedan od dominantnih oblika ljudskog izražavanja. S jedne strane, metafore su duboko ustaljene u jezicima, i to toliko da je kod većine njih teško pronaći prvotno izvorišno područje ili semantičku motivaciju riječi (*mrtve metafore*). S druge strane, proces metaforizacije nikad ne prestaje; to je beskrajno sredstvo obogaćivanja naših kognitivnih procesa i jezične uporabe (*žive metafore*). Primjerice, dječak¹⁰⁰ je u dobi od četiri godine i devet mjeseci, dok je na plaži pokušavao upotrijebiti tubu kreme za sunčanje, rekao:

(24) *Ova je krema zahrđala.*

Krema za sunčanje nije izlazila iz tube, ništa se nije događalo, iako je pokušavao istisnuti kremu iz pune tube. Napravio je iskustvenu analogiju sa svojim mehaničkim igračkama koje nisu dobro radile nakon što bi ih zaboravio i ostavio da zahrđaju u vrtu. Kako mu je nedostajalo riječi da što prije opiše problem, a žurio je na kupanje, dječak je iskoristio sljedeću metaforu: PUNA TUBA KREME ZA SUNČANJE JE JOŠ JEDNA MEHANIČKA IGRAČKA. Tako je u svome rječniku brzo pronašao riječi potrebne za iznošenje svojeg problema.

Vrlo često etimologija frazema i amblematičkih gesta koje ih prate ili zamjenjuju skriva izvorišnu domenu u osobnom iskustvu i u fenomenima iz konkretne prostorne stvarnosti. Primjerice, hrvatski frazem za izražavanje zadovoljstva *Puna šaka brade* (usp. 2.3.2. primjer (12) i 3.2.3. primjer (48)) često prati ili zamjenjuje amblematička gesta <smiješak, širom otvorene oči, dominantna ruka, dlana okrenutog prema gore, smještenog ispod brade ili dodirujući bradu, spušta se do ispod vrata te se zaustavlja skupljenih vršaka prstiju>. Ta gesta i izraz odgovaraju osjećaju zadovoljstva nakon ukusnog obroka na gozbi u davna vremena, kad bi ljudi brisali masne brade rukom kako to još uvijek čine djeca u sličnim situacijama. Taj frazem i odgovarajuća mu amblematička gesta temelje se, dakle, na metafori ZADOVOLJSTVO JE RUKOM BRISATI MASNU BRADU NAKON UKUSNOG OBROKA.

Drugi je primjer francuski frazem za laskanje *Passer la brosse à reluire* (doslovno: *ulaštiti do sjaja*), koji se može popratiti ili nadomjestiti amblematičkom gestom <govornikova dominantna ruka zatvorene šake s palcem

---

¹⁰⁰ Istinit primjer iz svakodnevnog života. Radilo se o autoričinome sinu.

prema gore trlja drugu ruku gore-dolje od ramena do lakta>. Taj frazem i njegova kvazilinvistička gesta proizlaze iz metafore LASKATI JE ČINITI PREDMETE SJAJNIMA (usp. 3.3.2. primjer (49)).

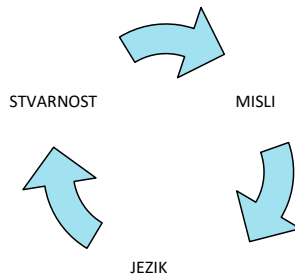
3.2. PROSTOR, PLODAN IZVOR METAFORIZACIJE

Jedan od najplodnijih izvora metaforizacije u jeziku proizlazi iz analogije prostor-vrijeme, to jest iz metafore VRIJEME JE PROSTOR. Otkrivamo sebe u prostoru iskustvom svojega tijela te stvari i bića u okolini. U prostoru se kognitivno i afektivno oblikujemo; otkrivamo odnose i međudnose koji nam omogućuju postupan prijelaz pomoću analogija od konkretnog označenog do apstraktnog označenog u kognitivnoj i afektivnoj stvarnosti nas samih kao pojedinaca, ali i članova društva. Nije stoga, iznenađujuće da je metafora VRIJEME JE PROSTOR tako plodno izvorišno područje u ljudskome jeziku. Evo nekoliko primjera:

(25) Engleski: *We entered the new century.* Hrvatski: *Ušli smo u novo stoljeće;* Francuski: *On est entré dans un nouveau siècle.* Pozadinska metafora: STOLJEĆE JE POSUDA, tj. VRIJEME JE POSUDA.

(26) Engleski: *We've seen each other twice in the space of a year.* Hrvatski: *Vidjeli smo se dvaput u razmaku od šest mjeseci.* Francuski: *On s'est vu deux fois en l'espace d'un an.* Pozadinska metafora: TOČKE U VREMENU SU TOČKE U PROSTORU.

Ljudska bića razmišljaju u prostornim kategorijama. Ne radi se o isključivoj, ali ipak jednoj od najbitnijih karakteristika ljudskog spoznavanja i izražavanja govornim jezikom (Levinson, 1996). Iskustvo i raščlanjivanje prostora ovise o kulturi i jeziku, s manjim ili većim razlikama u kognitivnim stilovima među različitim kulturama (zapadnjačka, istočnjačka, kultura australskih Aboridžina ili američkih Indijanaca i t. d.). Otkrivanje i raščlanjivanje okolne pojavne stvarnosti i iskustvo našeg postojanja u njoj postupno nas vode do konceptualnog i simboličkog raščlanjivanja naše unutarnje kognitivne i afektivne stvarnosti. Rezultat tih procesa ono je što Petar Guberina naziva *vanjskim pojavnim likom u jeziku* (usp. 3.1.). On tvrdi da jezik kao izraz ima pojavni lik te da misao kao misleni izraz također ima pojavni lik. Dakle, kad govorimo o pojavnom liku jezičnog izraza, mislimo i na pojavni lik misli, kognitivno djelovanje i obrnuto (Guberina 1952: 152). Stvarnost, misli i govorni jezik usko su povezani:

Schema 1. Odnos između stvarnosti, misli i govornog jezika

Tako jezik u uporabi izražava određenu objektivnu stvarnost ili određenu kognitivnu stvarnost.¹⁰¹ Zbog njihove međusobne povezanosti, jezik u govoru dobiva stvaran, vanjski pojavni oblik koji je prisutan na sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj razini jezičnog izraza.

Kako bi opisao strukturu rečenice, Tesnière (1933: 267), koji se u svojem istraživanju usredotočio na sintaksu, koristi metaforu REČENICA JE SUNČEV SUSTAV:

Rečenica se predstavlja kao sunčev sustav. U središtu je glagol koji upravlja cijelim organizmom, poput sunca koje je u središtu sunčeva sustava. Na periferiji su brojni gramatički elementi, koji su jedni podređeni drugima, a svi su zajedno podređeni središnjem glagolu prema hijerarhiji s više razina, baš kao što planeti gravitiraju oko sunca i sateliti oko planeta.¹⁰²

U svojem semantičkom proučavanju jezičnog sustava, Pottier (1992: 72) zaključuje da je gramatika općeniti izraz ljudskoga prostornog iskustva:

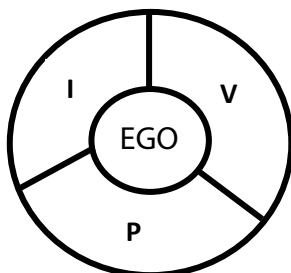
Gramatika je tek uopćavajući izraz ljudskog iskustva. Čovjek živi zaklonjen, u nastambi. Vani je ili unutra, ulazi ili odande izlazi ili pak ondje ostaje. Cijeli sustav lokalizacije je pritom na snazi. U ljudskome se umu stvara ono što se u svijetu ne vidi i donosi se presudba o onome što jest.¹⁰³

Prema Pottieru (1992: 73-74), postoje univerzalni pojmovi ili noemi, na određenom stupnju apstrakcije, zajednički svim jezicima, jer proizlaze iz zajedničkog univerzuma oblika (*un univers de formes commun*). Oko Ega u središtu kruga, Pottier razlikuje tri polja primjene (*champs d'application*) koja su u svakome jeziku organizirana prema različitim odnosnim i međuodnosnim prostiranjima: *Prostorno* (blizina, unutrašnjost, udaljenost), *Vremensko* (prije, nakon), *Idejno* (uzrok, posljedica). To je ilustrirano na sljedećoj shemi 2 te oprimjereno u Tablici 4 nakon nje :

¹⁰¹ Stanje, proces, ili djelovanje također su dio stvarnosti.

¹⁰² U originalu: *Une phrase se présente comme un système solaire. Au centre, un verbe qui commande tout l'organisme, de même que le soleil est au centre du système solaire. A la périphérie la foule des éléments grammaticaux, qui sont subordonnés les uns aux autres, et en dernier essor au centre verbal, selon une hiérarchie à plusieurs étages, tout comme les planètes gravitent autour du soleil et les satellites autour des planètes.*

¹⁰³ U originalu: *La grammaire n'est qu'une expression généralisante de l'expérience humaine. L'homme vit à l'abri, dans une habitation. Il est dedans ou dehors, il y entre ou il en sort, ou bien il y reste. Tout le système de localisation est ici en puissance ... Il crée dans son esprit ce qu'il ne voit pas dans le monde et porte un jugement sur ce qui est.*

Shema 2

Tablica 4
Polja primjene prema Pottieru (1992)

Engleski	<i>in the house</i>	<i>in the morning</i>	<i>in trouble</i>
Hrvatski	<i>u kući</i>	<i>ujutro</i>	<i>u neprilici</i>
Francuski	<i>dans la maison</i>	<i>dans la matinée</i>	<i>dans l'embarras</i>

(27) Primjeri polja primjene

U gornjim je primjerima, u sva tri jezika, noem unutrašnjosti prijedloga *U* (eng. *IN*, fr. *DANS*) primijenjen ne samo u *prostornom* polju primjene, već i u *vremenskom* i *idejnom* polju. Sama činjenica da se prijedlog *U* koristi i u vremenskom i u idejnom polju primjene otkriva metaforizaciju vremenskog perioda (jutro) i ideje neprilike kao nečega što se mentalno pretvara u predmete/posude iz prostorne stvarnosti. Oni tako poprimaju obilježja volumena i oblika te se omogućava prenošenje vokabulara iz *prostornog* u *vremensko* i *idejno* polje primjene.

Univerzalni pojmovi ili noemi, zajednički svim jezicima, proistječu iz svijeta zajedničkih oblika no rezultiraju različitim topologijama odnosa i suodnosa svojstvenima svakome pojedinom jeziku. Npr. prijedlog *DANS* na francuskome i prijedlog *U* na hrvatskome jeziku izražavaju noem unutrašnjosti. Na francuskome jeziku *On se trouve dans la rue* (u doslovnome prijevodu: *Nalazimo se u ulici.) a na hrvatskome jeziku *Nalazimo se na ulici* (u doslovnome prijevodu: *On se trouve sur la rue.). U francuskome jeziku izbor prijedloga se u tom slučaju temelji na slici: *ULICA JE SPREMNIK*, a na hrvatskome jeziku: *ULICA JE RAVNA PLOHA*. Stoga učenik stranog jezika nailazi na velike poteškoće pri ovladavanju uporabom prijedloga u jeziku cilju. Sva-ki jezik dijeli prostor na svoj način i nudi svoju topologiju prostornog polja za strukturaciju vremena i apstraktnih pojmova.

Na taj nas način iskustvo materijalne stvarnosti s kulturnog i jezičnog motrišta ujedno i ujedinjuje i razdvaja. Budući da je korištenje prostora prvotno i najlakše zamislivo, prostorno polje predstavlja plodno izvorište me-

taforizacije na svim razinama jezika. Primjerice možemo se naći i u *kući* i u *neprilici*. Na hrvatskome jeziku nalazimo se u *ponedjeljak* što nije dopustivo u francuskome jeziku (*dans le lundi), ali i na francuskome i na hrvatskome jeziku možemo se naći *ujutro* (francuski: *dans la matinée*).

U sljedećim primjerima iz francuskoga jezika uočava se prijenos prostorne topologije na strukturiranje temporalnog i pojmovnog sadržajnog područja:

TEMPORALNOST

(28) Je **vais** dormir/**Idem** spavati. Je suis **sur le point de** dormir/**Na rubu** sam sna. Je finis **dans** 5 minutes/Završavam za 5 minuta.

(29) D'aussi **loin** que je m'en souviens, je l'ai toujours haï./Od kad je se sjećam, mrzim je.

(30) On s'est vu deux fois **en l'espace d'**un an./Vidjeli smo se dva puta **u razmaku od** jedne godine.

(31) Nous verrons bien des choses d'**ici** à ce moment-**là**./ Shvatit ćemo mnoge stvari od sada do toga trenutka.

(32) On est **entré dans** un nouveau millénaire/**Ušli** smo **u** novo tisućljeće.

POJMOVNOST

(33) Il est **loin de** penser comme moi./On je **daleko od** razmišljanja poput mojeg.

(34) On est **dans** une **profonde** crise économique./**U dubokoj** smo gospodarskoj krizi.

(35) **Par dessus**-tout, j'apprécie la sincérité./**Iznad** svega cijenim iskrenost.

(36) Notre condition est **au-dessous** de la leur./Naš položaj je **ispod** njihovog.

(37) Elle avait des bras chargés de divers paquets **au point** qu'elle ne put relever sa robe./Imala je ruke natovarene različitim paketima, tako da nije mogla podići svoju haljinu.

(38) Il ne songe qu'à ses désirs **au lieu** qu'il devrait veiller à ses affaires./On misli samo na svoje želje, **umjesto** da pazi na svoje poslove.

(39) Au cas **où** une complication se produirait, faites moi venir./**Ukoliko** se dogodi neka komplikacija, pozovite me.

Osim prostornosti, životna svakodnevnica i naše iskustvo materijalne stvarnosti predstavljaju također važno izvorište metaforizacije, naročito iskorišteno u figurativnoj uporabi glagola, ali i frazemima i uzrečicama.

Riječ *vrijeme* često se kroz metaforizaciju tretira poput predmeta ili pak živoga bića koje posjeduje mogućnost postojanja u prostornoj dimenziji. Sljedeća tablica primjerima prikazuje metaforizaciju pojma vremena u engleskom, hrvatskom i francuskome jeziku:

Tablica 5

Engleski	Hrvatski	Francuski
<i>Time flies.</i> Pozadinska metafora: VRIJEME JE PTICA.	<i>Vrijeme leti.</i> Ista metafora.	<i>Le temps s'envole.</i> Ista metafora.
<i>Time passes.</i> Pozadinska metafora: VRIJEME JE ŽIVO BIĆE.	<i>Vrijeme prolazi.</i> Ista metafora.	<i>Le temps passe.</i> Ista metafora.
<i>Time's running out.</i> (doslovno *Vrijeme istrčava.) Pozadinska metafora: VRIJEME JE PIJESAK U PJEŠČANOM SATU. ¹⁰⁴	<i>Vrijeme istječe.</i> (doslovno *Time's flowing out ¹⁰⁵) Pozadinska metafora: VRIJEME JE TEKUĆINA.	<i>Le temps s'écoule.</i> Pozadinska metafora: VRIJEME JE TEKUĆINA.

(40) Metaforizacija vremena u engleskom, hrvatskom i francuskome jeziku.

3.2.1. KULTURNE I JEZIČNE OSOBITOSTI RAŠČLANJIVANJA PROSTORA

Iskustvo prostorne stvarnosti duboko je ukorijenjeno u ljudsku misao, kao i u izraz govornoga jezika. Unatoč ovom obilježju, karakterističnom za sve jezike, svaki jezik prostorno iskustvo organizira na svoj način, što se naročito primjećuje pri korištenju prijedloga. Tako se primjerice prijedlog NA (engleski ON, noem površine) u engleskome jeziku često koristi u kontekstima gdje hrvatski preferira prijedlog U (engleski IN, noem unutrašnjosti). Korištenje prijedloga ovisi o prostornim obilježjima povezanim unutar određenoga jezičnog sustava s određenim glagolom ili drugom riječju ili izrazom iz prostornog, vremenskog ili idejnog polja primjene. Primjerice:

(41) Hrvatski: *Doći ću u ponedjeljak* (noem unutrašnjosti), doslovno na engleskom: **I'll come in Monday.*

¹⁰⁴ Ova metafora počiva na još jednoj: PIJESAK JE ŽIVO BIĆE U POSUDI.

¹⁰⁵ Doslovan prijevod rečenice s hrvatskog, neprihvatljiv na engleskom.

Engleski: *I'll come on Monday* (noem površine), doslovno na hrvatskom: **Doći ću na ponedjeljak*.

I u engleskom i u hrvatskome jeziku vremenski period *ponedjeljak* povezan je s prostornom dimenzijom, no u engleskome je povezan s pojmom *površine* (prijedlog NA), dok je u hrvatskom povezan s noemom unutrašnjosti (prijedlog U). Na engleskome jeziku pozadinska metafora *ponedjeljak* je ravna površina, a u hrvatskome je *ponedjeljak* posuda. S druge strane, u francuskome u ovom slučaju nema pozadinske metafore: *Je viendrai lundi* (eng. **I'll come Monday*, hrv. **Doći ću ponedjeljak*).

Primjer *on Monday / u ponedjeljak* jasno pokazuje da ni činjenica da se hrvatski prijedlog U ekvivalentan engleskome IN semantički odnosi na unutrašnjost, a prijedlog NA (engleski ON) na površinu, ni činjenica da, za razliku od francuskog (*Je viendrai lundi*), i engleski i hrvatski povezuju prostornu dimenziju s vremenskim periodom i uvode ga pomoću prijedloga, ne jamče da iste pojmove iz prostorne, vremenske ili idejne domene prostorno predstavljaju jednaki prijedlozi u oba jezika. Svaki jezik ima svoj poseban način na koji obrađuje prostornost, organizira je i prenosi u vremensko i idejno polje primjene.

Raščlanjivanje prostora karakteristično za pojedini jezik također možemo promotriti između jezika iz iste jezične obitelji, kao što su, primjerice, hrvatski i slovenski:

(42) Hrvatski: *Skrenite ulijevo u jednosmjernu ulicu.* (doslovno *Turn left into the one-way street*)

Engleski: *Turn left into the one-way street.*

Slovenski: *Zavijte levo na enosmerno ulico.* (doslovno *Turn left onto the one-way street*)

U ovom se kontekstu u hrvatskom ulica smatra posudom koja ima unutrašnjost, dok se u slovenskom ulica smatra ravnom površinom. Kao posljedica toga, koriste se različiti prijedlozi: prijedlog U na hrvatskom i NA na slovenskome jeziku.

Tko god uči strani jezik zna koliko je teško savladati uporabu prijedloga i prijedložnih izraza u ciljnom jeziku zbog raščlanjivanja prostora specifičnog za određeni jezik, većinom na temelju metaforizacija pojmova iz vremenskog i idejnog područja primjene. Evo još jednog primjera različitih prijedloga koji se koriste u istome izrazu u engleskom, hrvatskom i francuskom:

Tablica 6

Engleski: <i>From time to time</i>	Hrvatski: <i>S vremena na vrijeme</i>	Francuski: <i>De temps en temps</i>
Hrvatski: <i>*Od vremena do vremena</i>	Engleski: <i>*From/Off time onto time</i>	Hrvatski: <i>*Od vremena u vrijeme</i>
Francuski: <i>*Du temps au temps</i>	Francuski: <i>*De temps sur le temps</i>	Engleski: <i>*From time into time</i>

(43) Različiti prijedlozi koji se koriste u istome izrazu *S vremena na vrijeme* u engleskom, hrvatskom i francuskome jeziku.

Isti pojmovi mogu u različitim jezicima biti predstavljeni različitim prijedlozima zbog mnogobrojnih aspekata razmatranja istog prostornog fenomena. Tako jedan jezik može u obzir uzeti mogućnost zanemarenu u drugom jeziku i obrnuto:

(44) Hrvatski: *Netko je na ulici.* (noem površine), doslovno: *Somebody is on the street*

Engleski: *There's somebody in the street.* (noem unutrašnjosti)

Francuski: *Il y a quelqu'un dans la rue.* (noem unutrašnjosti), doslovno: **Netko je u ulici.*

(45) Engleski: *He's walking down the street.* (noem smjera)

Hrvatski: *Šeta niz ulicu* (noem smjera), ili *Šeta po ulici* (noem kretanja/radnje na površini, doslovno: **He's walking upon the street*).

Francuski *Il se promène dans la rue.* (noem unutrašnjosti, doslovno: **Šeta se u ulici.*)

Nadalje, prostorni izrazi, kao i izrazi kretanja ne koriste se samo u opisu vremena, već i u opisu stanja. U sljedećim primjerima pozadinska je metafora STANJA SU POSUDE:

(46) Hrvatski: *U dubokoj smo ekonomskoj krizi.*

Engleski: *We are in a deep economic crisis.*

Francuski: *On est dans une profonde crise économique/en pleine crise économique.*

(47) Hrvatski: *Hodao je u snu.*

Engleski: *He was walking in his sleep.*

Francuski: *Il a marché en dormant/dans le sommeil somnambulique.*

3.3. RAZGOVORNE GESTE I METAFORIZACIJA PROSTORA I ŽIVOTNE SVAKODNEVICE

3.3.1. USTALJENE I NEOČEKIVANE METAFORE

S jedne strane metafore se do te mjere konvencionaliziraju da je u većini slučajeva teško pronaći njihovo prvotno pojmovno izvorište. S druge pak strane, postupak metaforizacije ne prestaje biti neiscrpiv izvor obogaćivanja sveukupne jezične djelatnosti. Filozof P. Ricœur, autor *La Métaphore vive / Živa metafora* (1975), primjećuje da su metafore do te mjere sveprisutne u diskursu, da ih je teško sve razabrati.

Tijekom vremena, govornici više ne raspoznaju metaforičke motivacije riječi i frazema kojima se svakodnevno koriste. Ipak, etimologija riječi skriva metafore koje su postale mrtve, metafore čija je motiviranost uporabom postala neprozirna. Primjerice francuska imenica muškoga roda *esprit* potječe od latinskog *spiritus* = dah, i hrvatska imenica muškoga roda *duh* (imenica glagola *duhati*) nastaju iz iste metafore: LJUDSKI DUH JE DAH.

Metaforički prijenos iskaza materijalnog svijeta u apstraktno područje ustraje u svim govornim jezicima kao dominantna forma ljudskoga izražavanja. Prisjetimo se s tim u vezi i etimologije francuske imenice ženskoga roda *parole* koja potječe iz crkvenog latinskog jezika *parabola* = usporedba.¹⁰⁶ U biti, nemotivirane kreacije su iznimno rijetke u prirodnim jezicima, riječi se rađaju iz određenog konteksta, a apstraktne se riječi nerijetko rađaju iz metaforičkog konteksta, iako korisnici toga najčešće nisu svjesni.

Postupak metaforizacije unutar jezične djelatnosti nikada se ne zaustavlja, omogućujući nam da njime obogaćujemo naš jezični iskaz na verbalnoj i posturomimogestualnoj suprasegmentalnoj razini. U potonjem slučaju radi se o živim metaforama više ili manje neočekivanim ili teško predvidljivim koje nastaju u pragmatiki konkretne jezične uporabe.¹⁰⁷

3.3.2. METAFORIČNOST AMBLEMATIČKIH GESTA

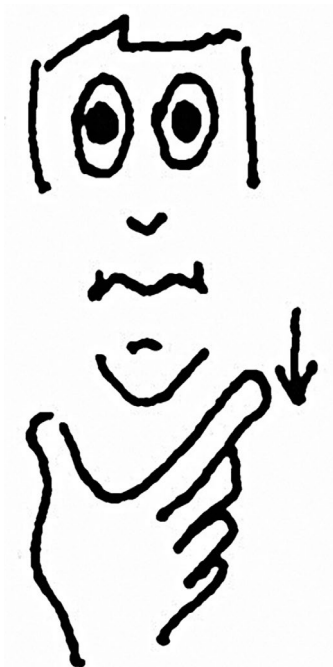
Pozadinske metafore amblematičkih gesta koje prate ili zamjenjuju određeni frazem (usp. *Puna šaka brade = Odlično! Super!* na hrvatskom ili *Passer la brosse à reluire = Laskati* na francuskome jeziku) su duboko ustaljene u određenome jeziku te u većini možemo o njima govoriti kao o mrtvim ili umrtvljenim metaforama.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Proizlazeća pozadinska metafora u francuskome: RIJEČI SU USPOREDBE.

¹⁰⁷ *Tijesno mi je u životu. Žulja me sa svih strana.* Pozadinska metafora: ŽIVOT JE TIJESNA CIPELA.

¹⁰⁸ Usp. Paul Ricœur (1975).

Izvorni govornici uglavnom ne vode računa o *etimologiji amblematičke geste* kojom se svakodnevno koriste. Najčešće se radi o metaforama koje *proizlaze iz izvorišta u praktičnim radnjama i osobnom iskustvu svakodnevnoga života*.

(48) *Puna šaka brade*

Hrvatski frazem za izražavanje zadovoljstva i odobravanja *Puna šaka brade* (prenesenog značenja *Odlično! Super!*) može pratiti ili biti u potpunosti zamijenjen amblematičkom gestom <smiješak, oči širom otvorene, dominantna ruka, s dlanom okrenutim prema gore i širom otvorenim ispod brade ili dodirujući bradu, spušta se prema vratu i zaustavlja se skupljenih vršaka prstiju>. Gesta i odgovarajući frazem proizlaze iz analogije sa zadovoljnim osjećajem sitosti nakon ukusnog obroka. Frazem i njegova amblematička gesta temelje se na metafori usp. 3.1.2. ZADOVOLJSTVO JE RUKA KOJA BRIŠE MASNU BRADU NAKON UKUSNOG OBROKA.

(49) *laskati* = *laštiti*

Francuska amblematička gesta <govornikova dominantna ruka zatvorene šake, palcem prema gore, trlja drugu ruku gore-dolje od ramena do lakta> odgovara frazemu za laskanje *Passer la brosse à reluire*, odnosno doslovno *Četkanjem ulaštiti predmet do sjaja* (Calbris/Montredon, 1986: 54). Ovaj frazem i njegova amblematička gesta proizlaze iz metafore LASKANJE JE LAŠTENJE PREDMETA, usp. 3.1.2.

(50) *brijanje brade* = *dosada*

Francuska amblematička gesta <vanjskom stranom prstiju na dominantnoj ruci okomito se obraz trlja nekoliko puta>¹⁰⁹ koja može i ne mora biti popraćena frazomom: *La barbe!* = *Koje li dosade!* nastala je iz pozadinske metafore: DOSADA JE SVAKODNEVNO BRIJANJE.

Metafora DRUŠTVENI JE ODNOS UDALJENOST IZMEĐU TOČAKA U PROSTORU stoji u pozadini sintagmi u engleskome jeziku: *close friend*, *distant acquaintance*; u hrvatskome jeziku: *blizak prijatelj*, *dalek znanac*; u francuskome jeziku: *rester en rapport étroit avec quelqu'un*, *les liens étroits du mariage*, *ils se sont éloignés l'un de l'autre*, u hrvatskome jeziku: *ostati s nekim u tijesnoj vezi*, *čvrste spona braka*, *udaljili su se jedno od drugoga*.

Metaforizacija gestikulacijskoga prostora prisutna u tjelesnom držanju i pokretima te proksemijskoj, tj. prostornoj organizaciji u mnogim se slučajevima odražava i unutar samoga govorenoga jezika. Pozitivni ili negativni osjećaji i stavovi prema nekome ili nečemu često su, dakle, povezani s prostornom bliskošću ili udaljenošću i imaju utjecaj na proksemijsku organizaciju govorne interakcije licem u lice, i to u skladu s posebnostima kulturoloških modela određene govorno-jezične zajednice.¹¹⁰

3.3.3. METAFORIČNOST UZGOVORNIH GESTA

Konkretna slika apstraktnih pojmova imaju svoje izvorište u strukturiranju prostora i životne svakodnevice. Metafore su rezultati domišljatih odnosa uvedenih među pojmovima koji pripadaju različitim područjima iskustva. Stoga je teško je svaki put sa sigurnošću prepoznati motiviranost uzgovornih metaforičkih, tj. apstraktnih gesta. Njihov je karakter uvijek prostoran jer se uzgovorne metaforičke geste uvijek ostvaruju u prostoru: gestikulacijskome, s jedne, i virtualnome diskursnom prostoru, s druge strane. Apstraktni sadržaj kojega prikazuju proizlazi iz povezanosti s određenom materijalnom stvarnošću. Apstraktne ideje počivaju na strukturiranju prostornih sastavnica. Na primjer nastavnica postavlja pitanje u razredu francuskoga kao stranog jezika (Pavelin, 2002: 193):

¹⁰⁹ Calbris & Montredon 1986: 7.

¹¹⁰ Franc. *la communauté langagière*

(51) *A što Lucie želi kupiti?/Et qu'est-ce que Lucie veut acheter?*
 <nagibajući torzo naprijed govornica pruža zatvorenu desnu ruku od prsnog koša otvarajući je prema sugovorniku, pritom podiže/spušta obrve.>

Posturomimogestualne manifestacije te metaforičke geste počivaju na metafori: ŽELJE SU PREDMETI U NAŠIM PRSIMA. Od ove metafore posturomimogestualne manifestacije nastavnice slijede logiku: *Izražavam vam Lucijine želje. Predstavljam vam ih u gestikulacijskome prostoru. Pozivam vas da ih izrazite riječima odgovarajući na moje pitanje.*

Jezična praksa koliko na verbalnom, toliko na posturomimogestualnom planu sposobna je predstavljati metaforizacijom apstraktne ideje u obliku konkretnih slika. Zapravo, bilo koji vid stvarnosti i materijalnog iskustva prikladan je za metaforičko korištenje u pragmatiki jezične dinamike.

Metaforičnost uzgovornih gesta može počivati na ustaljenim metaforama ili može oblikovati nove, neočekivane na mjestu događaja unutar pragmatike općeg, plurimodalnog iskaza i cijeloga diskursa. Na primjer (Pavelin 2002: 111):

(52) *Od sada imamo javni i privatni sektor, tako da bi ovakva vrsta prelijevanja iz jednog u drugi trebala biti smanjena.*

Govornica, visoka dužnosnica iz Ministarstva zdravstva, pozvana u televizijsku emisiju, govori o problemima javnog i privatnog sektora zdravstvene skrbi u Hrvatskoj (usp. 2.1.2.5. Primjer (10)). Metafora u pozadini njezinih uzgovornih gesta: JAVNI I PRIVATNI SEKTOR JESU POSUDE PRISUTNE U GESTIKULACIJSKOME PROSTORU. Pokretima ruku, očiju i glave, javni je sektor smješten na lijevu stranu gestikulacijskoga prostora, dok je privatni sektor na desnoj. Pokret kažiprsta dominantne ruke s lijeva na desno metaforički utjelovljuje jednosmjernan odnos financijskoga tijeka iz javnog u privatni sektor. Metafora u pozadini uporabe glagola prelijevati jest: NOVAC JE TEKUĆINA KOJA SE PRELIJEVA PREKO VRHA POSUDE.

McNeill (1995) naročitu pozornost posvećuje gestama koje kategorizira u razred *metaforika*.¹¹¹ Kao što se stanjima i apstraktnim pojmovima verbalno dodjeljuju svojstva prostornosti (npr. engleski: *deep trouble, empty words*/ hrvatski: *duboka nevolja i prazne riječi*), metaforičke geste povezuju apstraktne pojmove s konkretnom materijalnom stvarnošću pomoću prenošenja u gestikulacijski prostor. Među metaforicima, McNeill razlikuje *metafore prijenosnike ili metafore komunikacijskoga kanala*,¹¹² odnosno geste koje proizlaze iz sljedećih pretpostavki:

Apstraktni je pojam tvar. Tvar je pohranjena u posudi. Posuda se nekim kanalom prenosi primatelju.

Termin *metafore prijenosnici* ili metafore komunikacijskoga kanala preuzet je od Reddyja (1979) te Lakoffa i Johnsona (1980). Odnosi se na metafore koje predstavljaju apstraktne pojmove kao ograničene posude koje će vjerojatno biti predane primatelju nekim zamišljenim kanalom. Razmotrimo, primjerice, riječ *ljubav*. Ona može biti duboka, može biti dana ili oduzeta, poslana ili izgubljena itd. Na isti način držanje, izrazi lica i geste mogu predstavljati apstraktni pojam u gestikulacijskome prostoru.

Praktična radnja prenošenja ili nošenja leži i u etimologiji grčke riječi *metafora*: μεταφορά dolazi od *meta* - prijeko i *pherein* - nositi.¹¹³

Metafora APSTRAKTNI SU POJMOVI POSUDE ZA PRENOŠENJE PRIMATELJU NEKIM KANALOM stalna je u riječima i uzgovornim gestama europskih jezika. *Zahvalnost*, jedan među mnogim primjerima riječi za apstraktne pojmove, može biti duboka, može biti dana ili izgubljena. Na isti način PMG manifestacije mogu materijalizirati i *rukovati* apstraktnim pojmovima u gestikulacijskom prostoru.

¹¹¹ Metaforičke geste, engl. *metaphorics*

¹¹² Metafore prijenosnici ili engl. *conduit metaphors*

¹¹³ Usp. primjere za metaforičke geste posude i prijenosnike (*containers and conduit metaphors*)

Geste prijenosnici su metafore komunikacijskoga kanala u uzgovornim gestama (engleski: *conduit metaphors*), i često se ostvaruju rukom/rukama otvorenog ili poluzatvorenog dlana ili dlanova, okrenutog/okrenutih prema gore, ili rukom zatvorenih vršaka prstiju koja se pomiče prema gore i otvara kao da drži posudu i predaje je partneru u interakciji. Sljedeća ilustracija pokazuje učiteljicu koja je upravo verbalno objasnila novu francusku riječ svojim hrvatskim učenicima (Pavelin 2002: 199).

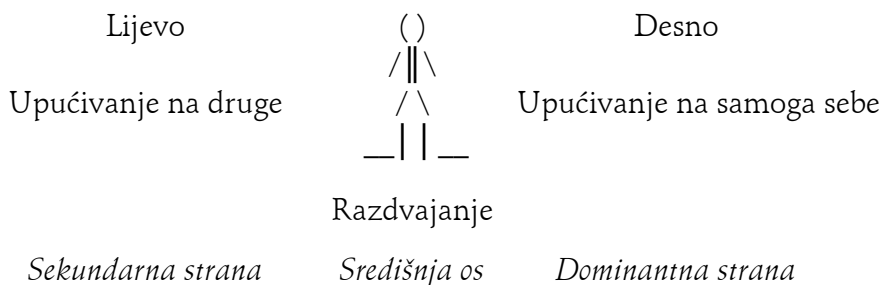

(53) Francuski: *Voilà!* /Izvoli!

Pozadinska metafora uzgovorne geste prijenosnika u ovom je slučaju metafora komunikacijskoga kanala: MOJE OBJAŠNENJE RIJEČI OGRANIČENA JE POSUDA KOJU VAM PREDAJEM. Tako, osim verbalnim, segmentalnim aspektom govorenog izraza, metafora prijenosnik u komunikacijskome kanalu može se realizirati govornikovim pokretima u gestikulacijskome prostoru.

Razmotrimo doseg metafore VRIJEME JE PROSTOR na razini razgovornih gesta. Vremenski odnosi verbalno su često prostorno izraženi (npr. engl. *We've seen each other twice in the space of a year.* = hrv. *Vidjeli smo se dvaput u razmaku od godinu dana.*) i to isto vrijedi i za geste koje se pojavljuju usporedno s usmenim govorom. Naravno, u oba modaliteta, verbalnom i posturomimogestualnom, korištenje prostora uvelike je specifično za kulturu. Calbris (2008) je proučavajući uzgovorne geste i njihovo simboličko korištenje prostora u političkom govoru Lionela Jospina, došla je do istog zaključka kao i Johnson (1987): bilo da sjedimo, stojimo ili hodamo, uvijek postoji središnja os ili referentna točka u odnosu na koju su omogućene razne metaforičke projekcije. U zapadnjačkoj kulturi metaforička uporaba prostora kod dešnjaka može se shematski prikazati sljedećom simetrijom (Calbris, 2008: 46):

Shema 3

(54) Metaforičko korištenje prostora kod dešnjaka

Nerijetko se koristimo istim riječima bez obzira radi li se o prostoru, vremenu ili apstraktnim pojmovima. Te riječi najčešće pripadaju području prostorne uporabe i životne svakodnevice. Na sličan način i naše posturomimogestualne suprasegmentalne manifestacije služe opredmećenom predstavljanju polja temporalnosti i pojmovnosti u gestikulacijskome prostoru. Tako, primjerice, sadašnjost smještamo dolje, ispod naših nogu ili u određenoj točki koju ispred tijela odredimo za referentnu točku pokretima ruke tijekom govorenja. Prošlo vrijeme smješta se i u hrvatskome i u francuskome govorenome jeziku iza govornika, a buduće ispred. Uobičajeno je smjestiti anteriornost i posteriornost lijevo i desno u gestikulacijski prostor govornika.¹¹⁴

Uporaba lijeve i desne strane gestikulacijskog prostora odražava također paralelnost na verbalnom planu. G. Calbris (2003) proučava govor tijela francuskog političara L. Jospina, i ustanovljuje da se Jospin koristi desnom rukom i desnom stranom gestikulacijskog prostora govoreći o sebi ili o svojoj stranci (*Parti socialiste*). Govoreći o drugima ili o drugoj stranci, L. Jospin pokreće svoju ruku prema lijevom kutu gestikulacijskog prostora. Govornik organizira uporabu svojega gestikulacijskog prostora polazeći od metafore: *Važnost/efikasnost/dobro/ego itd. je gestikulacijski prostor unutar dosega moje desne ruke*. I na verbalnoj razini nalazimo metaforu *Efikasnost/dobro/vještina je prostor unutar dosega moje desne ruke*: u etimologiji francuske imenice muškog roda *sinistre* u značenju *katastrofa*, i pridjeva *sinistre* u značenju *koban* (latinski *sinister* = lijevo), u uporabi pridjeva *gauche/lijevi* u smislu *nespretnan*, kao i u prilogu *gauchement/nespretno*, te u imenici ženskog roda *gaucherie/nespretnost* i njezinom antonimu *déxérité/spretnost* (latinski *dexter* = desni).

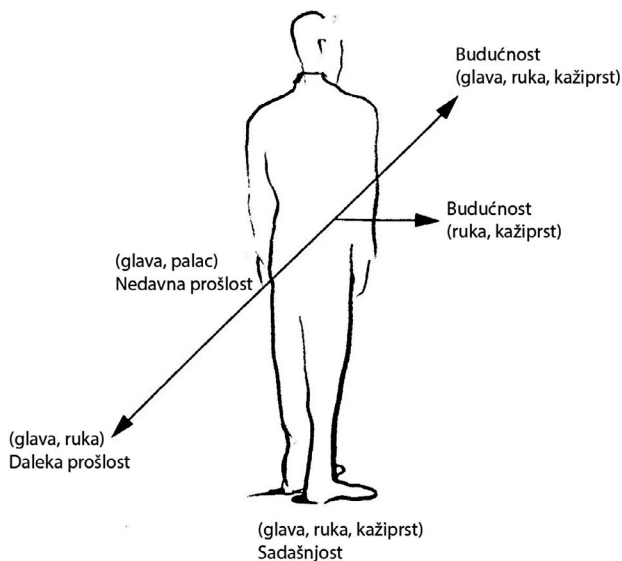
Tako je govoreći o sebi ili o svojoj stranci, L. Jospin koristio desnu ruku, stavljajući je na prsa ili je pomičući na dominantnu, desnu stranu svojega

¹¹⁴ Calbris/Porcher, 1989: 113-118.

gestikulacijskoga prostora. Kad bi govorio o drugima ili se obraćao oporbi, odnosno desno orijentiranoj stranci, koristio je lijevu ruku u lijevome dijelu gestikulacijskoga prostora. Budući da je desna strana za dešnjaka dominantna strana, na desnoj strani gestikulacijskoga prostora su smještena dominantna pitanja, dok je lijeva strana sekundarna. Ista metaforizacija funkcionira na isti način i na verbalnoj razini i u engleskome jeziku. Tako je pridjev *right* antonim i pridjevu *wrong* (hrv. pogrešan, nepravedan) i pridjevu *left* (hrv. lijevi). Izraz *a left-handed compliment* (doslovno hrv. *ljevoruki kompliment) označava nespretnan ili pak dvosmislen kompliment, upitne iskrenosti. Engleski izraz *sinister beginning* označava zlo ili neizbježnu nesreću, izraz *sinister face* upućuje na nečije zle namjere. U hrvatskome pridjev lijevi = *left* u nekim kontekstima također znači nesposoban i nezanimljiv: *lijevi stručnjak* znači nesposoban stručnjak, dok *lijevo smetalo* znači nezanimljiva, dosadna i beznačajna osoba. Metafora koja je u pozadini svih tih metaforičkih prostiranja u engleskom, francuskom i hrvatskome jeziku jest: DESNA STRANA JE DOMINANTNA RUKA: UČINKOVITA, VAŽNA, POZNATA, UGODNA I VALORIZIRAJUĆA ZA OSOBNU IDENTIFIKACIJU. Sve je drugo i drugačije smješteno na drugoj strani. Ta metaforička prostiranja nalazimo i na posturomimogestualnoj i na verbalnoj razini usmenog izraza.

Elementi u gore opisanoj shemi smješteni su u gestikulacijskome prostoru ispred govornika, kao i postrance od govornika. No, prostorni odnos ispred vs. iza govornika također igra važnu ulogu u usmenoj komunikaciji (Calbris i Porcher 1989: 114).

Shema 4

(55) Gestikulacijski prostor govornika

Sadašnjost se pokretima očiju, glave i ruke/kažiprsta prema dolje, povezuje sa središnjom osi pod govornikovim nogama to jest s točkom u kojoj se održava ravnoteža tijela. Budućnost se iskazuje pokretima očiju, glave ili ruke/kažiprsta ispred govornika, bilo sagitalno, u smjeru kretanja ili lateralno, postrance udesno u smjeru pisanja s lijeva na desno. Nedavna je prošlost postrance ulijevo i obično se iskazuje pokretom glave ili palca, dok je udaljenija prošlost iza leđa govornika. Lagani pokreti glave ili ruke/palca iskazuju nedavnu prošlost, dok se izraženiji pokreti glave ili ruke/dlana mogu koristiti za iskazivanje daleke prošlosti. Iste metafore SADAŠNJOST JE OVDJE, BUDUĆNOST JE NAPRIJED I PROŠLOST JE IZA koriste se, zapravo, i verbalno.

Koliko je sadašnje vrijeme ovdje u gestikulacijskome prostoru, pod govornikovim nogama ili u zamišljenoj frontalnoj referentnoj točki ustanovljenoj pokretima ruku u gestikulacijskome prostoru ispred govornika, toliko je i ovdje vezano uz sadašnjost i na verbalnoj razini, primjerice, u rečenici: *A lot of new Internet companies are here today and gone tomorrow / Mnoge su internetske tvrtke danas ovdje, a sutra ih već nema.*¹¹⁵ Prošlost je smještena u zamišljeni prostor iza govornika: *My schooldays are far behind me. / Moji su školski dani daleko iza mene.* Budućnost je naprijed, primjerice engleski frazni glagol¹¹⁶ *to look ahead* (u doslovnom prijevodu na hrvatski: *gledati unaprijed*) znači pripremati se za buduće potrebe.

Kada se vremenski odnosi prethodnosti i naknadnosti (prije i poslije)¹¹⁷ organiziraju u gestikulacijskome prostoru ispred govornika u razini ruku, pokreti se odvijaju ili u smjeru pisanja s lijeva (prije) na desno (poslije), ili sagitalno, u smjeru kretanja prema sugovorniku: prethodnost je smještena bliže govorniku, a naknadnost je smještena u vanjskome gestikulacijskom prostoru prema sugovorniku. Tako su Calbris i Montredon (1986: 143) izradili sljedeću shemu gestikulacijskog prostora ispred govornika, korištenog na frontalnoj, sagitalnoj i horizontalnoj razini:

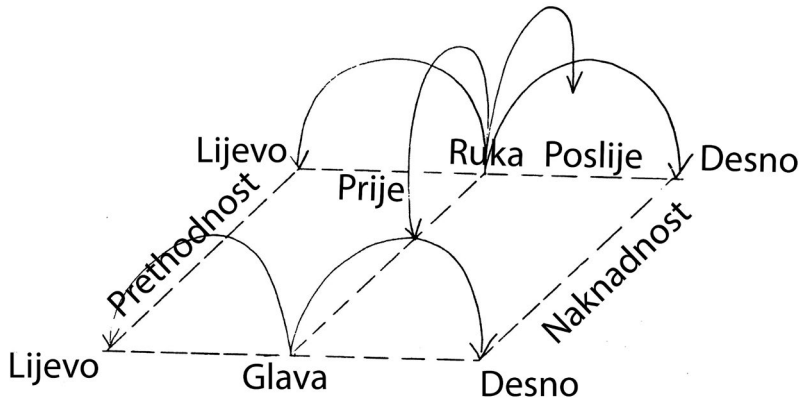
---

¹¹⁵ Primjeri u knjizi su izabrani s obzirom na jezik (francuski ili engleski) kojim su pisani članci iz kojih ova knjiga proizlazi.

¹¹⁶ Engl. *phrasal verb*

¹¹⁷ Anteriornosti i posteriornosti

Shema 5

Gestikulacijski prostor ispred govornika

Naginjanjem glave ulijevo, referiramo se na prethodnost (prije), a udesno na naknadnost (poslije). Frontalno se jedna ili obje ruke mogu kretati na horizontalnoj ravni: prethodnost je s lijeve strane, naknadnost s desne, a sagitalna je razina u smjeru potencijalnog hoda prema sugovorniku: od zamišljene referentne točke, ruka prema sebi znači prethodnost, a ruka prema van naknadnost. Govornik utvrđuje referentnu točku pokretima ruku ispred tijela u gestikulacijskome prostoru i oko nje organizira sve što tome prethodi ili što slijedi nakon toga.

U sljedećem primjeru vremensko ograničenje je predstavljeno kao prepreka u gestikulacijskome prostoru ispred govornika:

(56) Nema više odgađanja, izvješće mora biti spremno za sutrašnji sastanak. <govornik otvorenom dominantnom rukom reže zrak, dlanom okrenutim prema sebi, kratki pokret ruke okomito završava pod pravim kutom na stolu ispred govornika>

Ne treba zaboraviti da posljednje tri sheme metaforičke uporabe gestikulacijskoga prostora proizlaze iz studija usmenih interakcija na francuskome jeziku. Isti metaforički temelji u uporabi gestikulacijskog prostora obilježavaju govorene interakcije licem u lice i u drugim jezicima zapadne kulture. Opisana metaforička prostiranja nisu primjenjiva na amazonske jezike, kao ni na jezike australskih Aboridžina itd. Kognitivni stilovi i usmeni jezični izraz spomenutih kultura obilježeni su drugačijim metaforičkim prostiranjima koja proizlaze iz njihovoga vlastitog iskustva i raščlanjivanja stvarnosti (Levinson 1996: 2003).

3.4. ZAKLJUČAK

Ljudska se spoznaja velikim dijelom temelji na prostornim i osjetilnim kategorijama. Misli, jezik, materijalna stvarnost i prostor – ključni element materijalne stvarnosti – blisko su povezani. Spoznavanje i govor(e) ni jezik temeljito su prožeti prostornošću i svakodnevnim životnim iskustvom, do te mjere da stvaraju vlastiti prostorni svijet. To se opaža i u verbalnim, i u vizualnim manifestacijama govorenoga jezika. Otkrivanje i raščlanjivanje okolne pojavne stvarnosti i iskustvo našega postojanja u njoj postupno nas vode do konceptualnog i simboličnog raščlanjivanja naše unutarnje kognitivne i afektivne stvarnosti. Rezultat tih procesa Guberina (1952) naziva *vanjskim pojavnim likom* u jeziku.

Raščlanjivanje prostora služi kao temelj za strukturiranje drugih područja spoznavanja i jezičnog izražavanja, kao što su temporalnost, apstraktni pojmovi i odnosi, iskustvo kojih nije ni stvarno ni neposredno poput stvarnosti i neposrednosti prostornog iskustva. Raščlanjivanje prostora i korištenje prostornih kategorija u velikoj mjeri ovise o danoj kulturi i jeziku. Učenjem stranoga jezika otkrivamo teškoće u svladavanju uporabe prijedloga i prijedložnih izraza u ciljnom jeziku zbog raščlanjivanja prostora specifičnoga za dani jezik i utemeljenoga u metaforizaciju pojmova iz vremenskog i idejnog polja primjene. Osim prijedložnih konstrukcija, naše iskustvo svijeta i nas u svijetu, oblikovano jezikom i kulturom, jednako je prisutno i u drugim dijelovima govora konkretnoga jezičnog sustava.

Metaforizacijom približavamo dva pojma koja pripadaju različitim kategorijama, ali mogu dijeliti jednu ili više zajedničkih osobina. Kroz proces međusobnog metaforičkog povezivanja, dva se pojma međusobno prožimaju osobinama koje prije nisu bile uzete u obzir. Uspostavljanje suodnosa i stoga zbližavanje dvaju pojmova uzrokuje neku vrstu analogijskog umnožavanja novih metaforizacija iz istog izvora u isto područje. Metafora obogaćuje pojam u odnosu na smisao na koji se analogijom prvotno ciljalo te mu pridodaje dodatni smisao i obogaćuje ga novim perspektivama. Zaživljavanjem metafore, događa se neka vrsta pretapanja ili pak restrukturiranja (*blending* u engleskome jeziku) iz izvorišta metafore u ciljno područje.¹¹⁸ Jedan od najplodnijih izvora metaforizacije u jeziku proizlazi iz poveza-

---

¹¹⁸ Konceptualno prožimanje ili pretapanje: engleski, *conceptual blending*. Radi se o spoznajnom postupku kojim apstraktnim sadržajima pridajemo osobine i značenja iz konkretne stvarnosti. Pri takvom povezivanju dolazi do međusobnog pojmovnog prožimanja povezanih kategorija, koje nadilazi jednu ili više osobina od kojih je povezivanje krenulo. Primjerice: MALEN KAO BUHA, BOŽIDAR JE MALEN, BOŽIDAR JE BUHA.

nosti prostor-vrijeme, odnosno iz metafore VRIJEME JE PROSTOR. Otkrivamo sami sebe u prostoru iskustvom svojega tijela te okolnih stvari i bića. U prostoru se kognitivno i afektivno oblikujemo, otkrivamo odnose i međuodnose, čime si omogućavamo postupni prijelaz pomoću analogija između konkretnog označenog i apstraktnog označenog u našoj kognitivnoj i afektivnoj stvarnosti. Podsjetimo da se prostorni izrazi, kao i izrazi kretanja, ne koriste samo u opisu vremenskih pojmova, već i u opisu stanja (usp. STANJA SU POSUDE: *He was walking in his sleep = Hodao je u snu*).

Lakoff i Johnson (1980) su primijenili kognitivno-lingvistički pristup u proučavanju metafora. Ljudski kognitivni procesi temelje se velikim dijelom na metaforama, stoga oni nastoje otkriti duboko usađena metaforička prostiranja odnosa i suodnosa različitih pojmovnih područja i njihovih prenošenja u govorno-jezični izraz. Čak se i najapstraktniji pojam ili suodnos može segmentalnim sredstvima jezičnog sustava ili suprasegmentalnim sredstvima izraza govorenoga jezika barem djelomično metaforizacijom konkretizirati u osjetilnu sliku. Razgovorne geste ili pokreti tijela koji se javljaju u usmenoj interakciji licem u lice, važan su dio tih suprasegmentalnih sredstava izraza govorenoga jezika.

Kad govorimo o prostoru ili vremenu u određenom jeziku, u većini slučajeva koristimo zajedničke prijedloge, priloge, glagole i imenice, čime se očituje pozadinska metafora VRIJEME JE PROSTOR. Metaforizacija prostora i drugih aspekata osjetilne stvarnosti funkcionira na segmentalnoj i suprasegmentalnoj razini govora. Na suprasegmentalnoj se razini događa, naime, pri korištenju razgovornih gesta. Razgovorne geste ilustriraju vrlo bliske odnose između raščlanjivanja vanjskoga materijalnog svijeta i apstraktne kognitivno-lingvističke prostornosti.

Govornikov gestikulacijski prostor postaje *podloga za prostiranje* prostorno-vremenskih koordinata, kao i za utjelovljenje ili opredmećenje vremenskih i apstraktnih pojmova i njihovih međusobnih odnosa. Govornik pribjegava metaforizaciji iz brojnih razloga: kad god ne zna kako nešto reći standardnim sredstvima izražavanja, kad razmatra aspekte i odnose koje samo metaforizacija može prikazati i osvijetliti, ili kad uvodi osjetilne ili

---

Božidar se, iz kategorije ljudskih bića, osim veličinom, može povezati i drugim osobinama iz kategorije životinja: okretnost, brzina itd. *Buha* iz kategorije životinjakukaca, prožima se osobinama iz kategorije ljudskih bića: spretnost, snalažljivost itd. Događa se više ili manje dinamičan proces konceptualnog pretapanja. U ovome primjeru se radi o imeničkoj metafori, no metaforizacija se može odnositi na sve vrste riječi, na sintaktičke konstrukcije, a može se kontekstualno širiti preko cijele rečenice ili rečeničnih sklopova.

afektivne elemente u govor kako bi bio zorniji sugovorniku, ili kako bi njegovo izražavanje bilo ekonomičnije, učinkovitije itd.

Virlo često etimologija riječi koja predstavlja apstraktan pojam otkriva izvorišno područje konkretnog fenomena u vanjskoj stvarnosti (usp. RAZUMIJEVANJE JE KONKRETAN PREDMET KOJI SE MOŽE UHVATITI I DRŽATI U RUCI:¹¹⁹ latinski *concipere* = uhvatiti, držati). Na isti način etimologija frazema i amblematičkih gesta koje ih prate ili zamjenjuju skriva izvorišnu domenu u osobnom iskustvu i u pojavi iz konkretne prostorne stvarnosti (usp. hrvatski PUNA ŠAKA BRADE ili francuski PASSER LA BROUSSE À RELUIRE u 3.3.). Riječi i izrazi koji se odnose na konkretan vanjski svijet služe kao izvorišno područje za prenošenje apstraktnih pojmova i odnosa u ciljnu domenu. Ovaj postupak nalazimo u prirodnim jezicima kao jedan od dominantnih oblika ljudskog izražavanja. S jedne strane, metafore su u jezicima utemeljene na čvrstim konvencijama, tako da je za većinu njih teško pronaći konceptualni izvor ili semantičku motivaciju riječi (*mrtve ili umrtrljene metafore*). S druge strane, proces metaforizacije nikad ne prestaje te predstavlja plodno sredstvo našeg spoznavanja i jezične uporabe. To je najvidljivije u metaforičnosti uzgovornih gesta koje se oblikuju unutar pragmatike globalnog, plurimodalnog iskaza i cijeloga govora (usp. 3.3.3. gestu prijenosnika ili posturomimogestualnu metaforu komunikacijskog kanala u primjeru (53) *Voilà*).

Ljudsko je iskustvo organizirano po područjima a metaforizacijom se ustanovljuju odnosi između iskustvenih područja. Suodnos stvarnost-misao-izraz (usp. 3.2. Shema 1) tako se manifestira u diskursu i na vizualnom planu kroz gestovne metafore, predočujući apstraktne pojmove pomoću konkretnog tjelesnog pokreta. Doseg je uzgovorne gestovne metafore da apstraktni sadržaj smjesti u gestikulacijski prostor konkretnog komunikacijskog događaja.

Jezična djelatnost u govorenom obliku očituje dinamičko strukturiranje brojnih elemenata, segmentalnih i suprasedgmentalnih, u prostoru. Metaforizacija prostora u jezičnom sustavu obuhvaća sve vrste riječi, sintaktičke konstrukcije te nadilazeći iskaz, metaforizacija se može proširiti na koherentnu skupinu iskaza ili čitav diskurs.

Jezični sustav je jedan od nositelja sveukupne jezične djelatnosti. Jezična djelatnost je viši rodni pojam koji obuhvaća i jezični sustav i druge načine predstavljanja koji ne počivaju nužno na samodostatnom i arbitrarnom sustavu kodiranja. Stoga treba obraćati pozornost na govor u njegovoj plurimodalnoj dinamici: verboakustičnoj i vizualnoj (posturomimogestualnoj). Govoreni jezik svojom plurimodalnom dinamikom uspijeva učinko-

---

¹¹⁹ Ili jednostavnije: RAZUMIJEVANJE JE HVATANJE/DRŽANJE.

vito udovoljavati potrebama ekonomičnosti, zalihosti i obogaćivanja usmenog izražavanja.

Jezična i misaona djelatnost su usko vezane za tjelesnu aktivnost i iskustvo materijalne stvarnosti. Govoreni jezik je utemeljen u metaforizaciji prostora i ostalih čimbenika našeg osjetilnog iskustva, što se odražava i na segmentalnoj i suprasegmentalnoj vizualnoj razini izraza. Uvijek se radi o ustanovljavanju suodnosa između konkretnog i apstraktnog plana kako bi se bolje izrazilo apstraktno. Ovaj prijenos odnosa analogijom konkretne ravni s apstraktnom pridonosi također kognitivnoj ekonomičnosti na razini proizvodnje i interpretacije. Govornik štedi svoj napor na segmentalnoj razini te štedi vrijeme dodajući istodobno linearnom verbalnom izričaju vertikalnu dimenziju na suprasegmentalnom planu. Time uz minimalan napor uspijeva izraziti sadržajno najviše i najbrže moguće. Ovaj postupak često pojačava afektivnu dimenziju verbalnog izričaja, primjerice ritmično skandiranje podlakticom ili naglim zamahom čitave ruke u gestikulacijskom prostoru.

Etimologija riječi često skriva metafore koje su uporabom postale *umrtvljene* tj. neprozirne. Podsjetimo se primjerice etimologije imenice *parole* koja dolazi iz crkvenog latinskog *parabola* = usporedba (grč. parabolê). Ako slijedimo logiku te etimologije, govoriti znači uspoređivati. A uspoređivati znači *ispitivati odnose sličnosti i razlika* (rječnik Le Petit Robert). U stvari, nemotivirane jezične kreacije su izuzetno rijetke u prirodnim jezicima. Riječi se rađaju iz određenog konteksta, a apstraktne se riječi često rađaju iz metaforičkog konteksta kojeg govornici najčešće nisu svjesni.

S druge strane, postupak metaforizacije nikada ne prestaje obogaćivati jezičnu djelatnost kako na verbalnom, tako i na posturomimogestualnom suprasegmentalnom planu. Radi se o više ili manje predvidljivim ili nepredvidljivim metaforama koje se pojavljuju u pragmatici konkretne jezične djelatnosti.

Umrtrljene metafore nalazimo posebice u kategoriji amblematičkih gesta, dok nove, manje ili više neočekivane metafore najčešće nalazimo u kategoriji metaforičkih uzgovornih gesta. Amblematičke ili kvazilingvističke geste mogu se u određenoj sociokulturnoj zajednici prevesti ili zamijeniti jednom riječju ili frazemom. Od svih konverzacijskih gesta, leksikološkim elementima najbližije su amblematičke geste. Posturomimogestualni oblik amblematičkih gesta vidljivo utjelovljuje pojedine značajke doslovnog značenja određenog frazema, ne gubeći pritom svoj metaforički smisao.

Metaforičke geste su uzgovorni tjelesni pokreti koji unutar gestikulacijskog prostora, ikonički utjelovljuju pojmove i apstraktne suodnose u više ili

manje nepredvidljivom obliku (vidi primjere (51), (52), (53) i (57)). Takve posturomimogestualne suprasegmentalne manifestacije služe opredmećivanju vremenskog i pojmovnog sadržajnog područja u gestikulacijskom prostoru.

Poput praktične aktivnosti, mišljenje i govorenje se odvijaju i organiziraju strukturiranjem virtualnih predmeta-pojmova u virtualnome prostoru što je manifestirano i na verbalnoj i na suprasegmentalnoj vizualnoj ravni govorenog jezika. Bilo koji aspekt stvarnosti i materijalnog iskustva može se metaforički iskoristiti u pragmatici konkretne jezične djelatnosti. Takve konkretne slike apstraktnog imaju svoje izvorište u strukturiranju prostora i životne svakodnevice. One su rezultati dovitljivih suodnosa uspostavljenih među pojmovima koji pripadaju različitim iskustvenim područjima. Mišljenje i govor zapravo doživljavamo samo kao još jedan oblik aktivnosti, kao što je praktična radnja hodanja, trčanja, rukovanja predmetima, samo prenesena u virtualni svijet kognitivne i jezične stvarnosti. Zbog više-manje slabog uklapanja vizualnih suprasegmentalnih manifestacija u normu ili konvencije, one govorno-jezičnom izrazu daju sintetički pojavni lik, naravno uvijek i samo u sprezi i uzajamnoj povezanosti s ostalim sastavnicama govor(e)noga jezika.

LITERATURA

- Argyle, Michael / Dean, Janet. 1972b. „Eye Contact, Distance and Affiliation“, u: Laver and Hutcheson. 1972a. str. 301-316.
- Argyle, Michael. 1975. *Bodily Communication*, London: Methuen.
- Austin, John Langshaw. 1962. *How to do things with words*, Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Austin, John Langshaw. 1970. *Quand dire c'est faire*, Paris: Le Seuil. [(1962), *How to do things with words*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press].
- Austin, John Langshaw. 1971b. „Performative – Constative“, u: Searle. 1971a, str.13-22.
- Bach, Kent/Harnish, Mike. 1979. *Linguistic Communication and Speech Acts*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Bally, Charles. 1951. *Traité de stylistique française*, Paris: Klincksieck [treće izdanje].
- Barakat, R. A. 1973. „Arabic Gestures“, *Journal of Popular Culture*, 6/1973, str. 749-787.
- Berrendonner, Alain. 1981. *Éléments de pragmatique linguistique*, Paris: Éditions de Minuit.
- Berrendonner, Alain / Parret, Herman. 1990a. *L'interaction communicative*, Berne: Peter Lang.
- Birdwhistell, Ray. 1952. *Introduction to Kinesics*, Louisville: University of Louisville Press.
- Bouvet, Danielle. 2001. *La Dimension corporelle de la parole. Les marques posturo-mimo-gestuelles de la parole, leurs aspects métonymiques et métaphoriques, et leur rôle au cours d'un récit*, Paris: Peeters.
- Boyer, Henri / Butzbach, Michèle / Pendants, Michèle. 1990. *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*, Paris: Clé International.
- Brdar M., Omazić M. et al. 2011. *Space and Time in Language*, Frankfurt am Main: Peter Lang, ISBN 978-3-631-61312-2.
- Calbris, Geneviève / Montredon, Jacques. 1986. *Des gestes et des mots pour le dire*, Paris: Clé International.
- Calbris, Geneviève / Porcher, Louis. 1989. *Geste et communication*, Paris: Crédif-Hatier.
- Calbris, Geneviève. 1990. *Semiotics of French Gesture*, Bloomington: Indiana University Press.
- Calbris, Geneviève. 2003. *L'expression gestuelle de la pensée d'un homme politique*, Paris: CNRS Editions, Coll. CNRS Communication.
- Calbris, Geneviève. 2008. „From Left to Right: Coverbal Gestures and Their Symbolic Use of Space“, u: Cienki and Müller. 2008. str. 27-53.
- Caron, Jean / Caron-Pargue, Josiane. 1993. „Représentation et communication: L'intégration de la dimension pragmatique“, *Bulletin de Psychologie*, tome XLVI -412/1993. Paris: Sipé, str. 730-736.

- Charaudeau, Patrick. 1983. *Langage et discours*, Paris: Hachette.
- Cienki, Alan / Müller, Cornelia (ur). 2008. *Metaphor and Gesture*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Colletta, Jean-Marc. 2009. „Comparative analysis of children´s narratives at different ages: A multimodal approach“, *Gesture*, 9/1, str. 61-96.
- Confais, Jean-Paul. 1995. *Temps, mode, aspect. Les approches des morphèmes verbaux et leurs problèmes à l'exemple du français et de l'allemand*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Constantin de Chanay, Hugues / Rémi-Giraud, Sylvianne. Mars 2002. „Espèce d´espaces: approche linguistique et sémiotique de la métaphore“, *Mots. Les Langages du politique*, 68, str. 75-105.
- Cosnier, Jacques / Berrendonner, Alain / Coulon, Jacques de / Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 1982. *Les voies du langage, communications verbales, gestuelles et animales*, Paris: Dunod.
- Cosnier, Jacques. 1982b. „Communications et langages gestuels“, u: *Les voies du langage* [Jacques Cosnier et al.] 1982a. str. 255-304.
- Cosnier, Jacques / Brossard, Alain. 1984a. *La communication non verbale*, Neuchâtel / Paris: Delachaux et Niestlé.
- Cosnier, Jacques. 1987b. „Éthologie du dialogue“, u: Cosnier and Kerbrat-Orecchioni (1987a), str. 291-316.
- Cosnier, Jacques / Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 1987a. *Décrire la conversation*, Lyon: Presses Universitaires de Lyon.
- Cosnier, Jacques. 1989. *Les gestes du dialogue*, Video Quicktime 10 mn, ARCI-Via Communication.
- Cosnier, Jacques. 2007. „Le corps et l'interaction“, u: *Interactions communicatives* [ur. Claude Chabrol / Isabelle Orly-Louis], Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, str. 91-95.
- Creider, C. A. 1986. „Inter-language Comparisons in the Study of the Interactional Use of Gesture“, *Semiotica*, 62-1/2/1986, str. 147-163.
- Croft, William / Cruse, D. Alan. 2004. *Cognitive Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Culioli, Antoine. 1973. „Sur quelques contradictions en linguistique“, *Communications*, 20, str. 83-91.
- Culioli, Antoine / Normand, Claudine. 2005. *Onze rencontres sur le langage et les langues*, Paris: Ophrys.
- Ducrot, Oswald. 1972. *Dire et ne pas dire*, Paris: Hermann, coll. Savoir.
- Ducrot, Oswald. 1984. *Le Dire et le Dit*, Paris: Éditions de Minuit.
- Eco, Umberto. 1976. *A Theory of Semiotics*, Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto. 1993. *Sémiotique et philosophie du langage*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Ekman, Paul / Friesen, Wallace. 1969. „The Repertoire of nonverbal behavior: Origins, usage and coding“, *Semiotica*, 1, str. 49-98.

- Eluerd, Roland. 1985. *La pragmatique linguistique*, Paris: F. Nathan.
- Feyereisen, Pierre. 1987. „Gestures and Speech. Interactions and Separations: A reply to McNeill (1985)“, *Psychological Review*, vol 94, no. 4, str. 493-498.
- Flahault, François. 1978. *La parole intermédiaire*, Paris: Seuil.
- Freedman, Norbert / Hoffman, Stanley P. 1967. „Kinetic Behavior in Altered Clinical States“, *Perceptual and Motor Skills*, no. 21, str. 527-539.
- Fricke, Ellen / Mittelberg, Irene / Teßendorf, Sedinha. 2008. „Inwieweit sind Gesten konkret?“ (Positionspapier zum Begriff des Konkreten in der Gestenforschung). Konferenzprogramm des 12. Internationalen Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Semiotik (DGS) „Das Konkrete als Zeichen“, Stuttgart.
- Galisson, Robert / Coste, Daniel. 1976. *Dictionnaire de didactique des langues*, Paris: Hachette.
- Gaulmyn de, Marie-Madeleine. 1987c. „Les régulateurs verbaux, contrôle des récepteurs“, u: Cosnier and Kerbrat-Orecchioni. 1987a. str. 203-223.
- Gibbs, Raymond W. 2003. „Embodied Experience and Linguistic Meaning“, *Brain and Language*, 84, str. 1-15.
- Goffman, Erving. 1973. *La mise en scène de la vie quotidienne*, Paris: Editions de Minuit. [Tome 1: *La présentation de soi*, Tome 2: *Les relations en public*].
- Goffman, Erving. 1988. *Les moments et leurs hommes*, Paris: Le Seuil / Éditions de Minuit.
- Goldin-Meadow, Susan. 2003. *The resilience of language*, New York: Psychology Press.
- Goldin-Meadow, Susan. 2003. *Hearing Gesture: How Our Hands Help Us Think*, Cambridge, Mass: Belknap Press.
- Greimas, Algirdas Julie / Courtés, Joseph. 1979. *Sémiotique*, Paris: Hachette.
- Greimas, Algirdas Julie / Courtés, Joseph. 1986. *Sémiotique*, Tome 2, Paris: Classiques Hachette.
- Grice, Paul. 1979. „Logique et conversation“, *Communications*, no. 30, str. 56-72. [Tekstove prezentirao Y. Winkin.]
- Guberina, Petar. 1952. *Povezanost jezičnih elemenata* [*The Interconnectedness of the Elements of Language*], Zagreb: Matica Hrvatska.
- Guberina, Petar. 1993. *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes* (Thèse Univ. Linguistique Paris IV, 1939), Paris: Didier Erudition.
- Guberina, Petar. 1984. „Bases théoriques de la méthode audiovisuelle structuroglobale (méthode St. Cloud-Zagreb). Une linguistique de la parole. Le Français dans le Monde“, *Aspects d'une politique de diffusion du français langue étrangère depuis 1945*. Paris: Hatier, str. 85-98. Numéro spécial: *Recherches et application* (1995).
- Guidetti, Michèle. 2006. „Aspects pragmatiques de la communication gestuelle et verbale chez le jeune enfant: une comparaison France / Côte d'Ivoire“, *Enfance*, no. 2, str. 169-177.
- Gumperz, John. 1989. *Engager la conversation*, Paris: Éditions de Minuit.
- Houdebine, Anne-Marie. 1990b. „La communication gestuelle: étude sémiologique“, u: Berrendonner / Parret. 1990a. str. 109-128.

- Ivas, Ivan. 1991/2. „Pokušaj klasifikacije gestovnih metafora prema iskustvenim područjima / An Attempt to classify gesture metaphors according to their experiential province“, *Govor*, VIII, IX, 1-2, str. 113-134.
- Iverson, Jana Marie / Tencer, Heather L / Lany, Jill / Goldin-Meadow, Susan. 2000. „The Relation between gesture and speech in congenitally blind and sighted language learners“, *Journal of Nonverbal Behaviour*, 24 (2), str. 105-130.
- Jakobson, Roman. 1973. *Non-verbal signs for „yes“ and „no“*. Franc. prijevod: *Essais de linguistique générale*, tome II, Paris: Éditions de Minuit.
- Jefferson, Gail. 1972b. „Side Sequences“, *Sudnow (1972a)*, str. 294-338.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kendon, Adam. 1986. „Some reasons for studying gesture“, *Semiotica*, 62/1/2, str. 3-28.
- Kendon, Adam. 1992a. „Some recent work from Italy on quotable gestures (‘emblems’)“, *Journal of Linguistic Anthropology*, Vol. 2 (1), str. 77-93.
- Kendon, Adam. 1992b. „Geography of Gesture“, *Semiotica*, 90, 3/4, str. 225-221.
- Kendon, Adam. 1997. „Gesture“, *Annual Review of Anthropology*, 22, str. 109-128.
- Kendon, Adam. 2004. *Gesture: Visible Action as Utterance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 1980. *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, Paris: Librairie A. Colin.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 1986. „Nouvelle communication et analyse conversationnelle“, *Langue française*, no. 70 / Mai, str. 7-25.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 1987a. „La description des échanges en analyse conversationnelle, l'exemple du compliment“, *DRLAV*, no. 36-37, str. 1-53.
- Kipp, Michael. 2008. „Spatiotemporal coding in ANVIL“, u: *Proceedings on Language Resources and Evaluation (LREC)*.
- Lakoff, George / Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*, Chicago / London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire and dangerous things: what categories reveal about the mind*, Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 2008. „The Neuroscience of Metaphoric Gestures: Why They Exist“, u: Cienki and Müller, str. 283-289.
- Lamiroy, Béatrice. 1987. „Les verbes de mouvement: emplois figurés et extensions métaphoriques“, *Langue française*, no. 76/ Décembre, str. 41-58.
- Langue française*, no. 101. Février 1994. *Les figures de rhétorique et leur actualité en linguistique*, [ur. Ronald Landheer], Paris: Larousse.
- Laver, John / Hutchesson, Sandy. 1972a. *Communication in Face-to-Face Interaction*, England: Penguin Books.
- Levinson, Stephen. C. 1996. „Language and Space“, *Annual Review of Anthropology*, 25, str. 353-382.
- Levinson, Stephen. C. 2003. *Spatial Language and Cognition*, Cambridge: CUP.

- Lyons, John. 1977. *Semantics*, Cambridge: CUP.
- Martinet, André. 1970. *Éléments de linguistique générale*, Paris: A. Colin.
- McGurk, Harry / MacDonald, John. 1976. „Hearing lips and Seeing Voices“, *Nature*, vol. 264, December 23/30, str. 746-748.
- McNeill, David. 1985. „So you Think Gestures Are Nonverbal?“, *Psychological Review*, 92, str. 350-371.
- McNeill, David. 1987. *Psycholinguistics: A New Approach*, New York: Harper & Row, Publishers.
- McNeill, David. 1995. *Hand and Mind*, Chicago / London: The University of Chicago Press.
- McNeill, David. 2005. *Gesture and Thought*, Chicago / London: The University of Chicago Press.
- Müller, Cornelia. 2008. „What gestures reveal about the nature of metaphor“, u: *Metaphor and Gesture* [ur. Alan Cienki / Cornelia Müller], str. 219-245.
- Özyürek, Asli / Kita, Sotaro / Allen, Shanley / Brown, Amanda / Furman, Reyhan / Ishizuka, Tomoko. 2008. „Development of Cross-Linguistic Variation in Speech and Gesture: Motion Events in English and Turkish“, *Developmental Psychology*, vol. 44, 4, str. 1040-1054.
- Parril, F. 2008. „Form, meaning and convention: A comparison of a metaphoric gesture with an emblem“, in: *Metaphor and Gesture* [ur. Alan Cienki / Cornelia Müller], str. 195-217.
- Pavelin, Bogdanka. 1990. „La reception de la mimogestuelle française par les apprenants croates en FLE“, *SUVAG*, vol. 3, br.1-2, ISSN 0353-2704, str. 123-128.
- Pavelin, Bogdanka. 1994. „Sinergija zvuka i pokreta u jezičnoj pragmatiki“, *Govor*. XI/1, str. 75-84.
- Pavelin, Bogdanka. 1999. „Les gestes quasi-linguistiques à la lumière de la pragmatique langagière française“, *SRAZ*, XLIV, str. 239-250.
- Pavelin, Bogdanka. 2000-2001. „Actes locutoire, illocutoire, perlocutoire“, *SRAZ*, XLV-XLVI, str. 109-117.
- Pavelin, Bogdanka. 2002a. *Le Geste à la parole*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Pavelin, Bogdanka. 2002b. „Statut et rôle du mouvement dans la communication orale en face-à-face“, u: *La Phonétique verbo-tonale*, tome 2 [ur. Raymond Renard], Bruxelles: Editions des Boeck Université, str. 71-87.
- Pavelin, Bogdanka. 2003. *Le Geste et la parole*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Pavelin Lešić, Bogdanka. 2005. „Strukturacija interakcije licem u lice“, *Govor*, XXII, 2, str. 155-164.
- Pavelin Lešić, Bogdanka. 2009. „Speech Gestures and the Pragmatic Economy of Oral Expression in Face-to-Face Interaction“, *GESPIN Proceedings Vol 1*, Poznan/Poland, str. 24-36. ISBN 978-83-926446-7-5

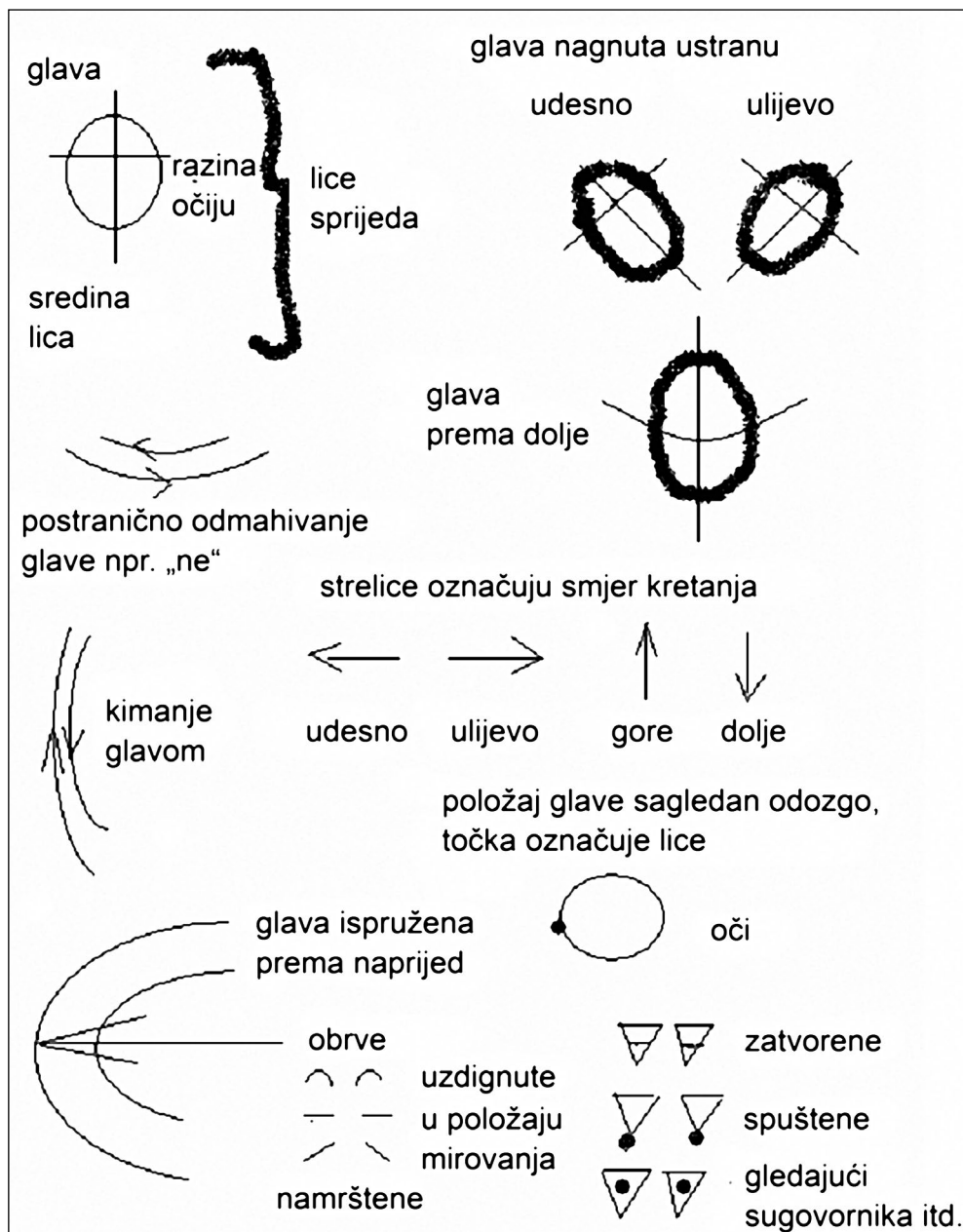
- Pavelin Lešić, Bogdanka. 2010. „The Metaphorization of Practical Action and Everyday Life Experience in the Words, Emblems and Coverbal Gestures of Spoken Language“, SRAZ Vol LV, str. 223-233. ISSN 0039-3339
- Pavelin Lešić, Bogdanka. 2011. „The Metaphorization of Space in Speech and Gesture“, u: Brdar M., Omazić M. et al. *Space and Time in Language*, Frankfurt am Main: Peter Lang, str. 183-200. ISBN 978-3-631-61312-2
- Pottier, Bernard. 1992. *Sémantique générale*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Pozojević-Trivanović, Marija. 1984. *Slušanje i govor*, Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Pozojević-Trivanović, Marija. 2007. *Integritet govora*, Zagreb: FF Press.
- Radden, Günter. 2000. „How metonymic are metaphors?“, u: *Metaphor and metonymy at the crossroads: a cognitive perspective* [ur. Antonio Barcelona], Berlin: Mouton de Gruyter, str. 93-108.
- Récanati, François. 1981. *Les énoncés performatifs. Contribution à la pragmatique*. Paris: Éditions de Minuit.
- Reddy, Michael J. 1979. „The Conduit Metaphor – a case of frame conflict in our language about language“, u: *Metaphor and Thought*. 1993. [drugo izdanje] [ur. Andrew Ortony], Cambridge: Cambridge University Press, str. 164-201.
- Ricœur, Paul. 1975. *La Métaphore vive*, Paris: Seuil.
- Salins de, Geneviève-Dominique. 1992. *Une introduction à l'ethnographie de la communication. Pour la formation à l'enseignement du français langue étrangère*, Paris: Les éditions Didier.
- Saitz, R. / Cervenka, E. J. 1972. *Handbook of Gestures*, The Hague / Columbia: Mouton.
- Santi, Serge / Guaitella, Isabelle / Cavé, Christian / Konopczinski, Gabrielle. 1998. *Oralité et gestualité: Communication multimodale, interaction*, Paris: L'Harmattan
- Scherer, Klaus R / Ekman, Paul. 1982. *Handbook of Methods in Nonverbal Behaviour Research*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John Rogers. 1971a. *The Philosophy of Language*, London: Oxford University Press.
- Searle, John Rogers. 1972. *Les actes de langage*, Paris: Hermann. [*Speech Acts*, Cambridge: Cambridge University Press, 1969]
- Searle, John Rogers. 1979. *Expression and meaning: studies in the theory of speech acts*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sparhawk, C.M. 1978. „Contrastive-identificational features of Persian gesture“. *Semiotica*, 24, 49-86.
- Stephenson, J. Pine, N. Liwei, Z. Jian, X. 1993. „Some Gestures Commonly Used in Nanjing“, *Semiotica*, vol 95-3/4, str. 235-259.
- Strawson, Peter Frederick. 1964. „Intention and Convention in Speech Acts“, *The Philosophical Review*, vol. 73, n°4, October, str. 439-460.
- Strawson, Peter Frederick. 1971c. „What is a Speech Act?“, u: Searle (1971a), str. 39-53.

- Sudnow, David. 1972a. *Studies in Social Interaction*, New York: The Free Press.
- Tesnière, Lucien. 1933. „Comment construire une syntaxe“, u: *Genèse de la pensée linguistique* [ur. André Jacob], 1973. Paris: Armand Colin, str. 263-273.
- Toolan, Michael. 1996. *Total Speech: An Integrational Linguistic Approach to Language*, Durham (North Carolina): Duke University Press.
- Ullmann, Stephen. 1952. *Précis de sémantique française*, Bern: Editions A. Francke S. A. Berne.
- Vion, Robert. 1992. *La Communication verbale*, Paris: Hachette.
- Vojvodić, Jasmina. 2006. Gesta, tijelo, kultura: Gestikulacijski aspekti u djelu Nikolaja Gogolja. Zagreb: Disput ISBN 953-6770-95-4
- Watzlawick, Paul / Helmick-Beavin, Janet / Jackson, Donald de Avila. 1972. *Une logique de la communication*, Paris: Le Seuil, coll. Points.
- York, Teresa. 2006. „Embodiment and Iconicity in Birth Narratives“, *Texas Linguistic Forum*, 49, str. 138-148.
- Weststejin, Willem G. 1995. „Metaphor: Theory, analysis and interpretation“, u: *Tropi i figure* [ur. Živa Benčić / Dunja Fališevac], Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, str. 113-149.
- Wilcox, Sherman. 2004. „Cognitive iconicity : Conceptual spaces, meaning and gesture in signed languages“, *Cognitive linguistics*, 15, str. 119-147.

DODACI

¹²⁰ U: Brdar M., Omazić M. et al. *Space and Time in Language*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2011, str. 183-200. ISBN 978-3-631-61312-2. Za detaljniju prezentaciju anotacijskih simbola usp. Pavelin 2002: 17-18, 181-202.

DEBRIEFING N° 1. COURSE D'ESSAI

ENVIRON 35 sec

TRADUCTIONS :
THEME : Likja et Harole (G) : Essai-guerrille Harita et Adja (G) : Intervention de police
INTERVENTIONS : Harita en scène / Jule / Brattastion au FEI (Intervention au ciné-club)
 Totales : 21 Harita . 8 Harole . 3 EUS . 8 Harita . 1 Adja . 1

Illustration de la situation dans l'édifice militaire

UNITÉ TECHNOLOGIQUE
INTERVENTION

	TO TELEPHONES à TOU AMI? ENS	NON, NON, NON. TU TELEPHONES. TU TELEPHONES à HAROLE Harita
44. Annoté 44. ENS	OUI, ALUÏ	ALLO, C'EST TOI? HAROLE? Haros
45. Annoté 45. ENS	MUDA	OH, C'EST KOI. Harita Bouloadi
46. Annoté 46. ENS	OUI, ALUÏ	OH, C'EST KOI. Harita Bouloadi
47. Annoté 47. ENS	MUDA	OH, C'EST KOI. Harita Bouloadi

Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue
Titre	Revue	Titre	Revue

---

¹²¹ Za detaljniju prezentaciju usp. Pavelin 2002: 17-18: 181-184.

Prijevod gornjeg rukopisa i interpretacija isječka iz transkripta iz *Dramatizacije br. 7*, testna grupa, približno 35 s, sudionici interakcije: Nikša i Hrvoje (10-godišnjaci), učiteljica, Mirta i nada (10-godišnjakinje) komuniciraju sjedeći u razredu, tema: igranje uloga – poziv u kino na francuskome kao stranom jeziku, u učionici, 21 intervencija: Nikša 8, Hrvoje 3, učiteljica 8, Mirta 1, Nada 1. Analiza početne posturoproksemičke situacije: Učiteljica (ENS na francuskom enseignante = učiteljica) i dva dječaka stoje ispred ostalih učenika, dvije djevojčice sjede u klupama (br. vremenske jedinice, br. intervencije).

NIKŠA: *Tu téléphones à ton ami?* Ispod: intonacijska krivulja: uzdiže se, vidljivi pokreti tijela: glava se okreće prema Hrvoju, oči/obrve: pogled prema gore prema učiteljici, pomiče se prema Hrvoju i skreće pogled dolje; usta: smiješi se prema kraju iskaza, gleda prema dolje, ruke/dlanovi/prsti/orijentacija prsa: prvo je okrenut prema učiteljici, daje joj list papira, zatim se okreće prema Hrvoju, skuplja ruke, razmiče ih prema kraju iskaza.

2.2. A (druga vremenska jedinica, druga intervencija) učiteljica govori Nikši: *Non, non, non. Tu téléphones. Tu téléphones à Hrvoje.* Opet, govorni se iskaz prezentira s pratećom intonacijskom krivuljom i vidljivim pokretima tijela. U isto vrijeme u 2.2.B Nikša neverbalno reagira na učiteljčinu intervenciju. U 3.3. Nikša kaže */aha/*, pri čemu se vokalizacija može interpretirati kao: *Shvaćam.*

Primjer (57)

(Učiteljica govori, glavom prema dolje, gleda list papira u svojoj desnoj ruci, lijevu ruku ritmički pomiče gore-dolje, dlana okrenutog prema gore: Na primjer. Zaokružite točan odgovor.)

(Potom se lijeva ruka oblikuje u čašu koja ritmičkim pokretima gore i dolje naglašava riječi *Mark* i *kaže* te se ruka otvara i staje na riječi *Nicole: Mark kaže Nicol(ini)*. Naposljetku učiteljica premješta list papira u lijevu ruku, podiže glavu i obrve i pogleda razred)

KAZALO POJMOVA

- Amblematičke geste** 14, 42, 43-44, 58-59, 61-63, 65-66, 68, 69-71, 73, 81-92, 91-94, 104, 105
- Analiza** 9, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 41, 45-46, 53
- Analogija** 13, 16, 59, 61, 62, 81, 83, 92, 102-103, 105
- Artikulacija** 9, 53, 55-56, 62
- Deiktičke geste** 9, 17, 24, 104
- Dinamički** 9, 17, 24, 104
- Diskurs** 11, 14, 15, 17, 23-24, 28, 31, 42, 43, 45, 51, 57, 58-59, 91, 94, 95, 104
- Efektivni smisao** 28, 29, 44, 66, 68
- Ekonomija (pragmatička)** 11, 41-42, 44, 48, 49, 50, 51, 54-55
- Fatičke geste** 14, 42, 44, 60
- Fonogene geste** 42-43, 44, 58
- Gesta** 11, 14, 15, 15, 17, 27, 27, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 61-62, 64, 67, 68, 69, 70, 72-73, 77, 78, 79, 82, 92, 94, 96, 97, 103, 104, 105
v. Izvangovorne; Razgovorne
- Geste posude** 42, 59, 96
v. Posuda
- Geste samousredotočenja** 14, 42, 60
- Geste udobnosti** 42, 60
- Gestikulacijski prostor** 16, 44, 50, 51, 53, 55, 58, 59, 94, 96, 97, 98-101, 103, 104, 105, 106
- Govor** 11, 15, 21, 23, 24-25, 28, 29, 31, 42, 44, 45, 48-49, 50, 55, 56, 58, 65, 68, 77, 79, 84, 97, 98, 102, 103, 104-105, 106
- Govorni čin** 9, 11, 14, 22, 29, 31-32, 36, 37, 48, 49, 54, 57, 58, 60, 62, 66-67, 68
- Govor(e)ni jezik** 9, 11, 13-15, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 27, 31, 36, 37, 41-42, 48, 54, 55-56, 58, 62, 77, 78-79, 83, 87, 94, 98, 102, 103, 105, 106
- Ideografske geste** 42, 59
- Ikoničke geste** 42, 45, 50, 51, 52, 59, 106
v. Kinemimičke; Piktomimičke; Spaciomimičke
- Ilokucijska vrijednost** 29, 30, 32-34, 36, 67
- Ilustracijske geste** 42, 52, 55, 58-59
v. Deiktičke; Ikoničke; Metaforičke; Vezne
- Interakcija** 9, 10, 11, 14, 16, 21, 22, 25, 32-33, 41, 44-48, 54, 55, 56, 58, 59-60, 69, 94, 97, 101, 103
- Iskaz** 14-15, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 28-30, 32, 33-34, 36, 41, 42, 43-46, 47-51, 54-56, 57-59, 60, 62, 66-68, 78, 79-80, 91, 95, 104
- Iskazivanje** 9, 13, 23, 27, 28, 31, 32-34, 36, 37, 41, 44, 48, 57, 65, 67, 77
- Izraz** 10, 11, 13-17, 21-28, 30, 31, 41-42, 44, 45, 48, 49, 51, 54, 79-84, 87-89, 96-99, 101-106
- Izričaj** 14, 41, 43, 44, 48, 49, 51, 57, 58-59, 61, 65-66, 70, 105
- Izvangovorne geste** 42
v. Geste samousredotočenja; Geste udobnosti; Ludičke geste
- Izvor/ište** 16, 77, 78, 79, 80-81, 83, 85, 86, 91, 92, 94, 102, 104, 106

- Jezična djelatnost** 9-10, 14, 15, 16, 17, 21-22, 23-26, 27, 29-30, 41, 48, 53-54, 56, 58, 66, 77-78, 79-80, 91, 104-106
- Jezični sustav** 13, 15, 16, 17, 21, 23, 27, 31, 41, 48, 53-57, 62, 73, 84, 87, 102, 103, 104-105
- Jezik** 9, 11, 13, 15, 16, 17, 23, 24, 25-26, 27, 31, 33, 53-54, 56, 62, 69, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 83-84, 85-86, 87, 88, 89, 91, 102-103
v. Govor(e)ni; Pisani; Usmeni
- Kinemimičke geste** 42, 51, 59
- Koheziv** 45, 59
- Komunikacija** 11, 14, 15, 17, 21-22, 27, 31, 42, 46, 48, 54-55, 56, 59-60, 66, 68, 72, 73, 77
- Kontekst** 13, 14, 16, 17, 21, 24-25, 38, 31, 41, 42, 46, 48, 50, 54, 55, 56-58, 60, 62, 67, 68, 77, 87, 88, 89, 91, 92, 105
- Konvencija** 15, 22, 25-26, 27, 28, 30-31, 32, 56, 61, 62, 69, 104, 106
- Langage** 14, 15, 17, 22, 23, 25, 27, 53
- Langue** 13, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 31
- Linearan** 13, 15, 17, 24, 26, 44, 48, 51, 54, 62, 105
- Lingvistika** 9, 10, 23, 62, 80, 81, 103
- Ludičke geste** 14, 60
- Maksime (razgovorne)** 33-34
- Metafora** 11, 13, 16-17, 30, 53, 78-82, 83-84, 87, 88, 89, 91-94, 95-97, 98, 99, 100, 102-105
- Metaforici** 45, 96-97
- Metaforičke geste** 16, 42, 50, 52, 53, 59, 94-95, 96, 105-106
v. Geste posude; Ideografske; Prijenosnici
- Metaforizacija** 10, 11, 13, 16, 17, 77-80, 81, 83, 85, 86-87, 88, 91, 94, 95, 99, 102-105
- Mimika** 13, 21, 22, 24-25
- Mnogolik** 22, 28, 48, 54, 55, 79
- Modalizacijske geste** 42, 44, 45, 49, 52, 55, 58
- Model** 15, 17, 26, 27, 30, 62, 68, 72, 73, 77, 94
- Motiviran** 41, 55, 73, 91
- Neverbalno** 23, 25, 28, 29, 30, 42, 46, 51, 56, 69, 78
v. Verbalno
- Noem** 84, 85, 87-88, 89, 102
- Perlokucijska vrijednost** 30
- Piktomimičke geste** 42, 51, 59
- Pisani jezik** 9, 13
- Plurimodalan** 21, 25, 27, 41, 45, 47, 48, 54, 55, 57, 66, 68, 79, 95, 104, 105
- Pojam** 15, 16, 17, 27, 32, 50, 52, 53, 59, 78, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 89, 94, 96, 98, 102, 103, 104
v. Noem
- Pojavni lik** 15, 77, 83, 102, 106
- Posturomimogestualnost** 13, 14, 16, 17, 21, 27, 43, 44, 51, 57, 58, 62, 63, 64, 66, 67-70, 72, 77, 91, 95, 97, 98, 99, 104, 105-106
- Posuda** 42, 53, 59, 81, 83, 85, 88, 89, 96, 97, 103
- Pragmatika** 10, 14, 26, 29, 30, 32, 48, 57, 61-62, 69, 95, 104
- Prijenosnici** 42, 53, 59, 96-97, 104
- Proksemija** 41, 47, 48, 55, 94
- Propozicija** 28, 30, 36, 66
- Prostor/ni** 11, 13, 16, 17, 21, 25, 41, 44, 47, 50-51, 53, 55, 58-59, 78-79, 81, 83-89, 91, 94-101, 102-106

- v. Gestikulacijski prostor; Vrijeme
- Raščlanjivanje** 77, 83, 88, 101, 102, 103
- Razgovorne geste 9, 10, 16, 42, 55, 60, 77, 97, 103
v. Amblematičke; Fonogene; Silingvističke; Uzgovorne
- Razgovorno zaključivanje 33-34
- Regulacijske geste 14, 42, 44, 80
- Relacija 28, 58
- Ritmičke geste 42, 45, 48-49, 52, 58
- Sadržaj** 13, 14, 23, 24, 25, 27, 28-31, 34, 36, 37, 43, 44, 50, 51, 54, 55, 57-59, 66, 68, 70, 72, 73, 86, 94, 104
- Segmentalno 16, 17, 24, 29, 43, 44-45, 48, 49, 50, 54, 55, 56, 58, 77, 79, 97, 103, 104, 105
v. Suprasegmentalno
- Semantički 14, 15, 17, 28, 30-31, 44, 50, 54, 65, 66, 68, 78, 80, 81, 84, 88, 104
- Silingvističke geste 14, 42-43, 45, 48, 52, 58
v. Ilustracijske; Modalizacijske; Ritmičke
- Sinkronizacijske geste 14, 42-43, 44, 60
v. Fatičke; Regulacijske
- Situacija 14, 15, 17, 22, 24-25, 26, 27, 28, 29, 30-34, 36, 37, 41, 43, 47, 48, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 68, 82
- Smisao (efektivni) v. Efektivni smisao
- Spaciomimičke geste 52, 59
- Strukturiranje 9, 17, 24, 48, 78, 79, 86, 94, 102, 104, 106
- Suiskazivanje 42, 48, 54, 66
- Suprasegmentalno 9, 13, 16, 17, 24, 28, 29, 41, 44-45, 48, 53-56, 77, 79, 91, 98, 103-106
- Sustav 9, 15, 24, 25-26, 27, 31, 48, 53-54, 62, 84, 105
v. Jezični sustav
- Usmeni jezik** 16, 24
- Uzgovorne (koverbalne) geste 16, 41-45, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 77-79, 94-97, 104, 105, 106
- Verbalno** 11, 13, 14, 15-17, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 41, 43, 46, 47, 51, 55, 58, 62-67, 69, 77-79, 91, 95-100, 102, 105, 106
v. Neverbalno
- Vertikalan 13, 24, 44, 48, 59, 105
- Vezne geste 14, 42, 45, 59
- Vrednote govornoga jezika 14, 22, 24, 25, 31
- Vrijednost v. Ilokucijska; Perlokucijska
- Vremenski 13, 14, 47, 84, 85, 87, 88, 97, 100, 101, 102, 103, 106
- Vrijeme 13, 44, 47, 54, 82, 83, 85, 87, 89, 91, 97, 98, 100, 103
v. Prostor
- Zabluda opisivanja** 29
- Značenje 9, 15, 31, 32, 49, 50, 51, 61, 70, 72, 102, 105
- Znak 11, 27, 28, 29, 30, 31, 57, 61-62

KAZALO AUTORA

- AUSTIN J. L. 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 67, 68, 107
BACH K. 33, 107
BALLY CH. 23, 24, 25, 107
BENVENISTE E. 62
BERRENDONNER A. 29-30, 62, 107, 108, 109
BIRDWHISTELL R. 47, 107
BROSSARD A. 13, 108
CALBRIS G. 61-62, 63, 64-65, 66, 67, 69, 73, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 107
CARON J. 28, 107
CARON-PARGUE J. 28, 107
CHARAUDEAU P. 28, 108
CONFAIS J.-P. 29, 31, 34, 36, 37, 108
COSNIER J. 13, 15, 42, 45, 60, 108, 109
COSTE D. 62, 109
CULIOLI A. 48, 108
DE SALINS D. 34
DUCROT O. 30, 33, 37, 108
EKMAN P. 46, 108, 112
ELUERD R. 36, 109
FLAHAULT F. 29, 48
GALISSON R. 62, 109
GOFFMAN E. 60, 109
GREIMAS A. 15, 62, 67, 68, 109
GRICE H. P. 32-33, 109
GUBERINA P. 13, 15, 22, 24-25, 31, 77, 83, 102, 109, 125
GUMPERZ J. 33, 34, 109
HOUDEBINE A.-M. 62, 109
IVAS I. 13, 110
JOHNSON M. 78, 79-80, 96, 97, 103, 110
KENDON A. 42, 47, 110
KERBRAT-ORECCHIONI C. 28, 45, 108, 109, 110
LAKOFF G. 78, 79-80, 96, 103, 110
LEVINSON S. C. 83, 101, 110
LYONS J. 80, 111
MACDONALD J. 44, 55, 111
MARTINET A. 53, 62, 111
MCGURK H. 44, 55, 111
MCNEILL D. 14, 42, 45, 47, 50, 53, 59, 96, 109, 111
MONTREDON J. 63, 64, 66, 67, 69, 93, 94, 100, 107
PARRET H. 62, 107, 109
PAVELIN B. 29, 44, 45, 69, 94, 95, 97, 111, 117, 119
PAVELIN LEŠIĆ B. 58, 60, 78, 111
PORCHER L. 61-62, 98, 99, 107
POTTIER B. 94, 85, 111
RECANATI F. 33, 34, 112
REDDY M. J. 96, 112
RICŒUR P. 16, 91, 112
SCHERER K. R. 46, 112
SEARLE J. R. 28, 31, 35, 36, 37, 107, 112
STEPHENSON J. 64, 112
STRAWSON P. F. 32, 37, 112
TESNIERE L. 84, 112
ULLMANN S. 79-80, 112
WATZLAWICK P. 28, 113

IZ RECENZIJA

Ovo je djelo važno jer je jedan od rijetkih novijih pokušaja da se o vizualnim aspektima govorenoga jezika govori sustavno, sveobuhvatno i još k tomu na temelju odgovarajućih istraživanja.

S obzirom na to da je autorica u više navrata sustavno predavala kolegije koje pokriva ova tema, uspjela je (unatoč složenoj tematici i posebnoj terminologiji) prilagoditi tekst tako da bude pristupačan studentima živih jezika, a mogu ga pratiti i obrazovaniji ljudi izvan studentske populacije.

Autorica se pomno služila literaturom koja obrađuje navedenu tematiku. Treba reći da nema osobito mnogo radova koji tu građu obrađuju sustavno i sveobuhvatno. Tako je i u onim dijelovima gdje se služila rezultatima drugih istraživača autorica uspjela dati važan doprinos sustavnomu upoznavanju vizualnih obilježja govorenoga jezika, a posebno je vrijedno to što se navedena problematika istražuje ponajprije na hrvatskom i francuskom jeziku kao jezicima komunikacije.

Popis upotrijebljene literature dodan na kraju rukopisa abecedno je usustavljen i za odgovarajuću tematiku reprezentativan.

Iako polazi od rezultata nekoliko značajnih inozemnih i domaćih istraživača (spomenuti treba osobito Petra Guberinu), autorica je pojedina pitanja iz ovoga tematskoga kruga sustavno istraživala u živoj komunikaciji, opisala rezultate tih istraživanja i sintetički ih izložila. U tom smislu riječi rukopis je u visokom stupnju originalno djelo.

S iznimkom nekoliko velikih preteča (ponajprije djelo Petra Guberine „Zvuk i pokret u jeziku”) nema mnogo djela (pogotovu opsežnijih) koja bi ovu tematiku sustavno izlagala (posljednjih desetljeća više se studija i knjiga koje se ovom tematikom bave pojavilo na anglofonom području). Ako se izuzmu pojedini članci (kao i spomenuto Guberinino djelo), ovo je prvo djelo na hrvatskom jeziku koje se tom tematikom sustavno bavi.

Osnovna terminologija za područje lingvistike odgovara uobičajenoj uporabi na hrvatskom jezičnom području. S obzirom na novost nekih pojmova i postupaka, autorica je u svoj tekst uvela veći broj termina (strukovnih naziva) preuzetih uglavnom iz literature na engleskom i francuskom jeziku. Najčešći osnovni lingvistički nazivi kao i takvi novi termini objašnjavaju se u „Kazalu pojmova” na kraju rukopisa.

Prema svojem sadržaju i inherentnim značajkama ovo je djelo u najmanju ruku dvojake namjene. Prvo, ono sustavno izlaže, prema literaturi i prema rezultatima vlastitih istraživanja, jedno kod nas malo istraživano područje koje je važno za razumijevanje jezične komunikacije i njezinih sa-

stavnica koje nisu izrazito podložne dvostrukoj artikulaciji (artikuliranosti) ljudskoga jezika. Riječ je ponajprije o onim aspektima ljudskoga jezika koji se odvijaju uz pomoć mimike, gestikulacije i sl. Drugo, to djelo odgovarajuću materiju izlaže dovoljno sustavno i na dovoljno pristupačan način da može izvrsno poslužiti kao udžbenik).

Unatoč složenoj i rjeđe proučavanoj problematici, autorica je svoj tekst izložila dovoljno jasno da ga studenti, uz određenu koncentraciju, mogu pratiti bez većeg napora.

August Kovačec, 26. ožujka 2013.

Lingvistička znanost, koja je oduvijek razlikovala pisani i govorni jezik, ipak se odvajkada bavila jezikom poglavito u onome obliku u kojemu se on manifestirao ostavljajući materijalne tragove. Jedini tradicionalno dostupni materijalni tragovi temeljili su se isključivo na pisanome jeziku. Stoga je tek početkom 20. stoljeća jasno postulirana potreba da lingvistika posveti veću pozornost i govornome jeziku. Činjenica jest da je, više intuitivno nego iskustveno, već odavno sagledana velika kompleksnost govornoga jezika. No, sve do najnovijeg doba obilježenog razvojem suvremenih audiovizualnih tehničkih sredstava, nisu postojale materijalne mogućnosti za efikasno bilježenje i proučavanje ovoga aspekta jezične djelatnosti. Može se dakle smatrati da je riječ o relativno novim, zapravo još uvijek pionirskim istraživanjima na području jezične komunikacije.

Istražujući vizualna obilježja govorenoga jezika, autorica je i sama djelatno ispitivala i provjeravala status i ulogu tjelesnoga pokreta u govornom jeziku, koji je najneposredniji i vrlo značajni dio svakodnevne jezične komunikacije. Do pertinentnih je zaključaka došla analizom usmenih interakcija „licem u lice“, uglavnom na francuskom i/ili hrvatskom jeziku, koje su snimljene audiovizualnom tehnikom.

Knjiga pruža uvid u problematiku vizualnih obilježja govorenoga jezika s motrišta suvremene jezične znanosti i u okvirima interdisciplinarnog pristupa problemima jezične komunikacije. Cilj je ovoga djela omogućiti upoznavanje s osnovnim pojmovima i terminima vezanim uz razgovorne geste, i potaknuti znanstveno zanimanje za vizualne pojave koje općenito prate govoreni jezik i koje su njegova neodvojiva komponenta.

Karlo Budor, 28. ožujka 2013.

Nema mnogo radova usmjerenih na sustavno obrađivanje vizualnih obilježja govorenoga jezika, pogotovo ne s lingvističkog motrišta i u kontinuitetu s lingvističkom tradicijom XX. stoljeća. Pregledom postojećih spoznaja i istraživanja koje je razradila i upotpunila konkretnim rezultatima vlastitih istraživanja, autorica je uspjela dati važan doprinos sustavnome upoznavanju ove građe. Radi se o originalnome djelu čiji je značaj utoliko veći jer se relativno nedavno ovom problematikom počelo sustavnije baviti, a ovo je prvo djelo na hrvatskome jeziku koje se sustavno i sveobuhvatno bavi problematikom vizualnih aspekata jezične djelatnosti s motrišta lingvističke tradicije i suvremene jezične znanosti.

Marija Pozojević Trivanović, 23. ožujka 2013.

